BAHRÜL KELÂM

F Î

AKÂİD-İ EHLİL - İSLÂM

Ebûl-muîn Meymûn İbn-i Muhammed Ennesefî
El - Hanefî

TERCEME

İsmail Hakkı Uca
Konya İmam - Hatip Lisesi
Meslek Dersleri Öğretmeni

Mustafa Akdedeoğulları
Konya İma[illegible]inden
Meslek D[illegible]

CAN KİTABEVİ
MUSTAFA CAN
Eski Müze Caddesi No. 24
Tel : 115 67 — KONYA

ÖNSÖZ

Bize doğru yolu gösteren, bizi bütün ümmetlerin hayırlısı kılan, Allah Teâlâya binlerce hamd ve senâlar olsun.

Dünya ve âhiretin saâdeti, sermedî hayatın elde edilmesi ancak kendisine uymakla başarılacağı Rabbimiz tarafından haber verilen, Peygamber Efendimize binlerce salâtü selâm ve her biri din semâsının hidâyet yıldızları olan Âline ve Ashabına sonsuz rahmet ve tehiyyât olsun.

Allahın yardımıyla terceme etmiş olduğumuz «BAHRÜL KELÂM Fİ AKAİDİ EHLİL İSLÂM» isimli bu eser, Şeyhül âlimil allâme, ehli sünnet ve cemaatın reisi, Hakkın kılıcı, büyük bir fıkıh ve kelâm âlimi olan ve 508 tarihinde vefat eden EBÛL MUÎN MEYMÜN İBN-İ MUHAMMED ENNESEFÎ EL-HANEFÎ nindir. (1) Bu eserin bir yazma nushası Konya Yusuf Ağa kütüphanesinde mevcuddur. 1329 tarihinde Konya Meşriki İrfân matbaasında basılmıştır. Bu kıymetli eserin ilk tercemesi ise, Manastırlı Lâlî Hasan Efendi tarafından 1022 yılında yapılmış, olup fakat basılmamıştır. (2) Akaide ait olan «Tebsiratül edille fi ilmi-ı kelâm» adlı kıymetli bir eseride mevcuttur.

---

(1) — Nesef, buhârada bulunan «Nahşeb» şehrinin arapçalaşmış ismidir. Taşkentle Semerkant arasındadır. Araplar bu şehre Nesef derler. Luğatı tarihiyye ve Coğrafya: (.2. Sh. 82)

(2) — Osmanlı müellifleri : C.2. Sh. 52

Temasta bulunduğumuz İslâm toplumlarında, bilhassa içinde yaşadığımız toplumda, inanç yönünden İslâm dinini ilgilendiren, çeşitli davranış ve hareketlere şahit olmaktayız. Dîni inanç, yaşayış ve davranışlar hakkında bilen, bilmeyen herkesin haksız sözler sarfettikleri, görüşler ileri sürdükleri görülmektedir. Böylece, dinin esasları unutularak her hangi bir kimsenin kendine has görüşü üzerinde titizlikle durulmaktadır.

İşte Türkçemize kazandırmağa çalıştığımız bu eser, müslümanların sahih olan akîdelerini, itikat mezheblerinin çeşitli görüş ve tenkitlerini, âyet ve hadîsi şeriflerden alınan delilleri ihtiva etmiktedir.

Böyece, Ummeti Muhammedin inanç esaslarını doğru olarak bilmesine, maneviyatlarını yükseltmeğe, hakikatları araştırmakta olan genç fikirleri aydınlatmağa bir katkıda bulunursak kendimizi bahtiyar sayarız. Sehven yapılan hatalarımızında hüsni niyetimize bağışlanmasını erbâb-ı ilim ve okuyucularımızdan dileriz.

Hakka hizmet yolundaki teşebbüs ve gayret bizden, muvaffakiyet ise ancak ve ancak Allahtandır...

KONYA **İsmail Hakkı Uca**
9-2-1978

بسم الله الرحمن الرحيم

Daima diri olup hiç bir zaman ölmeyen Allaha tevekkül ettim. Hamd, celâl ve ikram sahibi olan Allahadır. Salâtü selâm mahlûkatın en hayırlısı olan Resûlü Muhammed (S.A.), O'nun âli ve ashabı kiramı üzerine olsun.

İmâmların reisi, hakkın lisanı, nazım ve nesirde, din ve hakkın kılıcı, Ebûl Muin en-Nesefî (R.H.) şöyle der:

Biliniz ki, şüphesiz ben Allahın birlik ve ma'rifetine itikat ederim. Ben derim ki, şüphesiz Allah bir, tek, kadîm, ve ezelîdir. O, eşi, benzeri, şekli, zıddı, ortağı olmayan bir samed (her kezin ve her şeyin doğrudan doğruya muhtaç olduğu ve kastettiği yegâne varlık) dir. Birlikte ebedî ve ezelîdir. O, kâmil ve sıfatında ezelî, noksanlardan münezzeh, her şeyi unutmaksızın bilen, mekânı ve zamanı yaratmadan önce ezelî olandır. Sonra arşı ve vaktı yarattı ve arşa muhtaç olmadığı halde arşı isti'la etti, arş O'nun için bir mekân ve yerleşme yeri değildir. Mekânın üstünde (ötesinde), mekâna sığmıyan en büyük olduğu halde arşı tutandır. O, olmadan önce olacak ve olmayacak şeyleri, olacaksa eşyanın olmadan önce nasıl olacağını bilendir. Milkinde her şey O'nun ilmi, dileği, kudreti, takdir ve kazası ile olur. O, kitabında zatını suretsiz, ihata ve görülmeksizin bildiren ve vasfedendir. Cenabı Hak Resûlüne şöyle buyurmuştur :

«De ki : O, Allahdır, bir tek dir. Allahdır samed-dir. Doğurmamıştır, doğrulmamıştır O. Hiç bir şey O'nun dengi değildir.» (1)

Bunlar varlığına işaret, Batıniyye ve Muaddile-nin inançlarının bozulmasıdır. «birdir» kavli birliğinin isbatı ve putperest müşriklerin batıl itikatlarının, «sameddir» kavliyle Müşebbihenin fikrinin, «Doğur-mamış, doğrulmamıştır» kavliyle Yahudi ve Nasara-nın batıl itikatlarının, «Hiç bir şey O'nun dengi de-ğildir» kavliylede Mecûsilerin inanışları nakzedilmiş-tir. Cenabı Hak şöyle buyurur : **«O'nun misli gibi hiç bir şey yoktur. O semi'dir, basirdir.»** (2)

Ma'rifet, tevhid, iman, islâm, din nedir? denilse :

MA'RİFET : Allahın birliğini bilmektir.

TEVHİD : Allahı zıdlardan, emsallerden, ve or-taklardan beri kılmaktır.

İMAN : Allahın birliğini kalb ile tastik ve dil ile ikrar etmektir.

İSLÂM : Tek olan Allaha ibadettir.

DİN : Ölünceye kadar yukarda geçen şu dört haslete devam etmektir. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Kim İslâmdan başka bir din ararsa ondan asla kabul olunmaz. O, âhirette de en büyük zarara uğ-rayanlardandır.» (3)

(1) — İhlâs : 1—4.
(2) — Şûrâ : 11.
(3) — Âl-i İmrân : 85.

Birinci fasıl :

Bilki, münazara ve cedel dinde câizdir. Bidatcı-lar bunun hilafınadır. Yani onlara göre câiz değildir. Ancak bunun dünyayı kazanmak, öğülmek, şan, şe-ref ve gösteriş için yapılması mekruhtur.

İlmin ta'rifi nedir? denilse :

Ehli sünnet ve cemaate göre : Bilinenin olduğu gibi bilinmesidir. O da mahlûkatın ilmidir. Allah Teâ-lânın ilmi ise bir şeyin olduğu gibi haber ve ihatası-dır. Zira O, sonradan bilmekle vasıflandırılamaz. Çünkü O'nun ilmi ezelî ve ebedîdir. Beyan ettiğimiz gibi.

Cenabı Hak şöyle buyurur :

«... Biz hepsini ilmimizle kuşatmışızdır.» (4)

Mutezileye göre: Bir şeyin olduğu gibi bilinmesi-dir. Bu ise batıldır. Çünkü olmayan, şey değildir. Ol-mayan bir şeye, şey ismi verilmez. Zira Allah Teâlâ mahlûkatı yoktan yarattı. O'nun kavlinde olduğu gibi :

«Ol dedi de oldu.» (5). Bize göre, yaratmak sa-nat iledir. Yoksa söz ile değildir. Eğer biz (Mutezile-nin) dediği gibi **«bir şeyin olduğu gibi bilinmesidir»** desek, Allahla beraber âyanın (6) kadîm (ebedî) ol-ması gerekirdi. Bu ise kâfir feylezofların fikridir (Al-lah onlara lânet etsin.). Çünkü onların yanında âlem kadîm (ebedî)dir. Allah Teâlâ ilmiyle âlimdir. İlim,

(4) — Kehf : 91.
(5) — Enâm : 73.
(6) — Âyan : Ayın Coğuludur. Yer işgal eden şeylerin zatı, «kendisi» demektir.

mutezilenin söylediğinin hilafına ezelî sıfatındandır. Onlara göre şüphesiz ki, Cenabı Hak bizim anlattığımız gibi zatı ile âlimdir. Bize göre ise O, ilmiyle âlimdir. İlim ezelî sıfatlarındandır. O, olmadan önce olacak şeyi, olmayacak şeyi ve olsaydı nasıl olacağını önceden bilir. Eşyanın hakkında Allahın ilmi ise, onun olmasından önce vardı. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«De ki; Göklerde ve yerde gaybı Allahtan başka kimse bilmez.» (7)

Rafizi ve Kaderiyyelere göre O, bir şeyi icad ve yaratmadan önce bilmez derler.

İkinci fasıl :

Mutezilenin dediğinin hilâfına ilim akıldan üstündür. Evliyânın aklı enbiyanın aklı gibi olamaz. Enbiyanın aklı Peygamberimiz Muhammed (S.A.) min aklı gibi değildir .

Mutezile ise, insanların hepsi akılda müsavidir. Her akil bali' sahib üzerine bu âlem için bir yaratıcı olduğuna delil getirmesi gerekir. Ibrahim (A.S.) mın delil getirdiği gibi ki, Kur'ânı Kerimde bu şöyle ifade edilir : **«Vaktaki İbrahimin üzerine gece bürüdü, bir yıldız gördü: Bumu benim Rabbım? dedi.»** (8)

Ashabı Kehf de: **«Bizim Rabbımız, göklerin ve yerlerin rabbidir; asla ondan başkasına ilâh deyip tapmayız, o taktirde muhakkak hakikattan uzaklaşmış oluruz.»** (9) Hatta Eşariyye ve Mütekaşşifenin dediğinin hilafına, kendisine vahy ulaşmayan kimse mâzur sayılamaz. (Allahı bilmekle yani iman ile mükelleftir.)

(7) — Neml : 65.

(8) — Enâm : 76.

(9) Kehf : 14.

Bizim mezhebimize göre, iman, Allahın hidâyetiyle kulun fiilidir. Biz iman mahlûktur veya gayri mahlûktur demeyiz. Bilakis iman, Allah Teâlâdan tevfik ve hidâyet, kuldan kalb ile tastik ve dil ile ikrardır.

İman hakkında sen ne dersin diye sorulsa : Iman Allahtan kulamı, kuldan Allahamı veyahut birazı Allahtan, birazı kuldan mı? Eğer Allahtan kula denilse, bu Cebriyye mezhebinin görüşüdür. Zira onlar, Kul iman ve küfürde mecburdur diyorlar.

Eğer iman kuldan Allaha denilse buda Kederiyye mezhebinin görüşüdür. Çünkü onlar : kul, Allahın yardım ve kuvvetine muhtaç olmadan fiilden önce bir şeyi yapmaya gücü yeter (kişi onu istediği gibi kullanır) diyorlar.

Buna cevap olarak deriz ki, İman, Allahın hidayetiyle kulun fiilidir, bildirmek Allahtan bilmek kuldan, hidayet Allahtan hidayeti istemek kuldan, tevfik Allahtan uğraşmak, azim, kasıt kuldan, ikram ve vermek Allahtan kabul kuldandır . Bu duruma göre, Allahtan olan mahlûk değildir, kuldan olan ise mahlûktur. Zira Allah Teâlâ bütün sıfatlarıyla mahlûk değildir. Kul ise bütün sıfatlarıyla mahlûktur.

Kim Allahın sıfatlarını kulun sıfatlarından ayırt etmezse o, dalâlet ve bidatcıdır.

Mefrugiyye : İman, Allahtan kuladır. Ve o, Allahın kavlinde olduğu gibi, mahlûk değildir :

«Allah, kendinden başka ibadete müstehak bir varlık olmadığını delillerle açıkladı.» (10) Zira iman-

(10) — Âli İmrân : 18.

da, Kur'ân gibi gayri mahlûktur. Buna cevap ise yukarıdaki cevabımızdır.

Eğer imanın bazısı Allahtan bazısı kuldan veya Allah ile kul aasında müşterektir denilse bu câiz değildir.

Buna cevap olarak, Allahtan bildirmek kulun kurtuluşuna, sebebtir. Allah sebeb sahibidir. Kul ise sebeblenendir. Sebeb sahibi sebeblenenin aynı değildir. şöyle ki : Rızık kulun yaşaması için sebebdir. Bunun gibi abdest namazın cevazına sebebtir, o da müminlerin kalbinde nurdur. Öyleyse müşterek olamaz. Müminin kalbinde olan bilgi nuru mahlûktur. Çünkü Allahtan başka olan her şey mahlûktur. Buda asla dönüştür. Bu asılda yapan yapılan, rızık veren verilen, yaratan yaratılan, bilen bildirilen, değildir.

Mutezile ve Mütekaşşife her ikiside mahlûktur, Mefruğıyye ise bildirenle bildirilen gayri mahlûktur diyorlar.

Ehli Sünnet ve cemaate göre: Bildirmek Allahtandır. Ve gayri mahlûktur. Bilmek kuldandır oda mahlûktur.

Eğer imanın vasfı, şartları nelerdir diye sorulursa biz deriz ki: Allaha, âhiret gününe, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ölümden sonra dirileceğimize, hayır ve şerrin ondan olduğuna inanmaktır. Bu ise Ehli sünnet ve cemaat indindedir.

Mutezileye göre ise: Hayır ve şerrin hepsi kuldandır. Çünkü Cenabı Allah şerri takdir etmez, şerri yaratmaz ve şerri istemez. Eğer Allah şerri takdir etse sonrada onlara onunla azab etse bu, onlara

zulüm ve haksızlık olur. Allah ise zulüm ve haksızlıktan münezzehtir. Bunun için bunlar kendilerini ehli adl ve tevhidden saymışlardır.

Fakat biz deriz ki, kul muhayyer ve muktedirdir Kaza (hüküm) onları günah işlemeğe mecbur etmez. Bilgi gibi. Zira hüküm hakimin sıfatıdır. Sıfat ise kimseyi fiile mecbur etmez. Marangozluk ve terzilik ilminin marangoz ve terziyi fiilî tahsile mecbur etmediği gibi. Bilakis kul muhayyer ve muktedirdir. Bundan dolayı azaba mustehak olur. Bir kimse, kölesine sen eve girersen hürsün dese o da eve girse hür olur. Böylece talakda da hürlük ve talak vaki olur. Yemin onu (eve) girmeğe mecbur etti denilemez. Yine böylece burada yapılan fiillerde böyledir. Her ne kadar bu fiiller Cenabı Hakkın yaratmasıylada olsa. Fakat Cenabı Hakkın kazası onu fiile icbar etti denilemez. Diğer bir cevapta: kaza, Allahın halktan gizlediği bir sırdır. Emir ve nehi mahlûkat üzerine Allahın bir delilidir. Gücü yettiği halde açık olan emri terk ederse cezaya lâyık olur. Allah Teâlâ şerri yaratır ve kulda Allahın yaratmasından kaçmağa muktedir değildir desek bu Allaha şer isnat etmeğe delâlet eder. Biz deriz ki, kulun fiili Allahın kazasından ayrıdır. Bilmezmisin ki, Cenabı Hak zina aletini yarattığı halde Allaha zina nisbet edilmez. Bu da kulun nefsinde kuvvet ve hareketi yarattığına delâlet eder. Kul, nefsinin kuvvetiyle muktedir olduğu halde hareket ve kuvvet Allaha nisbet edilmez. Her ne kadar Allahın kaza ve isteğiyle olsa bile. Buda bizim sözümüzün doğruluğunu isbat eder. Allah şer, küfür ve ma'siyeti istemeseydi ve onu yaratmasaydı kul onu ister ve onu yapardı. Böyle olunca kulun isteği,

Allahın isteğine galip gelirdi. Buda Allaha acz isnad etmeğe sevkederdi. Bu küfürdür. Her istek Allahın isteği altındadır. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Allah dilemeyince siz dileyemezsiniz.» (11)

Buna şu sözde delâlet eder ki, eğer bir kimse benim irade ve isteğim Allahın irade ve isteğinden başkadır dese bu sözünde, Allahla beraber Rubûbiyyet davasında bulunmuş olur. Bu ise Hz. Ali (R.A.) efendimizin dediği gibi küfürdür. Sabittir ki, bütün istekler Allahın isteği altındadır. Zira Allah firavun ve şeytanın küfrünü bildiği için küfürlerini irade etti. Biz, Allah ikisininde küfrünü istemez desek ilminin hilafına irade etmiş olur. Bu da câiz değildir. Zira ilim yok olursa cahillik gelir. Allah Teâlâ cahillikten münezzehtir. Bu da emri ilâhiyyenin hilafınadır. Cenabı Hakkın şerle emretmediği hakkında bir âyet gelmiştir ki Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Allah hiç bir zaman kötülüğü emretmez.» (12) Diğer bir âyeti kerîmede :

«Allah fesadı sevmez.» (13) Buda kıyasın hilafınadır. Çünkü Cenabı Allahın irade etmeyip emretmesi câizdir. İblis (Allah ona lânet etsin) e Adem (A.S.) a secde ile emrettiği halde onun secdesini istemedi. Adem (A.S.) ı ağacın meyvesinden nehyetti ve ondan sakınmasını istemedi. Bilakis ondan yemesini istedi.

(11) — İnsân : 30.
(12) — A'râf : 28.
(13 — Bakara : 205.

Uçüncü fasıl :

Bil ki, Cenabı Hak mahlûkatı (insanı) yaratıp söz alma günü Adem (S.A.) mın sulbünden çıkardığı zaman mümin ve kâfir değillerdi. Mahlûk idiler sonra onlara Cenabı Hak iman ve küfrü arzetti. Onlardan, itikat yönünden imanı ihtiyar edip kabul eden mümindir. Onlardan imanı kabul etmiyen kâfirdir. Onlardan inanmaksızın sözle icabet edenler münafıktır. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Hani Rabbın Adem oğullarından, onların sırtlarından zürriyetlerini çıkarıp kendilerini nefislerine şahid tutmuş ben sizin Rabbınız değilmiyim? Onlarda : Evet, şahid olduk demişlerdi.» (14) Bu âyetteki : «Ben sizin Rabbınız değilmiyim? Onlarda : Evet, Rabbimissin» demeleri, Cenabı Allahın ruhlarla beraber cesedide yarattığına bir delildir .Buradaki hitap ve soru ruhlarla beraber ceset içindir. Sonra onları babalarının sulblerine döndürdü. Sonra böylece çocuklarından, çocuklarının çocuklarını yevmi kıyamete kadar çıkardı.

Cebriyyeye göre, Cenabı Allah mümini mümin, kâfiri kâfir ve iblisi ise daima kâfir olarak yarattı. Ebû Bekir ve Ömer İslâmdan önce müminlerdi. Nebîler vahyden önce peygamber idi. Böylece Hz. Yusuf (A.S.) kardeşleri büyük günah işledikleri zaman peygamber idi.

Ehli sünnet ve cemaate göre yaratıldıktan sonra peygamberler peygamber oldular .İblis secde etmemekle kâfir oldu. Zira Cebriyyeler indinde kâfirler küfür ve ma'siyete mecburdurlar. Ve onlar azab

(14) — A'râf : 172.

göreceklerdir. Müminler iman ve taat üzerine mecburdurlar. Biz deriz ki, kul, taat ve ma'siyet üzerine muhayyer ve muktedirdir, mecbur değildir. Muvaffakiyet ve muvaffakiyetsizlik, hayır ve şerrin takdiri Allahtandır. Bu meselenin tamamı bu kitabın sonundadır .Cenabı Hakkın şu kavli buna delildir :

«Ey müminler, Allaha ve Resûlüne iman ediniz.» (15) Eğer müminler olsalardı Cenabı Hak onlara iman ile hitap ve emretmezdi. Buna Resûlullah (S.A.) min kavlide delildir :

«Resûlullah (S.A.) buyurdu ki : Allahdan başka hak ilah olmadığına ve Muhammedin Allahın Resûlü olduğuna şehadet, namazı kılıp, zekâtı eda edinceye kadar insanlar ile muharebe etmek bana emir olundu. Onlar, bunları yapınca müslümanlık hakkının muktezası (olan hudud) müstesna-hakkı İslâm olmak üzere canlarını ve mallarını benim elimden kurtarırlar. Hesaplarına gelince o Allaha kalmıştır. (16) Eğer mümin olsalardı onlarla savaşılmazdı.

Kulun iş yapma gücü Allahtan, fiilin meydana gelmesinden ne önce ne de sonra olmayıp işin her cüzü meydana gelirken, kula verildi. Hayır ve şer, iman, küfür, taat ve ma'siyet (günah), Allahın takdiri, kazası, dilemesi ,istemesi, tevfiki, yardımsız bırakması ve koruması ile denilse kul hangi sebebten dolayı ceza ve mükâfata müstahak olur?

Biz, taatla emir Allahdan, taatla iman kuldan, nehyetmek Allahdan bu nehyi terketmek kuldan, takat, kuvvet Allahdan kazanmak güç, sarfetmek ve

(15) — Nisâ : 36.
(16) — Buhâri.

azmetmek kuldandır deriz. Ne kadar kulda güç, kasd ve kazanmak arzusu bulunursa ona Allah tarafından fiilin her cüzü meydana gelirken güç ve kuvvet verilirde kendi fiiliyle ceza ve mükâfata lâyık olur. Bunun gibi imanı vermek Allahtan hidayeti kabul etmek ve bilmek (hidayeti bulmak) kuldan, mahrum etmek Allahtan arzu, duâ ve yalvarmak kuldan, ma'siyette serbest bırakmak Allahtan tevbe ve isti'far kuldan, nimet vermek Allahtan şükretmek kuldan. Kulun günah işlemekte niyet ve kastı bulunursa Cenabı Hak o kulu niyet ve kastıyla serbest bırakır. Kulun taatta niyet ve kastı bulunursa niyet ve arzusuyla ve Cenabı Hakkın tevfikiyle o taatı yaparda ceza ve mükâfata kul fiil ve sıfatında güç, arzu kazanmasıyla müstehak olur. Kim bundan başka bir şey söylerse o sapık ve bidatcıdır. Diğer bir cevapta, kul azaba, emir ve nehyi terketmekle müstehak olur. Bu ikiside zikrettiğimiz gibi zahirdir.

Saîd şaki olurmu? ve şaki saîd olurmu? yahut olmazmı? dense biz, bir kimse Allahın ezelî ilminde şaki veya saîd ise o değişmediği gibi Allahın ilmide değişmez deriz. Fakat Cenabı Allah bir kimsenin ömrünün bir kısmında saîd bir kısmında da şaki olacağını bilirse onun isminin levhi mahfuzda saîd veya şaki olması sonra şakinin saîd ve saîdin şaki olarak değişip yazılması câizdir. Biz, saîdin şaki, şakinin saîd olması değişmez desek bu, kitapların ve peygamberlerin gönderilmesinin yersiz olduğunu gösterirdi. Bu da câiz değildir.

Dördüncü Fasıl :

Allahını bilmeyen bir kimseye âkil olduğu halde vahiy ulaşmassa (peygamberin tebliği) o kimse Allahı bilmekle mükellefmidir yoksa değilmidir? Bize

göre mükelleftir ve ma'zur değildir. Ashabı Kehfin delillendirdiği gibi bu âlemin bir yaratıcısı olduğunu bulması lâzımdır :

«Bizim Rabbımız göklerin ve yerlerin Rıbbıdır.» dediler. (17).

İbrahim (A.S.) da :

«İşte o, üstünü gece bürüyüp örtünce bir yıldız görmüş, bumu benim Rabbım? demiş, o sönüp gidince ise şöyle demişti, ben böyle sönüp batanları sevmem.

Sonra ayı doğar halde görünce de : Bumu benim Rabbım? demiş, fakat oda batıp gidince : Andolsun, demişti, eğer Rabbım bana hidâyet etmemiş olsaydı muhakkak sapıklardan olacakmışım.

Sonra güneşi doğar vaziyette görünce de: bumu imiş benim Rabbım? bu, hepsindende büyük! demiş batıncada şöyle söylemişti : Ey kavmim, ben sizin Allaha eş kata geldiğiniz nesnelerden katiyen uzağım demişti.» (18).

Mütezileler ise, akılla delil getirmek lâzım değildir. Akıl Allahı bilmeğe kâfidir derler.

Eşariler ve hanbelîlerden bir grup, kul Allahı akılla bilmekle mükellef olmadığı gibi delil getirmeside lâzım değildir. Onların bu görüşleri şu âyetin zahiri manasındandır :

«... Biz bir Resûl gönderinceye kadar azab edecek değiliz.» (19)

---

(17) — Kehf : 14.

(18) — Enâm : 76-78.

(19) — İsrâ : 15.

Beşinci fasıl :

Kim imanın şartlarını bilmesse müminmidir yoksa değilmidir?

Mutezileye göre : Bir kimse kalb ile tastik, dil ile ikrar ve imanın bütün şartlarını bilmedikçe mümin olamaz. O da Allahtan başka ilâh olmadığına, Muhammedin Allahın Kulu ve Resûlü olduğuna, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ve İslâm dininin diğer dinlerden hayırlı olduğuna şehadet etmektir. Böyle olan kimse mümin ve müslümandır. Mutezile, bizim zikrettiğimiz şeyler Hanefî mezhebininki gibidir derler. Ebû Hanife «Camiül—Kebir» isimli kitapda şöyle diyor : Bir kimse küçük bir kız ile evlense o da akil bali olsa imanın şartları ona sorulsa şayet bilirse (vasfederse) O, onun ailesidir. Vasfedemezse veyahut bilmiyorum derse ondan boş olur dediler.

Ancak biz, imanın şartları ona vasfedilir şayet bilirse o, onun ailesi, bilmesse veya bilmiyorum derse ondan boş olur deriz.

Eğer bir kimse bu âlemin yaratıcısına delil nedir? derse, biz âlemin mevcûdiyeti yaratıcının varlığına delildir deriz. Tabiat filozofları (Dehrîler), Zenadika, Tabiatçılar (Allah onlara lânet etsin) âlem kadîm (ebedî) dir derler. Böylece menide (nutfe) kadîmdir. Tanede (tohum) kadîmdir ki, o da nebatalrın meydana gelmesinde asıldır.

Âlem dört unsurdan meydana gelmiştir. O da : Havanın soğukluğu, ateşin yakıcılığı, suyun rutubeti, yerin kuruluğudur. Onlara deriz ki, yazın eşyanın bozulması, kışın ağaçların ve otların dağılmasını görüyoruz. Yalnız çam ağaçlarının buna benzer ba-

zı nebatatın bozulmadığını da müşahede ediyoruz. Şayet bunlar bir esastan olsaydı nabatların ve ekinlerin değişmemesi gerekirdi. Vaktaki bu değişme kâdir olan yaratıcının takdirine delâlet eder. Yine böylece görürüz ki, bir yerdeki ağacın meyvaları, renkleri ve tatları muhtelifdir. Halbuki su, hava, yer ve ateşin ısısı birdir. Bunlar bir esastan olsalardı meyvelerin, renklerin ve tatların çeşitli olmaması lâzım gelirdi. Vaktaki çeşitli olmuştur buda kâdir ve kadîm olan yaratıcının takdirindendir. Bu illet Cenabı Hakkın şu kavlinden istinbat edilmiştir:

«Arzda birbirine komşu kıtalar vardır, üzerinde bağlar, ekinler, çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki, hepsi bir su ile sulanıyor. Biz onlardan bazısını, yemişlerinde, bazısından üstün kılıyoruz. İşte bunlarda aklını kullanacak zümreler için elbet âyetler vardır.» (20)

Biz deriz ki, sıfatların isimleri iki kısımdır:

a — Sıfatı zatiyye,

b — Sıfatı fiiliyye.

Sıfatı zatiyye : Hayat, Kudret, Semi', Basar, Ilim, Kelâm, Meşiyyet, İrâdedir.

Sıfatı fiiliyye : Tahlik, Terzik, Efdal, In'am, Ihsan, Rahmet, Ma'firet, Hidâyettir.

Bize göre : Allah Teâlâ bütün sıfat ve isimlerinde birdir. Bütün sıfat ve isimlerinde kadîm ve ezelîdir. Allahın sıfatları ve isimleri aynıda değildir, gayrıda; on sayısının içindeki bir sayısı gibi. Şayet biz, bu sıfatlar Allah Teâlânın aynıdır desek, iki Allah olmaklığı gerekir. Halbuki Cenabı Hak birdir. Kendisi için ortak yoktur.

Bu sıfatlar Allahın gayridir desek, bu sıfatlar sonradan olma (hâdis) olurdu. Bu ise câiz değildir.

Bu sıfatların ezelî ve kadîm (ebedî) olduklarına delil nedir? denilse, biz onlara, Allah Teâlâ ezelde kadir olmasaydı kudret, Hayat, Semi', Basarı yarattığı zaman nasıl takdir etti, İlmi yarattığı zaman nasıl bildi deriz ki, bu Allah Teâlânın bundan önce acz ve cehil ile vasıflanmasıdır ki, bu ise mümtenidir. (Hidayet Allahtan)

Fiili sıfatları ise, (tahlik gibi ki, biz onların hepsini yukarıda zikrettik.) Hem kadîmdir hemde ezelîdir. Yukarıda geçtiği gibi ne Allahın aynıdır nede gayridir.

Eşarilere göre ise, bu fiili sıfatların hepsi sonradan olma (hâdis)dir, Allah mahlûkatı yaratmadan önce halik, rızık vermeden önce razık değildi, derler. Ancak biz, Allah yaratmadan öncede halikti, rızık vermeden de önce razıktı diye isim vermemiz câizdir deriz. Bilmiyormusun ki, bizden birimiz terziliğe muktedir olsa, kendisi terzilik yapmasa bile ona terzidir diye isim verirsin. Bu da böyledir. Allah Teâlâ yaratmak ve rızık vermeğe kadirdir. Öyle ise hâlik ve râzık diye isim verilir. Görmüyormusun, şüphesiz Allah Teâlâ kendisini, ceza gününü yaratmadığı halde «ceza gününün maliki» diye isimlendirdi. Fakat onu yaratmağa ve icad etmeğe kaadirdir. Nefsini bu isimle isimlendirdi. İşte burada da böyledir. Ancak bu sağlam bir cevap değildir. Doğru cevap ise, bu sıfatlar Allah Teâlânın ezelde zatı ile kaimdir. Şüphesiz bu sıfatlar ezelde Allahın zatı ile kaim olmasa Zatı Barî hadisâta mahal olur ki, buda mümtenidir. (Hidayet Allahtan.)

(20) — Ra'd : 4.

Altıncı fasıl :

Bil ki, mevcûdat hâdis ve kadîm olmak üzere iki kısımdır. Allahtan başka olanlar hâdistir. Kadîm olan da Allahtır. Luğatta kadîm : Varlıkta başkasından önce olandır. Böyle oluş ise mahlûkatın sıfatıdır. Fakat Allah Teâlânın sıfatlarında kadîm olması ise ezelî manasınadır. Allah Teâlâ başlangıcı ve sonu olmayan ezelî ve daimi olan kadîmdir. Bu, varlıkta başkasından önce olan manasına değildir. Bizim Allah Teâlâ kadîmdir dememememiz Allahın hâdis ve kadîm sıfatının yok olduğu sözünü gerektirir. Zira kadîmin zıddı hâdistir. Hâdis olan ise rab, halik, sani' olamaz. Öyleyse kadîmin ısbatı hâdisi nefyi zarûridir. Bunun hakkında âyeti kerîme varid olmuştur : **«O, hem evveldir, hem ahirdir.»** (21) Bunun manası evveli ve sonu olmayan ezelîdir. Allah mevcuddur demek câizdir. Zira mevcud, ezelî manasınadır.

Yedinci fasıl :

Allah birdir. Birliği hakkında şu âyeti kerîme gelmiştir : **«Sizin ilâhınız (zat ve sıfatında ortağı olmıyan) tek Allahtır.»** (22)

Diğer bir âyeti kerîmede :

«Deki: O, Allahtır. Tekdir.» (23) Tekin manası zatında kısım ve parçalara ayrılmayan mevcud (varlık)dır. Zira Allah sayı yönünden olmayan tektir. Aded cihetinden olan bir olsaydı o zaman parçalar olurdu. Aded cihetinden tek ilâh olmak mümkün olmazdı. O'nun her bir cüzünde icad, yaratma ve

(21) — Hadîd : 3.
(22) — Bakara : 163.
(23) — İhlâs : 1.

hâdislik meydana gelirdi. O da her bir parçanın halık ve kaadir olmasına sevkederdi. Bu ise muhaldir.

Sekizinci fasıl :

Allah Teâlâya şey denilir. Biz, onun şey olduğunu isbat edemessek o zaman Allahı yok saymış oluruz. Çünkü şeyin zıddı yok demektir. Yokluğun giderilmesi o şeyin varlığını gerektirir. Muattile mezhebi Allahı bir şeye benzetmekten kaçınarak Allaha şey demek câiz değildir, diyorlar.

Bir hadîsi şerifte : **«Cenabı Hakkın doksan dokuz ismi vardır. Bu isimleri kim sayarsa cennete girer»** denilmektedir. Biz bunların hepsini saydık fakat Allahın ismi olarak şey kelimesini bulamadık denirse buna cevap olarak deriz ki, Cenabı Hak Kur'ânı Kerîmde kendisine şey diye isim verdi : **«De ki: Şahid olmak bakımından hangi şey en büyüktür?»** (24) Bu âyetle sabit olduki Cenabı Hakka «şey» diye isim vermek caizdir.

Dokuzuncu fasıl :

Ehli sünnet ve cemaate göre, Allah Teâlâya «nefis» diye isim verilebilir. Çünkü nefis denilir ve bundan varlığı ve zatı murad edilir. Cenabı Hak şöyle buyurur : **«Ben seni kendime nefsim için peygamber seçtim.»** (25) Burada zatım için demektir.

Diğer âyette :

«Allah size kendisinden korkmanızı emrediyor.» (26) Burada zatından demektir.

(24) — Enâm : 19.
(25) — Tahâ : 41.
(26) — Âli İmrân : 28.

Diğer bir âyette :

«Benim içimde olan şeyi sen bilirsin. Ben ise senin zatında (nefsinde) olanı bilmem.» (27)

Mücessime, siz Cenabı Hakkı nefisle isimlendirirseniz cisimle isimlendirmiş olursunuz, diyorlar.

Biz, cisim, araz sıfatını kabul eden mürekkep bir zattan ibarettir ve nefis ise zattan ibarettir. Allah Teâlâya nefis ismini vermek O'nun cisim olmaklığını gerektirmez deriz.

Bize göre Allah, cisimler gibi olmıyan bir cisimdir. Sizin eşya gibi olmıyan bir şey dediğiniz gibi denilse, bizde onlara derizki, siz Allahı cisimle vasıflandırdığınız zaman Cenabı Hakkı bizim yukarıda açıkladığımız gibi keyfiyette (araz ve cevherden olduğunu) söylemiş olursunuz. Bu şekilde Allahın zatını isbat mümkün değildir.

Onuncu fasıl:

Müşebbiheye göre, Cenabı Hakka parlayan bir nur demek câizdir.

Ehli sünnet ve cemaate göre ise (Allah onlara rahmet etsin), Allaha parlayan bir nûr demek câiz değildir. Bilakis O, nûrun yaratıcısı, nûra ışık verendir. Zira nûrun bir rengi vardır. Eğer biz Allahın rengi vardır desek teşbih lâzım gelir. Allah ise teşbihten münezzehtir. Cenabı Hak şöyle buyurur:

«Onun benzeri gibisi yoktur. O, hakkıyla işiten, kemâliyle görendir.» (28)

Onlar Allah Teâlânın nûr olduğuna şu âyeti kerîmeyi delil olarak getirirler :

(27) — Mâide : 116.

(28) — Şûra : 11.

«Allah, göklerin ve yerin nûrudur.» (29) Allah bu âyeti kerîmede nefsine nûr diye isim verdi. Buna cevap olarak deriz ki: İbn-i Abbas hazretleri bu âyeti kerîmenin manasını «Allah göklerin ve yerin nûrlandırıcısıdır» diye mana vermiştir. Bazı ulema ise, gök ve yer ehlinin hidayetcisidir demişlerdir.

On birinci fasıl :

Allah için «el» i vardır demek arapça câiz isede farsça câiz değildir. Yed (el) ise teşbih ve keyfiyet olmaksızın Semi', Basar, Kudret, İlim, Hayat, İrade, Kelâm gibi Allahın ezelî sıfatlarındandır. Cenabı Hak azasız işiten, gözsüz gören, aletsiz bilen, kalbsiz irade eden, dil ve dudaksız konuşandır. Bunun gibi «el» de yok demeksizin, azasız, teşbih ve keyfiyetsiz O'nun ezelî sıfatındandır. Cenabı Hakkın eli olduğunu söylediğimizde ondan Allahın iradesini murad ederiz.

Mutezileye göre ise: Yed ile kudret, kuvvet ve nimeti murad olunur derler. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«... **Hayır, Allahın iki elide açıktır.»** (30) Burada yed nimet manasınadır.

Biz de «yed» den murad kudret, kuvvet demek câiz değildir. Zira Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Ey iblis, iki elimle yarattığıma secde etmenden **seni hangi şey menetti? buyurdu.»** (31) Eğer buradaki iki elden murad kudret ve kuvvet olsaydı iki kuv-

(29) — Nûr : 35.

(30) — Mâide : 64.

(31) — Sâd : 75.

vet ve iki kudret olurdu. Bu ise, câiz değildir. Çünkü Allahın kudret ve kuvveti birdir. Mahlûkatın hilâfına sonsuz ve yok olmıyan bir sıfattır. Zira mahlûkatın sıfatı a'razdır. (32) Araz ise iki zamanda kalmayandır. Allahın kudret ve kuvveti yok ve sonu olmıyan bir araz değildir. Kelâmda böyledir. Zira Allah Teâlâ bir kelâmla konuşur ve kelâmınında sonu yoktur.

Yed (el) kelimesi mana bakımından Kurânı Kerîmde dört şekilde gelmiştir :

1 — Mülk : Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Mülk elinde bulunanın şanı ne yücedir.» (33) Burada yed kelimesi mülk onundur manasında kullanılmıştır. Bu köy falan kimsenin elindedir demek onun mülkü ve tasarrufundadır demektir.

2 — Minnet : Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Allahın eli onların elleri üstündedir.» (34) Burada Allahın minneti onların minnetinin üstündedir demektir. Yani birliği.

Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Ellerinizin işleyip yaptıklarından kendileri için bunca davarlar yarattığımızı, bu sayede onlara malik olmuş bulunduklarınıda görmedilermi?» (35) Buradaki enam Allahın mineni (nimetleri)dir.

(32) — Araz: o zatın üzerindeki sonradan gelme vasıflarıdır. Meselâ: Bir odun parçasının katılığı, beyazlığı, şekli, ağırlığı... Arazlarıdır. Bu arazlarla vasıflanan veya arazların mahalli olan şey ise aynı veya zatıdır.

(33) — Mülk : 1.

(34) — Fetih : 10.

(35) — Yâsin : 71.

Bir hadîsi şeriftede şöyle gelmiştir:

«Ya Rabbi! Bana fâcirden (Allahın emrinden çıkan) bir el (bir iyilik) nasib etme.»

3 — Ma'siyet : Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Sizi çarpan her musibet, kendi ellerinizin işleyip kazandığı yüzündendir.» (36))

4 — Aza : O da sağ ve sol ellerdir. Cenabı Hak diğerlerinden münezzehtir. Bu ikisi keyfiyet, teşbih, sûret ve aza olmaksızın Allahın ihsanı ve milkidir. O Allahın ezelî sıfatlarındandır.

Müteşebbiheye göre, Allah için suret ve iki el vardır. O ikiside Rahmanın sağ iki elidir. Çünkü sol el O'nun için ayıptır. O'nun ayağı ve parmakları vardır, derler ve Cenabı Hakkın şu âyeti kerîmesini delil getirirler :

«... Halbuki kıyamet günü arz toptan O'nun kapzasındadır. Göklerde O'nun sağ eliyle dürülmüşlerdir.» (37)

Buna cevap olarak deriz ki, Cenabı Hakkın «kıyamet günü arz toptan Onun kapzasındandır» âyetindeki kabzadan murad Onun mülkü, ve kudretindedir demektir. Onlar Allahın ayağının varlığını isbatlamakta da şu âyeti delil getirirler :

«Hatırla ki o günü baldırların açılacağı kendilerinin seçdeye davet edilecekleri bir gündür.» (38)

(36) — Şûra : 30.

(37) — Zümer : 67.

(38) — Kalem : 42.

Bir hadîsi şeriftede şöyle gelmiştir :

«Kulların kalbleri Rahmanın iki parmağı arasındadır. Onu istediği şekilde değiştirir.»

Diğer bir hâdîste :

«Cehennem daha varmıdır? der. Rab ayağını ona koyarda o da yetişir yetişir der.»

Bize göre, ayaktan murad güç ve büyük iş demektir. Bazıları cehennemdir derler: Bir hadîste rivâyet olunur ki :

«Cehennemin otuz bin başı vardır. Her başında da otuz bin ağzı vardır.» Böylece onun ayağıda olması câizdir. Hadîsin manansında ki «Rahmanın parmağından» murad ise Allahın tesiridir. Bunu Esmaî zikretmiştir. O, luğatta imam ve sözü huccet (delil) olan bir kimsedir. Bunun manası rahmet eserleridir. İki eserin arasında demektir. O rahmet ise tevfik ve perişan etmektir. Allah Teâlâ kimi muvaffak kılarsa taatle meşgul olur. Cenabı Hak kimi perişan ederse o da günah ve masiyetle meşgul olur. Bazı rivâyetlerde «Allahın ayağını cehenneme kor» hâdîsini Cenabı Hak kadîm olan ilminde kâfirlerden her bir kimseyi cehenneme kor demektir demişlerdir, (Hidâyete ulaştıran Allahtır.)

On ikinci fasıl :

Cenabı Hakkı gelmek ve gitmekle vasıflandırmak câiz değildir. Çünkü gelme ve gitme mahlûkatın sıfatı ve sonradan yaratılanların emareleridir. Bu iki sıfat Allahta olmıyan sıfatlardır. Bilmiyormusun ki, İbrahim (A.S.) bir mekândan diğer mekâna intikal edenin rab olmadığını nasıl istidlâl etti. «O

sönüp gidince ise şöyle söylemişti: Ben böyle sönüp batanları tanrı diye sevmem.» (39)

Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Rabbın geldiği meleklerde saf saf indiği» (40) Bu âyeti kerîmede Allahın gelmekliği demek Rabbın emrinin gelmesi demektir.

Diğer bir âyeti kerîmede şöyle gelir:

«... İşte onlara hesaba katmadıkları cihetten Allah geliverdi.» (41) Bu âyeti kerîmede gelmek, onlara Allahın azabı geldi demektir. Yani reisleri Ka'b ibn-i Eşrefin katli ile.

Diğer bir âyeti kerîmede şöyle gelir :

«... Allahda kurdukları binalara, temellerinden geldide, çatı, tepelerinden üzerlerine çöktü.» (42) Yani Allah onları helâk ve yok etti. Onlardan hiçbir kimse kalmadı. Bu âyeti kerîme Nemrut ibn-i Kenan hakkında nazil olmuştur. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Onlar, sade gözetiyorlardı ki Allah buluttan gölgelikler içinde meleklerle geliversinde kendilerine iş bitirili versin.» (43) Biz bütün bu delilleri getirdikten sonra Allaha (cismani) olarak gelmek ve gitmek isnad olunamaz. Bulut gölgeleri içinde gelmesini beklemek ona inanmak için böyle itikat etmek bu, Allahın sıfatlarından muhaldir. Bir hadîsi şerifde :

---

(39) — Enâm : 76.

(40) — Hicr : 22.

(41) — Haşr : 2.

(42 — Nahl : 26.

(43 — Bakara : 210.

«**Allah Teâlâ şaban ayının yarısının gecesinde dünya semasına inerde şöyle der: Tevbe eden varmı? tevbesi kabul edilecek, İsti'far eden varmı? ma'firet olunacak.**» Biz deriz ki, Allahın inmesi kuluna yönelmesi ve onun haline vakıf olmasıdır. Yani: Kullarına rahmet nazarıyla bakmasıdır. Ebû Talibin oğlu Aliden böyle nakledildi. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«**Biz zikri indirdik.**» (44) Burada Cenabı Hak indirmekliğin hakikatını murat etmedi. O'nun manası biz bildik ve anladık demektir.

Cenabı Hak cisimden mürekkeptir. Bu ise (imanımıza) zarar vermez denilse biz deriz ki, sizin imanınıza zarar verir. Çünkü cisim mürekkep ve birleşmiş şeylerden ibarettir. Eğer siz Allahın parçalardan meydana geldiğini isbat ederseniz, böylece Allahın bir ilah olmadığını söylemiş olursunuz. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«**Sizin ilahınız, (zat ve sıfatında ortağı olmıyan) tek Allahtır.**» (45) Eğer bu âyeti kerîmeyi inkar ederseniz kâfir olursunuz. Çünkü yaratmak, rızık vermek, icad etmekliğin Cenabı Hakkın her bir parçasından (cüzünden) ve her bir uzvundan meydana gelmesini icap ettirir. Bu da Cenabı Allahın tek olmadığını gösterir. Bunu kim söylerse küfür etmiş olur.

Eğer siz, Allahın bazı cüzü ilahtır, bazı cüzü ise ilah değildir derseniz hâlik ile mahlûku, razık ile merzukun (rızıklanan) arasını cemetmiş olursunuz ki, kim bu sözü söylerse küfretmiş olur.

---

(44) — Hicr : 9.

(45) — Bakara: 163

Denilse ki: Nebi (S.A.) den rivâyet olunmuştur ki: Resûlullah (S.A.) şöyle buyurur: «**Mi'rac gecesinde Rabbımı en güzel surette gördüm. Cenabı Hak: Ey Muhammed (S.A.) Mele-i â'la ne ile uğraşıyor dedi. Bende bilmiyorum dedim.**» Biz deriz ki, bu hadîsi şerifte : Rabbımı gördüm yani: Efendim Cibril (A.S.) mı en güzel surette gördüm demektir. Bazılarıda Rabbımı en güzel şekilde gördüm yani: En güzel şekilde konuştum ve gördüm demektir. Cenabı Hakkın şu kelâmı bizim sözümüzün doğruluğuna delâlet eder :

«**O, öyle Allah ki, hâlıktır (her şeyi yaratıp takdir edendir.) Baridir (yoktan edendir), Musavvirdir (bütün varlıklara şekil verendir)**» (46) Kim ki, kasten «musavviri» «musavver» okursa kâfir olur. Her nekadar hata da etse namazı bozulur. Diğer bir hadîste ise :

«**Cenabı Hak mahşer ehline bilmedikleri sonrada bildikleri surette tecellî eder.**» Yani : Bilmedikleri surette demek dünyada bilmedikleri sıfatla demektir. Zira dünyada onlar iyilik ve af ile bilirlerdi. Yıldızların döküldüğü, ayın yarıldığı ,adalet ve idaresinin açığa çıktığı vakit kullar şöyle derler :

«Ey Rabbımız Dünyada bu sıfatla seni bilmezdik. Sonra af zahir olunca onlar ey Rabbımız Seni bu sıfatla bilirdik derler.»

On üçüncü fasıl :

Keramiyeye göre, Allah arz üzerinde oturur ve orayı kaplar diyerek Rahmânın arş üzerindeki istivasını oturmağa benzetirler. Biz onlara deriz ki: Bazı müfessirler istivayı şairin şu beytinde olduğu gibi :

---

(46) — Haşr: 24

«Bişr Irak'ı kılınçsız ve kan dökmeksizin istilâ etti.»

Burada «istiva» «istilâ» (kaplama) manasına kullanılmıştır. Medîne imamı Malik ibn-i Enes (R.A.) diyor ki, burada istiva bellidir. Keyfiyeti ise ma'kul değildir. Ona inanmak lâzımdır. Ondan soru sormak bidattır. O, istiva hakkkında kendisine soru soran kimseye seni sapık görüyorum diyerek ona tokat vurulmasını emretmiştir. O kimse ise cehm ibn-i Safvan (Allah ona lânet etsin) dır.

Allah arşı yaratmadan önce vardı. Allah arşa intikal etti (yerleşti) demek câiz değildir. Çünkü intikal mahlûkatın sıfatı, sonradan olanların emareleridir. Allah Teâlâ bundan münezzehtir. Allah arş üzerinde oturdu demek iki şeyden hali değildir. Ya Allah Arştan büyüktür veya Arş Allahtan büyüktür. Hangi yönüyle olursa olsun onu söyleyen kâfirdir. Çünkü Allahı sınırlamış olur. Hz. Ali (R.A.) Rabbımız Arşı yaratmadan önce nerede idi sorusuna şöyle cevap vermiştir: « (eyne) mekândan sorudur. Zaman ve mekân yok iken Allah vardı. O, ezelde nasıl ise şimdide öyledir.»

Caferi Sadık (R.A.) den rivâyet edilmiştir ki, şöyle buyurur :Tevhid üç harf üzeredir. O da: Allahın bir şeyden, bir şey içinde ve bir şey üzerinde olmadığını bilmendir .Eğer Allah bir şeyden parçadır diye vasfederse O'nun mahlûk olması icâb eder. Bu da küfürdür. Şayet Allah bir şeydedir diye vasfederse O'nu sınırlamış olur ki, o da küfürdür. Eğer Allah bir şey üzerindedir diye vasıflandırırsa O'nu muhtaç olarak vasıflandırmış olur ki oda küfürdür. Hülasa: Müşebbihe, âyetlerin müteşabih ve hadisle-

rin zahiriyle hükmediyor. Cenabı Hakkın kavlinde olduğu gibi ki: **«O'nun zatından başka her şey yokluğa muhtaçdır.»** (47).

Diğer bir âyette ise :

«Rabbın zatı bakîdir.» (48)

Bir hadîsi şerifte : Nebî (S.A.) : **«Cenabı Allah Ademi eliyle yarattı, Tevratı eliyle yazdı, Adn ve firdevs cennetini, Levh, Arş, Kalemi eliyle yarattı, ve Tuba ağacını eliyle dikti.»**

Diğer bir rivâyette : **«Deveyi eliyle yarattı buyurdu.»**

Muhammed ibni Hasen (R.H.) diyor ki : Biz Allahın murad ettiği üzere Ondan gelene inanırız ve bunun keyfiyetiyle meşgul olmayız. Resûlullahın murad ettiği üzere de Ondan gelene iman ederiz. Bu ise din âlimlerinin ve ümmetin büyüklerinden çoğunun isteğidir.

Cehmiyye ise, Allah her yerde (mekan) dir. Buna da Allahın şu âyetini delil getirirler: **«Gökte ilah O'dur, yerde ilah olan O'dur.»** (49)

Diğer bir âyette :

«O, semavat ve arzın Allahıdır.» (50)

Diğer bir âyette :

«Gerçekten Allah, takva sahipleri ve ihsanda bulunan kimselerle beraberdir.» (51)

(47) — Kasas: 88
(48) — Rahmân: 27
(49) — Zuhruf : 84
(50) — Enâm : 3
(51) — Nahl : 128

Diğer bir âyette :

«Herhangi bir üç sırdaşın, bir fısıltısı oluyormu, mutlak O dördüncüleridir.» (52)

Diğer bir âyette :

«... **Her nerede olursanız sizinle beraberdir.** (53)

Delil olarak getirdikleri âyeti kerîmelere cevap olarak şöyle deriz :

«Göklerde ilah olan O'dur, yerde ilah olan O'dur.» âyeti kerîmesinde O'nun yerde ve gökte takdiri ve tetbiri demektir.

Cenabı Hakkın kavlinde : **«Göklerde olan meleklerin, sizi yerin dibine geçirmesinden emin mi oldunuz?»** (54) Burada göklerde onun kudretinin eserlerinin zahir olmasından eminmi oldunuz demektir.

Allahın : «Her hangi bir üç sırdaşın, bir fısıltısı oldumu, mutlak O dördüncüsüdür.» demek O'nun ilmi O'nunla beraberdir demektir.

Allahın: «Her nerede olursanız sizinle beraberdir.» âyeti ise her nerede olursanız ilmi sizinle beraberdir demektir.

Eğer biz Cenabı Hak bir mekândadır desek bu bizi kötü bir işe kadar götürür. Çünkü bu durum Cenabı Hakkın tümüyle her yerde olması yahut parçalarıyla her yerde olması veya bir yerde olup diğer yerde olmamasından hali değildir. Alla-

(52) — Mücadele : 7

(53) — Hadîd : 4

(54) — Mülk : 16

hın tümünün bir mekânda olması iki ilâh olmaklığa götürür ki, o da batıldır. O zaman tek ilah olmamasını gerektirir. İlâh ise birdir. Allahın parçalarıyla her yerde olması o da batıldır. Çünkü Allahı parçalarla vasıflandıran kafir olur. Allahın bir yerde olup diğer bir yerde olmaması O'nun intikale ihtiyacını gösterir. Bu sıfatlar ise mahlûkatın sıfatı ve sonradan yaratılanların emareleridir. Allah ise bunlardan münezzehtir, beridir.

Ondördüncü fasıl :

Mutezileye göre, Allahı göz ile görmek câiz değildir.

Ehli sünnet ve cemaate göre, Allahı göz ile görmek câizdir. Onların (Mutezilenin) delilleri şudur : Musa (A.S.) dan hikaye ederek Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Rabbim! Cemalini bana göster, Sana bakayım. Allah: Beni hiç bir zaman göremessin.» (55) Buradaki (LEN) kelimesi ebedîlik içindir. Ebedî göremessin demektir.

Diğer bir âyette :

«Hiç bir göz onu dünyada ihata ve idrak edemez. Fakat O, bütün gözleri ihata eder.» (56)

Hz. Âişe (R.A.) dan rivâyet olundu ki: O şöyle dedi: **Allahın Resûlüne Mi'rac gecesinde rabbını gördünmü diye sordum. O da hayır dedi.**

Eğer biz Allah görülür desek O'na cihet vermiş oluruz. Cihet ise Allahtan menfidir.

(55) — Arâf : 143

(56) Enâm : 103

Bizim delîlimiz ise, Musa (A.S.) dan haber veren Cenabı Hakkın kavlidir: **«Rabbim! Cemalini bana göster.»** (57)

Eğer Musa (A.S.) Cenabı Allahın görülmesinin câiz olduğunu bilmeseydi Allahı görmeyi istemezdi. Çünkü peygamberler mümkün olmayan soruyu sormaktan korunmuşlardır.

Diğer bir âyeti kerîmede şöyle buyurur :

«Nice yüzler vardır ki, o gün güzelliği ile parıldar ve Rablerine bakarlar.» (58)

Diğer bir âyette ise:

«O'nun için her kim Rabbine kavuşmağı arzu ederse» (59)

Diğer bir âyette ise :

«Size, bu âhirette nefislerinizin hoşlanacağı var.» (60) Eğer cennet ehli Cenabı Allahı görmeği isteseler ve onu göremeseler bu durum Allahın kelâmında ki vadine muhalif olur. Yine peygamberimizden rivâyet edilen bir hadîsde: **«Siz Rabbınızı, bedir gecesinde ayı gördüğünüz gibi apaçık göreceksiniz ve görmekte güçlük çekmiyeceksiniz.» buyurdu** Yine ibn-i Mesud (R.A.) ren rivâyet edilen bir hadîsi şerifte: **«Peygamberimize Mi'rac gecesinde Rabbını gördünmü diye sordum O da evet dedi.»**

(57) — Arâf : 143
(58) — Kıyame: 22—23
(59) — Kehf: 10
(60) — Fussilet: 31

Onların müşküllerine cevap :

Cenabı Hakkın **«Beni göremessin»** kelâmında ki (LEN) kelimesi **«ebedî olarak»** manasını ifade ettiği gibi **«belli bir vakitte»** manasınıda ifade eder. Nitekim kâfirler hakkında Kur'anı Kerîmde :

«Önceden elleriyle yaptıkları günah sebebiyle onlar ölümü asla temenni edemezler.» (61) buyurmuştur. Bu âyeti Kerîmede (LEN) kelimesi (LA) i nefi manasında kullanıldığından belli bir vakit ifade etmektedir. Halbuki onlar ahirette ölümü temenni edeceklerdir. Cenabı Hak şöyle buyurur «Çağırırlar : **Ey Malik ! Rabbın bizi öldürsün, Malikde : Siz, kalacaksınız der.»** (62) Burada bilinir ki, (LEN) kelimesi ebedîlik için değildir. Yine Hz. Meryemden hikaye olarak Cenabı Hak şöyle buyurur :

«... **Ben, Rahmana bir oruç adadım. Onun için bu gün hiç kimseye asla söz söylemeyeceğim.»** (63) Burada (LEN) kelimesi ebedî manasını gerektirmez. Cenabı Hakkın «Hiç bir göz onu dünyada ihata ve idrak edemez.» kavlinde biz deriz ki; Burada idrakın yokluğunu gerektiriyor fakat görmekliğin yokluğunu gerektirmiyor. Hz. Âişe (R.A.) den rivâyet edilen hadis içinde derizki: Nebî (S.A.) Allahın dünyada görülmeyeceğini haber verdiği halde siz ahirette görülmeyeceğini nasıl söylediniz. Onların (Mutezile), Cenabı Hak görülür desek Ona cihet vermiş oluruz sözlerine biz derizki: Görülen şey bir cihette olursa o zaman ona cihet vermiş oluruz. Amma görülen şey bir cihette değilse ona cihet isbat et-

(61) — Bakara: 95
(62) — Zuhrüf: 77
(63) — Meryem: 26

miş olmayız. Birincisi doğrudur. İkincisi ise zorunlu olarak memnudur. Fakat burada görülen bir cihette değildir. Öyle ise cihetin yokluğunun zarûretinden görmekliğin yokluğu gerekmez.

Onbeşinci fasıl :

Kur'ân Allahın kelamı ve O'nun sıfatıdır. Allah bütün sıfatlarıyla birdir. Allah bütün sıfatlarında kadîmdir. Hâdis ve mahlûk değildir. Onun kelâmı harf ve ses cinsinden olmayıp kesintisi ve başlangıcı yoktur. Aynıda değil gayride değildir. Cenabı Hak harf ve sesi yarattı ve onu Cebrail (A.S.) e harf ve sesle işittirdi. O da böyle harf ve sesle duyup onu ezberledi. Cebrail (A.S.) şahs ve savtın inzalı ile değil, risalet ve vahyin inzali ile Nebî (S.A.) me onu getirdi. Onu nebî (S.A.) me okudu. Nebî (S.A.) de onu ezberledi. O da ashabına onu okudu. Onlarda ezberleyip tabiine, tabiilerde salih kimselere okudu. Böylece bize kadar ulaştı. O, eksiklik ve fazlalığa ihtimali olmayan Mushaflarda yazılmış, kalplerde hıfzedilmiş ve dillerde okunmuştur. Allahın mekân ve kalplerde mevcud olmadığı halde, mekânlarda ma'bud, kalplerde ma'ruf, ve dillerde mezkûr olduğu gibi bir kimse Kur'ânı Kerîmi yırtmakla O'nu yırtmış olmaz. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Onlar ki, yanlarında bulunan Tevrat ve İncilde ismini yazılı buldukları ümmî peygamber, Resûle tabi olurlar.» (64) Onlar Tevrat ve İncilde peygamberin vasıf ve sıfatlarını buldukları halde şahsını bulamadılar. Böylece Cennet ve Cehennemde zikredilmişlerdir. Fakat ikisininde zatı zikredilmemiştir. Bunların hepsi Ehli sünnet ve cemaat mezhebinin

(64) — A'râf : 157

görüşüdür. Biz derizki: Allah Teâlâ Cebrail (A.S.)a perde arkasından konuştu ve Cebrail Allahın kelâmını perde arkasından işitti, Resûlullah (S.A.) Allahın kelâmını mi'rac gecesinde duydu. Allah Adem ve Musa (A.S.)ma perde arkasından konuştu. Cebrail (A.S.) Nebî (S.A.) me her bir gelişinde Allahın emriyle geldi. Allah Teâlâ Kur'ânı Kerîmi Cebraile öğretti. Bundan sonra şu âyet ve sûreyi indirmesini ona emretti. Allah Cebrail (A.S.) ma Kur'ânı Kerimden bir âyet ve kelimeyi Nebî (S.A.) me indirmesini emrettiği zaman bunların hepsi hâdis olmayan kadîm kelâmından ibaretti. Çünkü Allahın kelâmı hâdis değildir.

Neccariyye, Mukaşşife, Mutezile ve Cehmiye'ye göre, Kur'ân hâdis ve mahlûkdur. Kur'ânı Kerim kadir gecesinde konuşuldu ondan önce konuşulmadı. Kurânın, emir ve nehilerden olmayan bir şeyi, emir ve nehyetmesi hikmetten değildir.

Ehli sünnet ve cemaatın (Allah onlara yardım etsin) delilleri ise: Allah Teâlanın kelâmı mahlûk değildir. Zira o mahlûk olsaydı ya zatında veya zatının gayrinde yaratılmış olmaklığı ihtimali olurdu. Eğer zatının gayride yaratılmış olsaydı mütekellim o zat olurdu. Çünkü o mütekellim kelâm sıfatıyla kaim olan kimsedir. Kelâm sıfatı ise o zatla kaimdir. Kırmızılık ve siyahlığın bir şahısta olduğu gibi ki, siyahlık ve kırmızılık o şahısla kaimdir. Böyle olunca zatında yaratılmaklığa lüzum kalmazdı. Çünkü o vakit Allahın zatı havadise (Hadiselere) mahal ve mahlûkatın zatına benzemiş olurdu. Bu Allahın **«O'nun misli gibi hiç bir şey yoktur.»** (64) Kavliyle menfidir. Onların sözündeki biz deriz ki, Allahın kelâ-

(64) — Şûra: 11

mı maklûk olmasaydı olmayan bir şey için emir ve nehi olurdu. Bizim yanımızda olmayan şeylere emretmek câizdir. Çünkü Cenabı Allah eşya için olmadan önce bir vakitte «ol» demişti. İlim, basar, semi de olduğu gibi sizin söylediğinizin gereği yoktur. Zira o, ezelde bütün ma'lûmatı bilici, bütün işitilenleri duyucu, bütün görülenleri görücüdür. Her nekadar duyulan, görülen, bilinen ezelde mevcud olmasada. Cenabı Hak ezelde bütün görülen, işitilenleri görür ve bilir demek, ezelde ezelî zatı ile kaim kadim işitmesiyle işitilenlerin varlığı anında işitir demektir. Görmekte böyledir.

Burada Allah Teâlanın kelâmının mahlûk olduğuna delâlet eden başka deliller var denilse onlarda şunlardır :

«Rablerinden gelen her yeni ihtarı, hep eğlenerek dinliyorlar.» (65) Her hâdis olan mahlâktur.

Diğer bir ayette :

«Biz onu, anlayasınız diye, arapça bir kur'ân yaptık.» (66) Her yapılan mahlûktur.

Diğer bir ayette :

«Fakat o Kur'ân, kendilerine ilim verilmiş kimselerinden kalplerinde apaçık âyetlerdir.» (67) Kalplerde olan şey mahlûktur.

Diğer bir ayette :

«Hiç şüphe yok ki, Kur'ânı biz indirdik ve muhakkak ki O'nu biz koruyacağız.» (68) Korunmaya muhtaç olan şey mahlûktur.

(65) — Enbiyâ: 2

(66) — Zuhruf: 3

(67) — Ankebûd: 49

(68) — hicr: 9

Diğer bir ayette :

«Şüphe yok ki biz, o suyu yok etmeğe de kadiriz.» (69) Yok edilen şey mahlûktur.

Diğer bir ayette :

«Allah, kelâmın en güzeli olan Kur'ânı, âyetleri biribirine benzer, bir kitap halinde indirdi.» (70) Kur'âna hadîs ismi verildi. Öyle ise mahlûk olduğu sabit oldu .

Bunlara cevap olarak biz deriz ki: Burada hâdisin getirdiğidir ki, o da Cebraildir. Yahut zikri söyledide ondan zakiri murat etti. O da, Nebî (S.A.) dir. Biz de Nebî (S.A.) min hâdis olduğunu söyleriz. Cenabı Hakkın «Biz onu, anlayasın diye, arapça bir Kur'ân yaptık» âyetinde «yapmak» şu âyeti ker'mede olduğu gibi yaratmak manası murad edilir: **«O vakti hatırlaki Rabbın meleklere : Ben yer yüzünde bir halife yaratacağım demişti.»** (71) Ve yine Cenabı Hakkın diğer bir âyetinde olduğu gibi yapmak söylenirde vasıf murad edilir : **«Kullarından kimi ona bir cüz isnad ettiler.»** (72) Yine burada «Biz onu, anlayasın diye, arapça bir kur'ân yaptık» âyetinde biz onu arap lisanı ve luğatiyle vasfettik, beyan ettik demektir. Çünkü kur'ân acem luğatiyle değildir. Yine diğer bir âyette

«Fakat o kur'ân, kendilerine ilim verilmiş kimselerin kalplerinde apaçık, âyetlerdir.» Burada kalplere konulmuş değil hıfzedilmiş demektir. Diğer bir âyette :

(69) — Müminûn: 18

(70) — Zümer: 23

(71) — Bakara: 30

(72) — Zühruf: 15

«Hiç şüphe yokki, kur'ânı biz indirdik ve muhakkak ki onu biz koruyacağız.» Burada noksan ve fazlalıktan muhafazadır. Yani fazlalık ve noksanlık olmamak için şeytandan korumaktır.

Diğer bir âyette :

«Şüphe yokki biz o suyu yok etmeğede kaadiriz.» Buradaki yok etmek kalplerden korunmasını gidermektir.

Diğer bir âyette :

«Allah kelâmının en güzel olan kur'ân âyetleri birbirine benzer.» Buradaki güzel sözlerden murad dizilmiş sözlerdir. O da mahlûkların kelâmında en güzel olandır. Sonra kıble ehli «müminler» Allah teâlanın kelâmının işitip işitilmediğinde ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hasen el-Eşari o işitilir diyor. Bizim ashabımızdan ve müteahhirin meşayihinden (ulemasından) bazıları, ki bunlardan yüce imam ve zahit Ebû-l Kasım Saffar bu fikri benimsemiştir. Onların delilleri de Cenabı Hakkın şu kavlidir :

«Eğer müşriklerden biri senden emân dilerse ona emân ver. Taki Allahın kelâmını dinlesin.» (73) Bu Allah Teâlanın kelâmının işitilmesine delâlet eder. Bizim delilimiz ise: Allahın kelâmı zatı ile kaim bir sıfattır. Görme ve işitme sınırına girmez. Ancak işitme sınırına giren harf ve seslerdir.

Onaltıncı fasıl :

Bil ki, isim ve müsemma (isimlenen) Ehli sünnet ve cemaate göre, birdir. Allah bütün isimleriyle birdir.

(73) — Tevbe: 6

Mutezile, Mütekaşşifeye göre ise, Allahın ismi Allahın (zatının) gayridir ve o mahlûktur.

Bizim delilimiz Cenabı Hakkın şu kavlidir :

«O halde sende, Allaha ibadetle, O'na ihlâs ile kulluk et.» (74) Allah Teâla bize Allahı birlememizi emrediyor. Şayet Allahın ismi Allah Teâlanan gayri olsaydı tevhidin husûlü Allah için değil isim için olmuş olurdu. Ondan maksud ELİF, LÂM, HA (yani ALLAH lafzı) değil Allahın kendisi (zatı)dır. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Ey Yahya Kitabı kuvvetle tut.» (75) Bu âyeti kerimede Allah onunla ismi değil kendisini murad etti. Böylece bir kimse kölesine hürsün, ailesine boşsun dese talak ve azat etme vaki olur. İsim isimlenenin gayri olsa talak ve azat etmenin vaki olmaması gerekirdi. Yine bir kimse bir kadınla evlense isimlenen üzerine nikah sahih olur. Şayet isim isimlenenden olmasa nikah isimlenen olmaksızın isim üzerine vaki olurdu.

Nebî (S.A.) den rivâyet edildi ki, O şöyle buyurur: **«Allah Teâla için doksan dokuz isim vardır. kim onları sayarsa cennete girer.»** Burada isimle islenen bir olsa doksan dokuz ilâh olurdu. Bu ise muhaldir. Yine bir kimse «ateş» dese isim ve isimlenen bir olsa onun azını yakardı. Yine aziz ve celîl olan Allahın ismi bir kağıt üzerine yazılsa kağıdın üzerinde zatının bulunması lâzımdı. Bu ise muhaldir denilse, biz deriz ki: Bir şeyin ismi o şeyin aynına delâlet eder. Hadisi şerifde isimler irade edilmiştir

(74) — Zümer: 2

(75) — Meryem: 12

ki, isimler tesmiye arasındaki fark açıktır. Zira bütün luğatçiler kendi luğatlarıyla isim verirler. Hind, sind, Türk, arap ve acem gibi ki, buradaki isim ve ibareler çeşitlidir. Fakat Allah ise birdir. Bir kimse için Zeyd âlim, fazıl, salih, fakih denildiği gibi. Selefin bakiside yine burada her bir isim ki onunla Allaha isim verirse o, Allahın zatının aynıdır, derler. Sizin söylediğiniz ateşe gelince biz deriz ki: Ateş onun azını yakmaz. Çünkü bu isimle bu cevherin isimlendirilmesidir. O da «ateş» dir. Ateşin hakikati değildir. Kağıt üzerine Allah Teâlanın isminin yazılmasına gelince, bu kitabet ve tesmiyedir. Yoksa kağıt üzerinde azîz ve celîl olan Allahın zatı bulunmaz.

Onyedinci fasıl :

Ehli sünnet ve cemaate göre, rızıklar ma'lum ve ayrılmıştır. Facirin fucuru ve muttakinin takvası ile ne ziyadeleşir ve nede noksanlaşır. Allah Teâlanın tekeffül ettiği rızık gıdadır.

Mutezileye göre ise, rızık ziyadeleşir ve noksanlaşır. Onların yanında rızık mülktür. Netice o, kulun kesbiyledir. Onlara göre haram rızık değildir. Çünkü o kulun fiilindendir.

Biz deriz ki, Haram Allah Teâlanın rızkıdır. Fakat kul, kendisinin yapmış olduğu fiilden dolayı cezaya müstahak olur. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Onların bu dünya hayatındaki geçim rızıklarını biz böldük.» (76) Böylece meşatkat ve sıkıntılar Allah leâlanın takdiri ve kazası iledir. Cenabı Hak şöyle buyurur :

(76) — Zuhruf: 32

«Ne yerde, ne de nefislerinizde bir musibet başa gelmez ki, biz onu yaratmazdan önce o bir kitapda yazılmış olmasın.» (77)

Yine Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Allahın insanlara göndereceği her hangi bir rahmet ve nimeti engelleyip tutacak yoktur. Her neyide tutarsa, onu da ondan sonra salacak yoktur.» (78)

Yine Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Eğer Allah, sana bir keder dokunduracak olursa, onu Allahdan başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır dilerse, o zamanda O'nun ihsanını geri çevirecek yoktur.» (79)

Mutezileye göre, meşakkat ve sıkıntılar Allah Teâlanın kazası ile değildir. Fakat kulun cühtü ile olur. Çünkü Allah Teâla meşakkat ve şerri yapmaz ve onu istemez.

Bize göre, ilaç şifa için bir sebebtir. Şifa Allahtandır. Şifayı ilaç ile veyahut doktorda görmek küfürdür. Bilakis şifa Allahtandır. Zira bir kimse şifayı doktorda göiürse Allaha (ortak) şerik koşmuş olur. Şifa ve kesb bir sebebtir. Rızık Allahtandır. Rızkı kazançta görmek küfürdür. Elbiseyi giymek, sıcağı ve soğuğu gidermek için bir sebebtir. Sıcaklığı ve soğukluğu gideren Allahdır. Sıcaklığı ve soğukluğu gidermeyi elbiseyi giymekte görmek küfürdür.

(77) — Hadîd: 22
(78) — Fâtır: 2
(79) — Yûnus: 107

Onsekizinci fasıl :

Cebriyeye göre, kulun gücü yoktur. Kul ma'siyet ve küfür üzerine mecburdur. O rüzgarın sağa ve sola salladığı ot gibidir.

Ehli hakka göre (Allah onlara yardım etsin.) Kul ancak Allahın güç, kuvvet ve tevfiki ile fiilin oluş vaktinde kendi fiiliyle muktedirdir. Kul, muktedir ve muhayyerdir. Kulun günah işlemekte cüht, kast, niyet ve iktisabı bulunursa onu niyet ve kastıyla onu kendi haline bırakır ve o da kendi fiiliyle cezaya müstehak olur. Allaha taatte bunların hepsi bulunursa onun fiiliyle beraber Allahın tevfik ve yardımı ona ulaşır. Eğer biz Allah, kulları masiyet üzerine mecbur edip sonra onunla azap eder dersek o zaman Allahtan zulüm ve cevr olmuş olur. Allah ise zulüm ve cevrden beri ve münezzehtir.

Ondokuzuncu fasıl :

Mutezileye göre, kulların bütün filleri kulların yaratmasıyladır. Kul, hayır olsun şer olsun kendi fiiliyle yaratır. Onlara göre kul fiilden önce kendi gücüyle muktedirdir. Allahtan güç ve kuvvet ihtiyacı yoktur. Öyleyse fiilden önce kendi gücüyle muktedir olduğunda onun fiilleri kendi tarafından yaratılmış olur.

Ehli sünnet ve cemaat (Allah onları hidayette kılsın) göre, kulların bütün fiilleri Allah tarafından yaratılmıştır. Allah Teâla hayr olsun şer olsun bütün kulların fiillerini yaratır. Çünkü güç Allahtandır ve güç fiilden ne önce ne de sonra fiille beraber kulda meydana gelen kulun bütün fiili Allah tarafından yaratılmıştır. Cenabı Hakkın şu kavli buna delalet eder :

«Halbuki sizide, yaptıklarınızıda Allah yaratmıştır.» (80) Bu âyeti kerimede Cenabı Hak bizim nefsimizi, amellerimizi ve ecellerimizi yarattğını haber veriyor. Burada taş ve tahtadan yapılanları murad etti demek câiz değildir. Çünkü şüphesiz O Allahın mahlûkudur (yarattıklarıdır). Bundan dolayı biz, Allah ameli (işi) murad edip mamulatı (yapılan işleri) murad etmemiştir deriz. Buna Allahın şu kavli delâlet eder :

«Başka değil, ancak yaptığınız amellerin cezası.» (81) Bu âyetin zahiri manası şüphesiz iş ve yapılan işler Allahın yaratmasını gerektirir. Kim hakikatı bırakırsa ona delil getirmesi icab eder. Delil ise bizim dediğimizin doğruluğuna delâlet eder. Biz, kul kendi fiilini yaratır desek bu, bizi iki ilâh olma inancına götürür. Kim ki bunu iddia ederse yaratmada Allaha şirk koşmuş olur. Kim ki yaratmada şirk koşarsa kâfir olur. Bunada Allahın şu kavli delâlet eder :

«Her şeyi yarattıda ona bir nizam verdi; onun mukadderatını tayin buyurdu.» (82)

Yine Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Allah her şeyi yaratandır ve O, her şeye vekildir.» 83) Kulun yapmış olduğu fiilede şey denir.

---

(80) — Sâffât: 96
(81) — Neml: 90
(82) — Furkân: 2
(83) — Zümer: 62

Yirminci fasıl :

Ehli sünnet ve cemaatın ekserisine göre, iman dil ile ikrar ve kalp ile tastiktir. İmamı Şafiiye göre, iman dil ile ikrar, kalp ile tastik ve erkâniyle amel etmektir. Ebû Abdillah Muhammad ibn-i Kerramın-taraftarı olan Kerramiye mezhebine göre, iman tastik olmaksızın yalnız ikrardır. Ebû Mansur Matüridiyeye göre, yalnız tastikdir.

Kerramiyyenin delili Nebî (S.A.)mın kavlinin zahiridir: **«Kim LAİLAHE İLLALLAH dese cennete girer.»** Şafii (R.H.) Allahın şu kavliyle delil getirir :

«Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz hayır ve taat değildir. Fakat hayır ve ibadet, Allaha, âhirete, meleklere, Allahın indirdiği kitaplara ve peygamberlere iman edenin ibadetidir. (84) Hidayetin alemi olan Ebû Mansur Matürîdi (R.H.) İman yalnız tastikdir der. Onun delili ise Yakup (A.S.) çocuklarından haber veren Allahın şu kavlidir :

«Şimdi biz ne kadar doğru söylesek de, sen bize inanmazsın.» (85)

Ehli sünnet ve cemaate göre, imanın şartı beştir. Onlarda: «Allaha, Resûlune, ahiret gününe, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inanıp şehadet getirmektir. Bizim amelin imandan olmadığına delilimiz Allahın şu kavlidir :

«İman eden kullarıma deki, namazı gereği üzerine kılsınlar.» (86) Allah onlara namazı kılmadan önce mümin diye isim verdi. Ve iman ile namazın arasını ayırdı. Yine Cenabı Hak şöyle buyurur :

(84) — Bakara: 177
(85) — Yusuf: 17
(86) — İbrahim: 31

«Ey müminler Namaza kalkacağınız zaman yüyüzünü ve ellerinizi...» (87) Yine burada namazı kılmadan önce onlara mümin diye isim verdi. Bu âyetler delâlet eder ki, bir kimsede sabah namazndan önce iman bulunsa sonrada öğleden önce ölse o kimse cennet ehlinden olur. Eğer amel imandan olsaydı cennet ehli olmaması gerekirdi. Çünkü bu kimsede amel bulunmadı Bunun gibi Ashabı kehf ve firavunun sihirbazları ulemanın ittifakı ile ehli cennettir. Her nekadar onlarda amel bulunmasa bile. Bununla sabit olmuştur ki, amel imandan değildir. Bizim Kerramiye üzerine delilimiz Allahın şu kavlidir :

«İnsanlardan bir kısmı vardır ki, biz Allaha ve kıyamet gününe inandık derler. Halbuki onlar, **iman edenler değillerdir.»** (88) Bu âyetlerle sabit olmuştur ki, tastik imanın sıhhatinin şartındandır. Buna Resûlullah (S.A.) min şu kavli delâlet eder: **«Kim kalbinden ihlaslı olarak LAİLAHE İLLALLAH derse cennete girer.»** «Burada ikrarla beraber tastik etmek şartıyla demektir.

Ehli sünnet ve cemaate göre, bir kimse iman getireceği zaman şüphesiz ben hakikaten müminim dese mümindir.

Ehli hadîse göre, bir kimse inşaallah (Allah dilerse) ben müminim dese mümindir. Onların delili ise: Biz, ben hakikaten Allah yanında müminim desek o kimse gaybda Allahın ilmi üzerine hükmetmiş olur. O da câiz değildir. Çünkü Allah Teâlâ insanların kalplerini, işlerini ve onların sonuçlarını bilir. Allah bir kimsenin kâfir olarak öleceğini bil-

(87) — Mâide: 6
(88) — Bakara :8

se o kimse müslüman olarak ölmez. Zira Allahın ilmi değişmez. Umulur ki bir kimsenin, kâfir olarak öleceği Allahın ilminde olduğu halde ben hakikaten müminim dese bu Allahın yanında olanın hilafına haber vermek olur ki, bu ise câiz değildir.

Bizim delilimiz ise: «İnşaallah» demek bir istisnadır. İstisna ise talak, azatlık, alış veriş gibi bütün akidleri bozar .Böylece (bu istisna) iman akdini de bozar. Biz onun üzerine icma (ittifak) ettik ki, bir kimse LAİLAHE İLLALLAH inşaallah, EŞHEDÜ EN LAİLAHE İLLALLAH VE EŞHEDÜ ENNE MUHAMMEDEN RESULULLAH inşaallah, meleklere, kitaplara, peygamberlere ve ahiret gününe inandım inşaallah dese kâfir olur. Çünkü o imanında şektir. Hal veya mazide tahakkuk eden bütün işler için istisna yersiz olur. Amma iman üzerine ölmek şartıyla cennete girmek bu ikinci zamanda (istikbalde) olduğundan burada istisna câizdir. Bir kimse halde mümin olduğu zaman kendisinde küfür alâmeti görülmediği müddetce kâfir olmaz sözlerindeki şüphelerine de cevap olarak deriz ki: Allahın ilminde bizim öleceğimiz belli iken şimdi biz ölüyüz denilmez. Yine Allahın ilminde kıyametin kopacağı belli iken şimdi kopacak denilmez. Yine böylece Allahın ilminde dünya fanidir ahiret ise baki olduğu halde bu ikisi şimdi tahakkuk edecek denilmez. Nebî (S.A.) den rivâyet olunan şu hadîsi şerif bizim söylediğimiz şeylerin doğruluğuna delâlet eder: Nebî (S.A.) şöyle buyurur: **«Zeyd ibn-i Hariseye nasıl sabahladın dedi. O da hakikaten mümin olarak sabahladım dedi. Nebî (S.A.) herhangi bir itirazda bulunmadı. Fakat her şeyin bir hakikatı var senin imanıyın hakikatı nedir? dedi.**

O da şöyle dedi: Nefsimi dünyadan men ettim, taki dünyanın taşı ve çakılı benim yanımda müsavi oldu. Gündüzlerimi susuz, gecelerimi uykusuz geçirdim. Sanki ben açıkca Rabbımın arşına bakıyordum. Sanki ben cennette birbirini ziyaret eden cennet ehline, cehennemde bağıran nar ehline bakıyordum. Nebî (S.A.) : Allah onun kalbini iman nûruyla nûrlandırmıştır. dedi. Sonrada isabet ettin onda devam et buyurdu. (89)

Yirmibirinci fasıl :

İmam-ı Azam (R.H.) ve ashabına göre, iman ne azalır nede çoğalır. Şafii R.H.) göre ise, iman hem azalır hemde çoğalır. Onun delili ise Cenabı Hakkın şu kavlidir :

«Allah odur ki, imanları üstünde iman artırsınlar diye, müminlerin kalbine manevi huzur indirdi.» (90)

Diğer bir âyette :

«Gerçek müminler, yalnız o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalyleri korkarak ürperir; onlara âyetlei okunduğu zaman, imanlarını artırır; ve onlar yalnız Rablerine tevekkül ederler.» (91)

Yine nebî (S.A.) den rivâyet olunur ki, peygamberimiz şöyle buyurur : **«Eğer Ebû Bekrin imanı ile ümmetimin imanı tartılsa Ebû Bekrin imanı üstün gelir.»**

---

(89) — Kenzül Ummâl
(90) — Fetih: 4
(91) — Enfal: 2

Yine Ebû Hüreye, Enes ibn-i Malik, Ebû Saidil Hudrî ve Abdillah ibn-i Abbas (R.A.) den rivâyet edilen bir hadiste: Nebî (S.A.) : **Kalbinde arpa tanesi kadar imanı olan kimse cehennemden çıkacaktır.»** Diğer bir rivâyette : **«Zerre kadar imanı olan kimse cehennemden çıkacaktır.»** buyurmuşlardır. Bu deliller imanın eksilip çoğalmasına delâlet eder.

Bizim delilimiz ise: Yukarıda söylediğimiz gibi iman tastikten ibarettir. O ziyade ve noksan kabul etmez. Lakin «Allah o dur ki, imanları üzerine iman artırsınlar diye...» âyetinde biz deriz ki, bu âyeti kerîme sahabe hakkındadır .Çünkü kur'ân zaman zaman indiğinden sonra inen âyet ilk inen âyete nisbetle onların inançlarında ziyadelik getiriyordu. Bu bizim hakkımızda ziyadelik getirmez. Çünkü vahiy kesilmiştir. «Gerçek müminler ,yalnız o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri korkarak üperir; onlara âyetleri okunduğu zaman, imanlarını artırır.» kavlinde de biz deriz ki, bu müminlerin sıfatını gösterir. Müminler ise Allaha taatte müsavi değildir. Amma imanda ise böyle değildir. Amma «imanlarını artırır» ifadesi ise bu kalpte Allaha yakınlıktır, iman değildir. Hadîsi Ebû Bekr (R.A.) hakkında da deriz ki, o sevapta üstünlüktür. Çünki O, ilk iman edendir. Nebî (S.A.) şöyle buyurur: **«İyiliğe delâlet eden onu işlemiş gibidir.»** Peygamberin: kalbinde arpa tanesi kadar imanı olan cehennemden çıkar» hadisi ise bazı rivâyetlerde şöyle gelmiştir: «Kalbinde imanı olan kimse cehennemden çıkacaktır.» Zikrettiğimiz delillerle amel yönünden birinci hadisi ikinci hadise hamletmek gerekir.

Yirmi ikinci fasıl :

Haricilere göre, bir kimse büyük günah işlerse kâfir olur. Hz. Ali (R.A.) asileri ve haricileri öldürdüğünden dolayı kâfir oldu derler.

Mürciyeye göre, küfür ile taat fayda vermediği gibi iman ile beraber ma'siyette zarar vermez.

Cebriyeye göre, kullar küfür ve ma'siyet üzerine mecburdurlar.

Mutezileye göre ise, büyük günah işleyen imandan çıkar fakat küfre girmez.

Haricilerin şüphesi Cenabı Hakkın şu kavlidir : **«Eğer siz onlara itaat ederseniz, muhakkak sizde Allaha ortak koşanlar olursunuz.»** (92)

Diğer bir âyette :

«Kimde Allaha ve peygamberine isyan eder, şeriat ve hükümlerini çiğneyip geçerse, onun içinde ebedî olarak kalmak üzere ateşe koyar.» (93)

Yine Resûlullahın bir kavlinde: **«Zina eden kişi, zina ettiği sırada (kâmil bir) mümin olduğu halde zina edemez. Çalarkende tam mümin olarak hırsızlık yapamaz. İçki içerkende kâmil bir mümin olarak içki içemez.»** buyurmuştur.

Diğer bir hadiste: **«Namaz dinin direğidir. Kim onu ikame ederse dinini ikame etmiş olur. Kim onu terk ederse dinini yıkmış olur.»** buyurmuştur.

Bizim delilimiz ise; **«ey müminler! Hepiniz Allaha tevbe ediniz.»** (94)

---

(92) — Enâm: 121
(93) — Nisâ : 14
(94) — Nûr: 31

Diğer bir âyeti kerimede :

«Ey iman edenler! Allaha öyle tevbe edin ki, tam bir pişmanlıkla halis bir tevbe olsun.» (95) Buradaki yapılacak tevbe büyük günahdandır. Yine Resûlullahın kavlinde: **«Facir (büyük günah işleyen) ve iyinin arkasında namaz kılınız.»** gelmiştir. Eğer facir imandan çıkmış olsaydı Allahın Resûlu onun arkasında namaz kılmayı emretmezdi.

«Eğer siz onlara itaat ederseniz, muhakkak sizde Allaha ortak koşanlardan olursunuz.» kavlindeki itaat, şirkte itaattır. Zira onlara göre, ölü eti helâldır. Çünki o, Allahın keşmiş olduğudur. derler. Fakat Cenabı Hak Kur'ânı kerimde şöyle buyurur :

«Üzerinde Allahın ismi anılmamış olan hayvanlardan yemeyin.» (96)

«Kimde Allaha ve peygamberine isyan eder, şeriat ve hükümlerini çiğneyip geçerse, onu da içinde ebedî olarak kalmak üzere ateşe koyar.» kavlinde murad olunan kâfirlerdir. Çünkü şeriat hududunu geçmek küfürdür. Peygamber (S.A.)min «Zina eden mümin olduğu halde zina etmez.» kavli âdet yerinde kullanılmıştır. Zira zahir ve galip olan Nebî S.A.) zamanında zinanın olmayışıdır. Buradaki kelam, bu şeylerin neticesinin kötülüğünden dolayı tehdid yerinde kullanılmıştır.

Nebî (S.A.) min «Namaz dinin direğidir.» kavlinden murad edilen ise, inanç yönünden terk edilendir. Çünkü bir kimse itikat yönünü terk ederse kâfir olur.

(95) — Tahrim: 8

(96) — Enâm: 121

Yirmiüçüncü fasıl :

Günahlar çeşitlidir. Bunlardan birisi haber ulaşmadığı vakit yapılan zina, livata, içki, yalan, gıybet, bühtan gibi kendisiyle Allahı arasında olan günahlardır. Fakat haber ulaştığı vakit helâllaşmadığı müddetce o günah tevbe ile kalkmaz. Böylece bir kimse kocası olan bir kadınla zina etse ve kocasına haber ulaşsa helâllaşmadığı müddetce tevbe ile günah kalkmaz. Ama bir kimse namazı, zekatı, orucu terk etse onlardan geçirdiklerini kaza etmediği müddetce tevbe ile kalkmaz.

Ehli sünnete göre, kul zina, livata ve buna benzer başkaları gibi kalbinden geçirdiği şeylerle muaheze olunur. Amma aklından geçirip fakat kalbinden geçirmesse muaheze olunmaz. Onlardan bazıları ikisinde de muaheze edilmez derler. Onların delili: Nebî (S.A.) min: **«Şüphesiz Allah Teâla ümmetimin işlemedikleri ve konuşmadıkları müddetce akıllarına gelen şeyleri afetti.»** kavlidir.

Bizim delilimiz ise Cenabı Hakkın şu kavlidir:

«Siz içinizde olan şeyi açıklasanızda, saklasanızda Allah Teâla sizi onunla hesaba çeker, nihayet dilediğini bağışlar ve dilediğine de azap eder.» (97) Bu âyeti kerime ile sabit olmuştur ki, kalbiyle kast ederse muaheze edilir. Sizin söylemiş olduğunuz hadîsi şerifte ise aklından geçirip kalbinden kastetmediği şeye hamledilir. Fakat kastederse muaheze edilir .

(97) — Bakara : 284

Yirmi dördüncü fasıl :

Cehmiyyeye göre, iman, lisan ile ikrar olmaksızın kalp ile bilmektir.

Ehli sünnet ve cemaatın ekserisine göre, lisan ile ikrar bulunmadığı müddetce kalp ile bilmek iman değildir. Bizim delilimiz Allahın şu kavlidir :

«İşte böyle demelere karşılık Allahta kendilerine sevap olarak ağaçları altından ırmaklar akan cennetler verdi ki, içlerinde ebediyyen kalıcı haldedirler. İşte iyilik yapanların mükâfatı budur.» (98) Bu âyeti kerimenin geliş ve uslubu lisan ile ikrar bulunmadığı müddetçe kalp ile bilmekliğin iman olmadığına delâlet eder.

Diğer bir âyeti kerimede :

«Kendilerine kitap verdiklerimiz, Hazreti peygamberi; öz oğullarını tanır gibi tanırlar. Böyle iken içlerinden bir topluluk hak ve hakikatı bile bile gizlerler.» (99)

Diğer bir âyeti kerimede :

«Kalpleriyle yakınen bildikleri halde, nefislerine zulum yaparak ve kibirlenerek bütün muciplerini inkâr ettiler.» (100) Böylece sabit olmuştur ki, yalnız bilmek iman değildir.

(98) — Mâide : 85
(99) — Bakara: 146
(100) — Neml: 14

Yirmibeşinci fasıl :

Mürciyeye göre, şüphesiz Cenabı Allah mahlûkatı ve onların sebeblerini yarattı. Ne onlara emretti ve ne de onları nehyetti. Müstehap ve mendup olduğu halde kur'ânı kerimde ne emir sureti ne de hakikatına delâlet eden bir şey gelmedi. Cenabı Hakkın kavlinde olduğu gibi güzel bir iş yaparsa onun için sevap, kötü bir iş yaparsa onun için ikab yoktur:

«Çalıştığınız için afiyetle yeyin için.» (101)

Yine diğer bir âyette :

«İhramdan çıktığınız zaman onların sizi mescidi haramdan menettiler diye bir kavme karşı beslediğiniz kin, sakın sizi tecavüze götürmesin.» (102)

Onlara cevap: Her bir emri onun terkiyle vaid takip etmezse sizin dediğiniz gibi o, mendup ve müstehaptır. Her bir emri onun terkiyle vaid takip ederse o, vaciptir. Namaz hakkında Cenabı Hakkın buyurduğu gibi ki:

«Sonra, bu peygamberlerle, salih kimselerin arkalarından bir nesil geldiki, namazı terk ettiler, şehvetlerine uydular; bunlarda cehennemdeki (Gayya) vadisini boylayacaklardır. Ancak tevbe edip iman eden ve salih amel işleyenler müstesna.» (103)

Zekât hakkında da Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Kıyamette, o biriktirilen altın ve gümüşlerin üzerleri cehennem ateşinde kızdırılacak da, bu mal

(101) — Tûr : 19
(102) — Mâide: 2
(103) — Meryem: 59-60

toplayanların alınları, yanları ve sırtları bunlarla dağlanacak, ve onlara şöyle denecektir: İşte bu, nefisleriniz için kasalara tıkıp sakladıklarınız! Artık topladıklarınızın acısını tadın bakalım..!» (104) Çünkü Cenabı Hakkın emredip nehyetmediği halde mahlûkatı boşuna yaratması hikmetine uygun düşmezdi.

Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Sanırmı insan ,başı boş bırakılacak?» (105)

Diğer bir âyette :

«Sizi ancak boşuna yarattığımızı ve gerçekten bize döndürülmiyeceğinizi mi zannettiniz?» (106)

Yirmi altıncı fasıl :

Mürciyeye göre, Cehennem ehli cehenneme girdiği zaman onlar orada balığın suda olduğu gibi azabsız olacaklardır. Mümin ile kâfir arasındaki fark: Müminler cennette yer, içer ve faydalanırlar. Cehennem ehli ise yemez, içmez ve faydalanmazlar. derler. Bu söz batıldır. Cenabı Hakkın şu kavli buna delâlet eder :

«O kâfirler cehennemde şöyle derler : Ey Rabbimiz! Bizleri çıkar, yapa geldiklerimizden başka salih bir amel yapalım.» (107)

Diğer bir âyeti kerimede :

«Öylece küfürlerinin cezasını tatdılar. Ve işlerinin sonu bir hüsran oldu.» (108)

(104) — Tevbe: 35
(105) — Kıyâme: 36
(106) — Müminûn: 115
(107) — Fâtır: 37
(108) — Talâk: 9

Diğer bir âyette :

«Çağrışırlar: Ey Malik! Rabbin bizi öldürsün, Malikde: Siz, kalacaksınız der.» 109)

Diğer bir âyeti kerimede :

«Şüphesiz ki, âyetlerimizi inkâr eden kâfirleri yanan ateşe atacağız. Derileri piştikçe azabı duysunlar diye kendilerine, değiştirerek başka deriler vereceğiz.» (110)

Yirmi yedinci fasıl :

Cebriyeye göre, iş yapma gücü yoktur. Kul, küfür ve iman üzerine mecburdur. Buna Cenabı Hakkın şu kavli delâlet eder :

«Kadınlarınız arasında eşitlik yapmağa hırs gösterseniz bile, asla buna gücünüz yetmez.» (111) Allah Teâla onların adaletle muktedir olamayacaklarını bildirmekle beraber onlara adaletle emretti.

Diğer bir âyeti kerimede :

«Eğer sadıklarsanız bunların isimlerini bana haber verin.» (112) Allah Teâla onlara muktedir olmadıkları halde onu bildirmekle onlara emretti.

Diğer bir âyeti kerimede :

«O kıyamet günü ki, iş güçleşip hakikat perdesi açılmağa başlıyacak, secdeye çağrılacaklar; fakat güçleri yetmeyecektir.» (113)

(109) — Zuhruf: 37
(110) — Nisâ: 56
(111) — Nisâ: 129
(112) — Bakara: 31
(113) — Kalem: 42

Cenabı Hak Nebî (S.A.) dan haber vererek şöyle buyurur :

«Ey Rabbimiz! güç yetiremiyeceğimiz şeyi bize yükletme.» (114) âciz olan bir kimse için câiz olmasaydı bu duânın mana ve faydası olmazdı.

Nebî (S.A.): **«Kim eliyle bir suret yaparsa kıyamet gününde ona rûh vermek için teklif olunur.»** buyurdu .

Bunlara cevabımız :

Cenabı Hakkın: «Kadınlarınız arasında eşitlik yapmağa hırs gösterseniz bile, asla buna gücünüz yetmez.» âyetinde ki, musavat kalbin muhabbeti hakkındadır. Yani sevgidedir. Kul buna malik değildir. Nebî (S.A.)den rivâyet olunan bir hadisde : **«Ya Rabbi! Bu benim elimde olan husustaki adaletimdir. Fakat senin malik olduğun, benimse elimde olmıyan hususta beni muahaze buyurma; derdi.»** (115) Burada adaletle emir âciz için bir emir değildir.

Cenabı Hakkın: «Bunların isimlerini bana haber veriniz.» âyetinde ki, murad olunan şey onlara bununla acizlerini ısbat ve bildirmek için emretti. Zira onlar kendilerinin Adem (A.S.) dan daha bilgili olduklarını zannediyorlardı. Bu da onu terkle, onların cezaya mustehak olmadıklarına delâlet eder.

Cenabı Hakkın: «O kıyamet günü ki, iş güçleşip hakikat perdesi açılmaya başlayacak, seçdeye çağrılacaklar; fakat güçleri yetmiyecekdir» Kavlindeki murad olunan şey, onlar dünyada seçdeye

(114) — Bakara: 286

(115) — Ebû Davûd, Neseî, Tirmîzi, İbn-i Mâce

çağrıldılar fakat onu terk ettiklerinden dolayı ahirette cezaya mustehak olmalarıdır.

Cenabı Hakkın «Ey Rabbimiz. Güç yetiremiyece-ğimiz şeyi bize yükletme.» Kavlinde ki, murad olunan mana ise, bizim üzerimize devam eden meşakkatli şeyleri teklif etmez. Onunla asla takatın yokluğunu murad etmedi. Tefsirlerde bizi maymunlar ve hınzırlar kılma diye zikredildi. Denildi ki, bizi değiştirip hayvan suretine koyma. Bizi yere batırma. Gökten bize felâket indirme. Allah Teâla bu ümmetlerin hepsinden bu üç felâketi kaldırdı.

Nebî (S.A.) min : «Kim eliyle bir suret yaparsa kıyamet gününde ona rûh vermek için teklif olunur.» Kavlinden murad olunan mana onların acizlerini isbat ve onların azaba müstahak olmalarıdır.

Ehli sünnet ve cemaata göre, müşriklerin çocukları cennet ehlinin hizmetcileridir.

Mutezileye göre ,onların hükmü babalarının hükmü gibidir. Onlar cehennemde ebedîdirler. Bu meselede ehli sünnet uleması ihtilaf ettiler. Ebû Hanife (R.H.) onlar cennette mi yoksa cehennemde mi kalacaklar bilmem dedi. Muhammed ibn-i Haren (R.H.) biliyorum ki, Allah hiç bir kimseye günahsız azab etmez. Ebu Hanife (R.H.) ın bilmem demesi delillerin biribirine tearruzundan dolayı itiyat için böyle demiştir.

Yirmi sekizinci fasıl :

Allahın hitabına muhatap olan varlıklar dört sınıftır :

a — Melekler,

b — İnsanlar,

c — Cinler,

d — Şeytanlar.

Meleklerde küfür bulunursa cehennem ehlinden olur, iblis (Allah ona lanet etsin) gibi ki, onun üzerine ceza vardır. Eğer onlarda küfür değilde isyan olursa Harut ve marutta olduğu gibi onlara azab vardır. Şayet onlar taatta bulunursa onlar ehli cennettir. Fakat onlara sevap yoktur. Şeytanların hepsi cehennem ehlidir. İnsanlar ise mümin oldukları müddetce cennet ehlidir. Fakat cinler onlarda küfür bulunursa cehennem ehlidir. Eğer imân edip tevbe ederlerse onlar cennetliktir. İmamı Azama göre, onlar için sevap yoktur. Ebû Yususf, Muhammed ve Şafiyeye göre ise, onlar için sevap vardır.

Ebû Hanifenin delili, kıyastır. Kul taatla Allah Teâladan sevap almağa müstehak değildir. Ancak insan hakkında varid olan haberle kıyas terk edilmiştir. Çünkü köle efendisi namına çalıştığı müddetce üçret almağa müstehak değildir. Her kim, kul taatla sevaba müstehak olur derse bunun için delil getirmesi lâzımdır. Ancak Allah Teâla onlar tevbe ettikleri vakit günahlarını af edeceğini vaad etmiştir. Cenabı Hakkın şu kavli buna delâlet eder:

«Ey kavmimiz! Allahın davetcisinin davetine uyun, ve ona iman getirinki, bazı günahlarınızı bağışlasın ve sizi acıklı bir azabtan korusun.» (116)

(116) — Ahkâf: 31

Diğer bir delil ise: Ma'siyetle Ceza olduğuna göre taatle de sevap olması gerekir. Onlar için yeme ve içme yoktur. Fakat onlar için koklama vardır. Ve bu onların gıdasıdır. Onlar için çoğalma insanlarda olduğu gibidir.

Yirmi dokuzuncu fasıl :

Şeytanın çoğalması hakkında şöyle denilmektedir: Şüphesiz ki, o yumurta yapar ve ondan çocuk çıkar. Sahih olan budur. Haberde geldiki şeytanlar insan oğlunun işlerinde yapmış oldukları ma'siyet üzerine ferahlanırlar ve yumurta yaparlar ondanda çocuk çıkar. İkinci bir haberde geldi ki, bacağının birinde erkeklik diğerinde ise dişilik organları vardır. Böylece kendi kendilerine mücamaatta bulunurlar ondan çocuk olur. Bu ise şâz olan bir rivâyettir. Üçüncü haberde geldiki, erkeklik organını dübürüne sokar ve ondan çocuk olur. Bu ise sahih değildir. Sahih olan birincisidir. İbn-i Abbas (R.A.) den rivâyet olunmuştur. O şöyle demiştir : Şeytanların üç gelini vardır. Onlarda: Ağıtcı, şarkıcı, sarhoştur. Onlar birbirlerini kucaklar ve öperler.

İnsanlarla onlar arasında mucamaat olmaz. Çünkü onlar için insan oğlu üzerine bir amelleri yoktur. Rivâyet edilir ki, Süleyman (A.S.) mın elinden kırk gün içinde mülkü gittiği vakit şeytanlar O'nun aile ve cariyelerine mücamaat ediyorlardı. İşte ondan dağlarda yaşayan kürtler meydana geldi. Fakat Süleyman (A.S.) mın mülkü kendisine döndüğü zaman onları kendinden uzak kıldı. «Biz, bu rivâyet sahih değildir deriz. Sahih olan ise onlar onun ailelerine ve cariyelerine mücamaat edemezler.» Allah hidayet etsin.

Otuzuncu fasıl :

Bazı âlimlerimize göre, zenginlik fakirlikten efdaldir. Alimlerimizden birçoklarıda sabreden fakir şükreden zenginden hayırlıdır. Bu fikri fakih Ebûl Leys (R.H.) da kabul etmiştir. İttifak ettilerki, sabırlı fakir israfcı ve cimri zenginden hayırlıdır. Birinci grubun delili :

«Seni bilmezken yola koymadımı? Seni, bir yoksul iken, zengin etmedimi?» (117) Ona hidâyeti verdiği gibi zenginliği de verdi. Fakirlik zenginlikten efdal olsaydı Allahın zenginlik vermesinin mana ve faydası kalmazdı. Böylece, Davud, Süleyman, Yusuf, İbrahim, Musa ve Şuayb gibi peygamberler ve sahabei kiram da zenginlerdi. Rivâyet olundu ki, Abdurrahman b.Avf hastalığında ailesini boşadı. Kadın parasının dörtte biri olan seksen bin dirhem diğer rivâyette seksen bin dinar karşılığında sulh yaptı. Nebî (S.A.) den rivâyet olunmuştur ki, Nebî (S.A.) şöyle buyurdu: «Fakirlik küfür olayazdı.» Zira zenginlik malî ve bedenî ibadetin her ikisinide kendisinde toplamıştır. Öyle olunca zenginlik fakirlikten efdaldir. Yine Nebî (S.A.) den rivâyet olunur ki, Resûlullah (S.A.) şöyle buyurur : «Salih bir kimse için iyi bir mal ne güzeldir.»

İkinci grubun delili ise Cenabı Hakkın şu kavlidir :

«Doğrusu insan azgınlık eder, kendini müstani görmekle.» (118)

(117) — Zuhâ : 7—8
(118) —Alâk: 6

Nebî (S.A.) de şöyle buyurur: **«Dünya hazinelerinin anahtarı bana arzolundu. Onu kabul etmedim. İki gün aç kalır bir gün doyarım dedim.»** Yine nebî (S.A.) den rivâyet olunur ki; Resûlullah şöyle buyurur: **«Ey Allahım beni fakir olarak dirilt, fakir olarak öldür ve fakirler arasında haşreyle.»** Zira Zekeriyya, Yahya, İsa, Hızır ve İlyas (A.S.) gibi nebîler fakirdiler, insanlardan çok kimseler açlık ve bitten bir günde kırk peygamberin öldüğünü görmüşlerdir. Peygamberimiz (S.A.) fakirlik ve cihadı seçti. Ve şöyle dedi: **«Her nebînin bir sanatı vardır. Benim sanatım ise ikidir. Kim ki, onları severse beni sevmiş, kimki onlara buğuz ederse bana buğuz etmiş olur.»** Diğer bir hadîsi şerifte : **«Zenginlik ise dünyada sevinç âhirette meşakkattır. Fakirlik ise dünyada meşakkat âhirette sevinçtir.»** Diğer bir hâdisi şerifte: **«Fakirler yarım gün (bu dünya senesiyle beşyüz senedir.) Önce cennete girerler.»** Böylece sabit olmuşturki fakirlik zenginlikten eftaldir.

Onların bu delillerine cevap :

Cenabı Hakkın: «Seni, bir yoksul iken, zengin etmedimi?» kavli seni kanaatla zengin kıldı demektir. Çünkü zenginlik kalp zenginliğidir. İkinci olarakta seni ilimle zengin kıldık demektir. «Peygamberler zengindiler.» Sözünde ise onlar kalben zengindirler. Dünyaya iltifat etmediler. Mal onların ellerinde olduğu halde ona güvenmiyor ve kazonçlarını yiyorlardı. Bir hadîsi şerifte: **«Dünya mel'undur. İçinde olanlarda melundur. Ancak âlimler ve ilim tahsil edenler müstesnadır.»** Diğer bir rivâyette: **«Ancak Allahı zikredenler.»** Diğer bir rivâyette: **«Allah için olanlar müstesna.»** şeklinde gelmiştir. Fakat nebî (S.A.) min kavlinde ki «Fakirlik küfür olayazdı.» sözünden murad ilim ve sabırdan fakir olanlardır yok-

sa maldan değil. Yahut fakirliğin izzet ve gayesi insanların gözlerinden gizli olduğundan fakirlik küfür olayazdı demektir.

Otuz birinci fasıl :

Kaderiyyeye göre, Mal talebi ve iktisab kul üzerine farzdır.

Ehli sünnet ve cemaate göre, kul için kuvvet varsa «kesb» onun için ruhsattır. Kul için kuvvet yoksa «kesb» onun için sünnet ve mubahtır. Eğer muzdar olup kendisi için aile ve iyali varsa «kesb» onun için farzdır.

Mütekaşşife ve kerramiyye ye göre, kesb ve mal biriktirmek haramdır. Çünkü Allaha tevekkül lâzım (vacip) dır. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Artık yüce müminlersiniz. Allaha tevekkül edin.» (119) Onlara göre kesb, tevekkülü kaldırır. Bu ise câiz değildir, derler. Çünkü Allah Teâla ummadığı yerden istediğine rızık verir. Ancak biz Cenabı Hakka tevekkül farz ve lâzımdır deriz. Fakat kesb, tevekkülü kaldırmaz. Zira tevekkül kalbin sıfatlarından bir sıfattır. O da Allaha güvenmektir. Korku ve ümid Allahtandır. Rızık inancı Allahtandır. Çünkü rızık inancı kesibtendir demek küfürdür ve sapıklıktır. Şeriat ve din Allahtandır. Nebî (S.A.) den rivâyet olunan bir hadîs buna delâlet etmektedir. Resûlullah (S.A.) şöyle buyurur: **«Kim komşusuna merhamet, ailesi için çalışmak, ve istemekten kaçınarak helâlından dünyayı (dünya malını) taleb eden kimsenin yüzünü Cenabı Hak kıyamet gününde ayın ondördü gibi parlak diriltir. Ve bir kimse helâlından, öğünmek, çoğaltmak, gösteriş için dünyayı isterse o kimse âhiret gününde Allaha gazablı olduğu halde kavuşur.»** Nebî (S.A.) aileleri için bir seneden fazla bir şey biriktirmesi buna delâlet eder. Cenabı Hak şöyle buyurur :

(119) — Mâide: 23

«Ey iman edenler, kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardığımız ürünlerin en helâl ve iyisinden Allah yolunda harcayın.» (120) Eğer kesb, haram olsaydı Allah Teâla kazanılanlardan İnfak ile emretmezdi, fakat Cenabı Allah zekât vermekle emretti. Eğer kesb haram olsaydı zekât vermekle de emretmezdi. Şu deliller kesbin helâl olduğuna delâlet eder. Harama değil. Çünkü peygamberler Allaha tevekkül eder ve kazanırlardı. Zira Âdem (A.S.) çiftci, İdris (A.S.) terzi, Nuh (A.S.) marangoz, Musa (A.S.) işçi, İbrahim (A.S.) dokumacı, Davud (A.S.) çiftti, Muhammed (A.S.) gazi ve tüccar idi. Bir hadisi şerifte şöyle rivâyet olunur: **«Cenabı Hak kıyamet günü beni kılınçla diriltti. Benim rızkımı mızrağımın gölgesi altında kıldı. Kimki bir kavme benzerse o ondandır.»** Böylece sabit olmuştur ki, Kesb haram değildir. (Allah hidayet edicidir).

Otuz ikinci fasıl :

Bil ki, peygamberler için hesab, azab, münker ve nekir suali yoktur. Böylece müminlerin çocuklarında azab, hesab, münker ve nekir suali yoktur. Yine Resulullah (S.A.) min cennetle müjdelediği on kişiyede yoktur. Onlar için münakaşa hesabı yoktur. Fakat Enbiya ve bütün sahabe için hesabı arz var-

(120) — Bakara: 267

dır. O da şöyle şöyle yaptın bende seni afettim demektir. Münakaşa hesabı ise niçin böyle yaptın diye sorulan hesabdır.

Otuz üçüncü fasıl :

Bazı batıl ehline göre, Allah Teâla bütün eşyayı yarattı. Onu şimdi yaratıncaya kadar yaratılmayan hiç bir şey yoktu. Yarattığı her şeyden furuları meydana geliyordu. Meyve ağaçta yaratılmıştır. Ancak o zahir değildir ve biz onun yaratıldığı hakikat halini göremiyoruz diyerek onlar Cenabı Hakkın şu kavliyle delil getirirler :»

«O, yaratıcıdır ki, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı.» (121)

Ehli sünnet ve cemaate göre, Azîz ve celîl olan Allah yevmi kıyamete kadar olan şeyleri takdir etti. Onu takdir ettiği zaman yaratmadı. Bundan sonra her bir vakit ve her bir anda yaratır. Mazide olan şeyleri yarattı. İstikbalde olacak şeyleride yaratacaktır. Buna Cenabı Hakkın şu kavli delildir.

«Göklerde ve yerlerde ve ne varsa ondan ister, O, her gün bir iştedir.» (122) Resûlullah (S.A.) diriltmek, öldürmek, azîz kılmak, zelîl kılmak O'nun şanındandır, buyurdu. Ali ibn-i Ebi Talib (R.A.) den Allahın «O, her gün bir iştedir.» Kavlinden sormuşlar o da, nutfeyi babaların sulbüden annelerin rahimlerine aktarmak sonra onu annenin karnından dünyaya çıkarmak sonra onu öldürmek sonra onu yevmi kıyamette diriltmek O'nun şanındandır. Buyurdu. Ona delâlet eder ki, Allah Teâla kıyamet

(121) — Bakara: 29

(122) — Rahmân: 29

gününü takdir etti. O yaratılmış değildir. Çünkü yaratılmış olsaydı bizim kıyamet gününde olmamız lâzımdı. Öyle olmadı. Yine ona delâlet eder ki, azîz ve celîl olan Allah kalemi yarattı. Ve ona kıyamet gününe kadar olan şeyleri yaz dedi. Kalem için hayat varmıdır? denilse, biz onun için hayat olmadığını söyleriz. Fakat o, Allahın dirileri konuşturduğu cemadattandır. Allah Teâlanın kaleme kıyamet gününe kadar olacak şeyleri levhi mahfûza yazamaklığını emretmesinin hikmeti nedir? denilse, biz, Allahın onu emretmesi, Allahın gaybi bilmekliğinin bilinmesi içindir deriz. Ancak gaybi bilen Allahtır.

Otuz dördüncü fasıl :

Mutezile, Rafiziye, Cehmiyeye göre, evliyanın kerameti batıldır. Fakat enbiyanın mücizeleri sabit ve sahihtir. Onlar buna şöyle delil getirirler: Biz evliyanın kerametleri sabittir desek, enbiyanın mucizeleri batıl olur ve enbiya ile evliya arasında fark olmazdı derler. Meryemin kerametlerinden bizim için delil olan âyetler hakkında şöyle derler:

«Hurmanında dalını kendine doğru silkele, üzerine devşirilmiş taze hurmalar dökülsün.» (123) Bu İsa (S.A.) mın kerametidir. Cenabı Hak diğer bir âyeti kerimede şöyle buyurur :

«Zekeriya ne zaman Meryemin bulunduğu mihraba girdiyse, onun yanında bir yiyecek buldu.» (124) Bu da Zekeriya (A.S.) nın kerametidir.

Ehli sünnet ve cemaata göre, evliyanın kerameti câizdir. O da peygamberlerin mucizelerini bozmaz. Burada üç mertebe vardır :

(123) — Meryem: 25

(124) — Âl-i İmran: 37

1 — Nebîlerin mucizeleri,
2 — Velîlerin kerametleri,
3 — Düşmanların aldatmaları.

Mucize : Onu peygamberlerden başkası getirmekte âciz olduğundan dolayı mucize ismi verilmiştir. Musa (A.S.) mın asası ve ayın yarılması ve daha başkaları gibi.

Mucize ile keramet arasındaki fark:

1 — Mucize, peygamberler içindir. Onu mümin, kâfir, muti', fasık, asi görebilir. Fakat keramet evliya içindir. Onu kendisi gibi olanlardan başkası ve fasık göremez.

2 — Mucize, onu nebî yapmak istediği vakit kâdir olur. Allaha dua eder. Allahda ona mucizeyi açıklar. Keramet ise, vakti mahsusta olur. Allah Teâla teşvik için onu, ona gösterir.

3 — Peygamber önce mucizenin Allahtan olduğunu bilir. Sonra onu başkasına açıklar. Çünkü onun mucizeliğini inkâr ederse kâfir olur. Fakat kerametle velî onun keramet olduğunu söylemez. Bilâkis Onu müminlerden başka bir kimsenin olduğunu söyler. Düşmanların aldatmalarına gelince, Ehli sünmet mezhebine göre Cenabı Hak şeytanları istediği bir sûrete koyarak Onu insanlar yanında bir serçe gibi yapar. ve onlara insanlara vesvese verir. Eviliyanın kerâmetinin câiz olduğuna ashabı kehf'in kıssası delâlet eder. Onlar çıktıkları zaman saçları uzamamış, ve elbiseleri parçalanmamış sanki uykuda gibiydiler. Süleyman (A.S.) veziri Asaf ibn-i Berhiyanın kıssasıda buna delâlet eder. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Kendinde ilâhî bir kitaptan bir ilim bulunan zat dediki, ben gözümü kırpmadan önce onu saa getiririm.» (125) Ona Süleyman (A.S.) sebebiyle keramet câiz olunca, bu ümmetede Nebî (S.A.) min sebebiyle yukarıda geçtiği gibi keramet olması câizdir.

Otuz beşinci fasıl :

Mutezileye göre, şeytanların insanoğlu üzerine tesirleri yoktur. Onlara vesvese vermesi mümkün değildir. İnsanın kendisi kendisine vesvese verir. Cinde böyledir. Onlarında insanoğlu üzerine tesirleri yoktur.

Ehli sünnet ve cemaate göre, Onların insanoğlu üzerine zahir ve batında tesirleri vardır. Fakat kahir ve cebir şeklinde değildir.

Batındaki tesiri: Nebi (S.A.) den rivâyet olunmuştur. Resûlullah (S.A.) şöyle buyurur: **«Şeytanlar insanoğlunun damarlarındaki kanın dolaştığı gibi dolaşırlar. Susuzluk ve açlıkla dolaştıkları yerleri daraltırlar.»** Batında onların isan üzerine tesiri olduğu böylece sabit olmuştur. Insanlara vesvese verir ve onları şerre çağırırlar.

Zahirde ise: Kulların kalplerinde günah işlemeyi güzel gösterirler. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Şeytan onların yaptıklarını süslemişde kendilerini yoldan alıkoymuş, onun için onlar doğru yola giremiyorlar.» (126)

(125) — Neml: 40
(126) — Neml: 24

Şeytanların bizi gördükleri halde bizim onları görememememizin hikmeti nedir denilse, biz derizki: Onlar çirkin bir sûrette yaratılmışlardır. Eğer biz onları görsek yemek ve içmeğe kaadir olamayız. Onların bizden gizlenmesi Allahın rahmetlerinden bir rahmettir. Fakat cin, rüzgardan yaratılmıştır. Rüzgarın aslı ise bilinmez. Melekler ise nûrdan yaratılmıştır. Eğer biz onları görseydik gözlerimiz ve rûhlarımız onlara uçardı. Onların, insanın kendi nefsi kendisini ma'siyete düşürür sözlerine evet, şeytanın vesvesesi vasıtasıyla olur deriz. Cenabı Hak şöyle buyurur:

«O ki, insanların göğüslerine daima vesvese verendir.» (127)

Otuz altıncı fasıl :

Peygamberliğin isbatında bu âlemin, kadir, âlim, hakîm, bir yaratıcısı sabit olduğuna göre, O'nun nehi ve emirlerinden kullarını boş bırakmaması onun hikmetindendir. Çünkü onları boş bıraksa kıyamet güünde bir delil (itiraz) olmazdı. Sonra emir ve nehi söz hitabı ile olur. Sözle hitabın yönü yoktur. Çünkü dünya imtihan yeridir ve gaybe iman fazdır. Bu dünyada dost ve düşman vardır. Eğer bu dünyada onlara hitap etse aralarında fark olmazdı. Fakat onlara bir elçi ile hitap etti O da Resûlüdür. Cenabı Hak onlara kendilerinden her bir asır ve zemanda Âdem (A.S.) dan bizim peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (S.A.) ya kadar peygamber gönderdi. Onlara delillerini ilzam için âdet ve yaratılışın haricinde mucizeler verdi.

Nebîmiz (S.A.) min nübüvvetinin delili olarak

(127) — Nâs: 5

açık ve zahir âyet ve deliller vardır. Kur'ânı kerim, ayın ikiye bölünmesi, kütüğün inlemesi, elinde çakılların tesbih etmesi, duâsının bereketiyle yemeğin çoğalması, O'nun delilleridir. Kur'ânı kerimdeki mucizesi ise iki şekildedir :

1 — Lafzı, nazmı, icazı, ihtisarı yönünden az lafızlarla çok mana ifade etmesidir.

2 — Mana cihetidir ki, gayb ilminden haber vermesidir. Cenabı Hakkın :

«İnşaallah emniyet içinde, mescidi harama gireceksiniz.» (128) Kavlinde vaad edilen şey olmuştur.

Cenabı Hakkın :

«Ey Resûlüm yahudilere söyle: Eğer cennet diğer insanlara ait olmayıp Allah tarafından size has kılınmış ise, ve burada sadıklarsanız, ölümü temennî edin.» (129) Kavlinde dediği olmuştur. Yahudiler tevratta ölümü istedikleri vakit öleceklerini bulunca ölümü istemekten vaz geçtiler. Kur'ân kerimde bunu haber vermektedir:

«Elbette hiç bir zeman ölümü temennî etmezler.» (130)

Nebî (S.A.) nasarayı birbirine bedduâya çağırdı. Fakat onlar bundan kaçındılar. Çünkü onlar bunu yaptıklarında öleceklerini İncil de bulmuşlardı. Cenabı Hak bunu şu kavliyle haber veriyor :

«Şöyle de: Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, bizleri ve sizleri çağıralım: sonra hepimiz duâ edip yalvaralımda Allahın lânetini yalancıların üzerine okuyalım.» (131)

(128) — Fetih: 27
(129) — Bakara: 94
(130) — Bakara: 95
(131) — Âli İmrân: 61

Allah Teâla öncekilerin ve sonrakilerin hikayelerini de şu kavliyle haber verdi:

«Bu anlatılanlar, muhakkakki doğru ve hak olan haberlerdir; ve Allahtan başka hiç bir ilâh yoktur.» (132)

Nebî (S.A., ilim öğrenme için medineden çıkmamış ve hiç bir kitaplıdan okumamış ve hiç bir kimseylede bir arada bulunmamıştır. Bu haberlerin hepsinin kur'ân ve Allahtan olup kendinden olmadığını öğrenmiş oluyoruz. Böyle olunca peygamberlerin emirlerine uymak nehiylerinden kaçmak lâzımdır. Bundan sonra Kur'ânın mucize olduğuna Allahın kavli delildir.

«Ey Resûlüm, de ki: Yemin olsun, eğer insanlar ve cinler bu kur'ânın benzerini getirmek üzere toplansalar, birbirine yardımcı da olsalar yine onun benzerini getiremezler.» (133) Az olan yemeğin çoğalmasının hikayeside şöyledir: Eyyubül Ensari (R.A.) hazretleri Nebî (S.A.) mi evine davet etti. Bir oğlak kesti. Onun yanında dört ölçekde un vardı. Bundan medine ehli doydular. Zehirli oğlak sözüde açıktır.

Otuz yedinci fasıl :

Peygamberimiz (S.A.) şimdi Resûlmüdür yoksa değilmidir?

Mütekaşşife ve kerramiyeye göre, araz iki zamanda kalmaz. Bundan dolayı Nebîmiz Muhammed (S.A.) şimdi resûl değildir, derler.

(132) — Âl-i İmrân: 62
(133) — İsrâ: 88

Ebûl Hasen Eşari ye göre, Resûlullah (S.A.) şimdi hükmen resuldur. Bir şeyin hükmü asıl yerine kaim olur. Bilinmezmi ki, bir kadın iddet zamanında nikâhlı hükmündedir. Bu hüküm ise nikah makamına kaimdir. Yine abdestli bir kimse namaz esnasında abdesti bozulsa ve abdest almak için gitse o kimseye namazda gibi hükmedilir. Fakat namazın fiillerini yapmış sayılmaz. Eğer o namazın fiillerini yapmış olsaydı abdestsiz olmakla beraber namaz sahih olmazdı. Böylece Nebîmiz Muhammed (S.A.) min peygamberliği araz idi. Arazda iki zamanna kalmaz. Fakat o peygamberlik hükmündedir. «Araz iki zamanda kalmaz» sözüne delil ise, bir kimse öğle namazını kılsa ve ondan sonra namazdan ayrılsa bu kimse namazda denmez. Eğer o kimse namazda dense o kimsenin yemesi, içmesi, konuşması câiz değildir. Bununla sabit olduki, araz iki ayrı zamanda kalmaz. Fakat biz deriz ki, O şimdi peygamberdir. Çünki O, şimdi Resûl olmasa O'na iman ve müslüman olan kimsenin imanı sahih olmazdı. Bunun gibi ezanda: «Şahadet ederim ki Muhammed Allahın resûlüdür.» deriz. «Şahadet ederim ki Muhammed Allahın resûlü idi.» demeyiz. Diğer peygamberler hakkında da hüküm böyledir.

Otuz sekizinci fasıl :

Mutezileye göre, mi'raç olmamıştır. Çünkü miraç hakkında «Âhad» olan hadisler gelmiştir. Haberi vahid ameli gerektirir de itikadı gerektirmez.

Ehli sünnet ve cemaate göre, miracın semaya olduğu sahihdir. Çünkü peygamberimizin sahabesinin çoğundan rivâyet olunmuştur. Saîdil Hudrî, Enes ibni Malik, ibni sa'saa, İbni Abbas, ve Ümmü Hânî (R.

A.) gibi ki, onlar şöyle buyururlar: Miracın semaya olduğu sabittir. Burada iki şey vardır. O da isrâ ve mi'raçtır.

İsrâ: Mekkei mükerremeden kudsi şerife olmuştur. Bunu mutezile inkâr etmez. Çünkü Onun hakkında nas varid olmuştur. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Her türlü noksanlıktan münezzeh olan o Allahtır ki, kulunu gece mescidi haramdan o etrafını mubarek kıldığımız mescidi aksaya kadar götürdü; ona, âyetlerimizden gösterelim diye yaptık.» (134)

İsrâ gece yürümektir. Kim ki, isrâyı inkâr ederse kâfir olur. Burada Cenabı Allah miracın bir gecede olduğu bilinsin için «LEYLEN» diye buyurdu.

Miracın yerden yedinci göğe olduğu kati delillerle sabit değildir. Miracın sabit olduğuna delil Ümmühani (R.A.) nın rivâyet ettiği hadistir. O şöyle buyurdu: Resûlullah (S.A.) şöyle dedi: **Sana gördüğüm şeylerin en hayret vereni haber vereyimmi? Dedimki: Evet ya** Resûlullah. Buyurdu ki: Kalbim uyanık olduğu halde uyuyordum. Cebrail (A.S.) geldi. Ve hadisi Resûlullahı sonuna kadar anlattı.

Mirac gecesinde Nebî (S.A.) min Rabbını görüp görmediği hakkında ihtilaf olundu. Onu kalbiyle gördü gözüyle görmedi denildi. Nebî (S.A.) den rivâyet olundu ki: **Mirac gecesinde ona Rabbını gördünmü diye soruldu. Allahı tenzih ederim ki, kalbimle gördüm gözümle görmedim,** buyurdu. Äişe (R.A.) den rivâyet edilmiştir: **Allahın Resûlüne Allahı görmesinden sordum o yukarıdaki gibi cevap verdi.** Cenabı Hak şöyle buyurur :

(134) — İsrâ: 1

«Gördüğünü kalbi yalanlamadı.» (135) Buradaki görme kalbe nisbet edildi göze değil.

Mutezile Cenabı Hakkın şu kavliyle miracın olmadığına delil getirirler :

«İsrâ gecesi, sana, o alenen gösterdiğimiz ve kur'ânda lânet edilen ağacıda, yalnız insanlara bir imtihan yaptık.» (136)

Onlara göre, miraç rüyada olmuştur. Çünkü bunu akıl kabul etmez. Akıl Allahın mahlûkatına bir delillir. Zira Allah insanoğlunu kesif bir sûrette yarattı. Aşağıda olmak insan oğlunun tabiatıdır. Yukarda olmak ise, kuşların tabiatıdır. Bundan dolayı miraç sahih değildir.

Bunlara cevap :

Biz deriz ki, kâfir bile havada olduğu halde rüyasında kendisini görebilir. Yakaza halinde bu durumun olması Nebî (S.A.) me mahsustur. İnsanların tabiati icabı yerde olmasına gelince evet, onlar kendi kendilerine göğe çıkmak isterlerse doğrudur. Ancak Cenabı Hakkın şu kavliyle Allah tarafından çıkarılmıştır :

«Her türlü noksanlıktan münezzeh olan o Allahtır ki, kulunu gece mescidi haramdan o etrafını mubarek kıldığımız mescidi aksaya kadar götürdü; Ona, âyetlerimizden gösterelim diye yaptık.» (137) Burada Cenabı Hak kendiliğinden gitti demedi. Görülmüştür ki, taş ve keseklerin tabiatı yerde ol-

(135) — Necm: 11
(136) — İsrâ: 60
(137) — İsrâ: 1

maktır. Bununla beraber insan onu attığı zaman onlar havaya yükselir. Nebî (S.A.) minde bineği burak, götürücüsü Cebrail, yol göstericisi Allah olunca semaya yükselmesi evlâdır. Böylece bir kimsenin yayı ve oku olsa onu havaya atması onun için mümkündür. Nebî (S.A.) minde isra ile emredici Rabbısı, biniti burak, götürücüsü Allahın izniyle Cebrail olunca semaları geçmek evlâdır.

Mutezile ve şiaya göre, Arş mülktür. Kürsi ilimdir. Cenabı zülcelâl şöyle buyurur :

«Onun kürsisi (ilmi) gökleri ve yeri çevrelemiştir, kaplamıştır.» (138)

Ehli sünnet ve cemaate göre, Arşın milk olması câiz değildir. Çünki Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Meleklerde semanın etrafındadırlar. O gün Rabbının arşını, üstlerinde sekiz melek taşır.» (139) Mülkün taşınmaya ihtiyacı yoktur. Yine nebî (S.A.) den rivâyet olunduki, Resûlullah (A.S.) şöyle buyurur : **«Allah arşı yarattığında melekleri yarattı. Onlara arşımı yüklenin dedi. Fakat onu yüklenmeğe güçleri yetmedi. Cenabı Hak şöyle buyurur: «Ben kum, rüzgar, ve yağmur damlaları adedince melek yaratsam, onlar benden yardım istemedikleri müddetce yüklenmeğe güçleri yetmez. Onlar dediler ki, Ey Rabbımız! Bize yardım et. Allahtan keyfiyetsiz bir nida işittiler ki: SÜBHANALLAHİ VEL HAMÜDİLİLLAHİ VE LA İLAHE İLLALLAHÜ VALLAHÜEKBER VE LA HAVLE VE LA KUVVETE İLLA BİLLAHİL ALİYYİL AZİM. deyiniz. Onlarda bunu dediler ve arşı yüklen-**

(138) — Bakara: 255

(139) — Hâkka: 17

diler. Onların başlarında durdu. Onlar dünyada dört ahirette sekiz dir.» Cenabı Hak şöyle buyurur :

«O gün Rabbının arşını, üstlerinde sekiz melek taşır.» (140) Arşı taşıyan her bir meleğin dört yüzü vardır .

Arşın yaratılmasının hikmetine gelince, onlardan bazılarına göre, o meleklerin kıblesidir. Müminlerin dûa kıbleleri sema olduğu gibi meleklerde dûa vaktinde ellerini arşa doğru kaldırırlar. Bazılarına göre ise, meleklerin aynasıdır. Ona bakarlar yer ve gökte olan bütün şeyleri orada görürler.

Arş hakkında ihtilaf olundu ki, bazılarına göre, bu nûrdan bir sedir, bazılarına göre ise, kırmızı yakuttandır.

Otuz dokuzuncu fasıl :

Mutezileye göre, bizim üzerimizde ne melekler ne de hafaza melekleri vardır. Insanın yaptığı bütün işleri Allah Teâla bilicidir ve dilediğini affedicidir. Cenabı Hak kullarının yaptığı şeyi bilmeseydi o zaman hafaza meleklerine muhtaç olurdu. Allah ise kullarının amellerini yazmak için onları vekil yapmağa ihtiyacı yoktur.

Biz deriz ki, Allah kıyamet gününde kulların üzerine delil olmak için onları vekil kılar. Kul, işlediği fiilleri inkâr ettiği ve onları unuttuğu vakit iki melek ve onların yazdıklarını şahid kılar. Onlar ne üzerine yazarlar denilse, bunun hakkında Zahhak şöyle der: Her gün iki melek yanlarında bir sahife ile iner. Mücahide göre, Senin lisanın onların ka-

(140) — Hâkka: 17

lemi, tükrüğün mürekkebi, bedenin onun kitabıdır. Bunlardan birincisi esastır. Çünkü Allah Teâla şöyle buyurur :

«Oku kitabını, bugün üzerine hesap görücü olarak nefsin sana yeter.» (141) Bu âyeti kerime onların bir kitabı olduğuna delâlet ediyor.

Netice, âyet ve hadîsi şeriflerin getirdiği şeylere inanır fakat keyfiyetiyle uğraşmayız. Kıyas ve akıl kabul etmese bile.

Ehli sünnete göre, hafeza melekleri haktır. Her bir kimse için gece ve gündüz ikişer tane melek vardır. Gündüz ikisi gelir, gece ikisi gider. Bazılarının her gün iki ayrı melek iner dedikleri gibi değildir. Cenabı Hakkın şu kavli buna delâlet eder:

«Halbuki üzerinizde gözetleyici melekler var, kerim olan katip melekleri var; herne yaparsanız bilirler.» (142)

Diğer bir ayette şöyle buyurur :

«Yoksa biz, o kâfirlerin kalplerinde gizlediklerini ve fısıltılarını işitmezmiyiz sanıyorlar? Hayır işitiyoruz ve onların yanlarında elçilerimiz vardır; yazıyorlar.» (143)

Kırkıncı fasıl :

Mutezileye göre, Cenabı Hak birinci nefhayı emrettiği zaman gökler, yerler, cennet, cehennem ve rûhlar yok olur. Sonra Allah Teâla kıyamet gününde ikinci defa onları yaratır. Cenabı Hakkın şu âyeti kerimesiyle delil getirirler:

(141) — İsrâ: 14
(142) — İnfitâr: 10—12
(143) — Zuhruf: 80

«O, evveldir ve ahirdir.» (144) Cenabı Hak mahlûkatından hiç bir kimse kendisiyle beraber olmadığı vakit O, ezelde vardı. Böylece bu ismin kendisine has kalması için âhirette hiç bir şeyin baki kalmaması lâzımdır.

Ehli sünnet ve cemaate göre, cennet ve cehennem her ikiside sevab ve azab için ebedî yerlerdir. Onlar yok olmıyacaklardır. Cenabı Hakkın şu kavli buna delâlet eder:

«Şur'a üfürülmüştür de Allahın dilediği müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi ölmüştür.» (145)

Yine ehli sünnete göre, Arş, kürsî, levh, kalem, cennet, cehennem ve bu ikisinin ehli ve rûhlar bu yedi şey helâk olmıyacaktır.

Kırkbirinci fasıl :

Cehmiyeye göre, ehli cennet cennete, ehli nar cehenneme girdiği vakit cennet ehli amelleri miktarınca faydalanıp ve ehli cehenneme Cenabı Hak amelleri ve küfürleri miktarınca azabı tattırır. Sonra Cenabı Hak cennet ve cehennemi yok eder. Bunların delilleri yukarıda zikrettiğimiz gibi Allahın şu kavlidir:

«O, evveldir; ve ahirdir.» (146) âyeti ile Nebî (S.A.) min şu kavlidir: Hazreti peygamber şöyle buyurur: **«Cehenneme bir gün gelecek ki, rüzgar onun kapısını kapatacak ve onun içinde hiç bir kimse olmıyacaktır.»**

(144) — Hadîd: 3
(145) — Zümer: 68
(146) — Hadîd: 3

Ehli sünnet ve cemaate göre, cennet ve cehennem ebedîlik yeridir. Her ikiside sevap ve azap içindir. Yukarıda zikrettiğimiz gibi yok olmıyacaklardır. Çünkü ondan zulüm ve haksızlık câiz değildir. Cenabı Hak şöyle buyurur:

«Şüphesiz ki, Allah müminlerin canlarını, mallarını-kendilerinden cennet mukabilinde-satın almıştır.» (147) Cennet ehli cenneti, iman ve amelleriyle, kâfirler ise niyet ve küfürleriyle cehennemi satın almışlardır. Biz biliriz ki, bir kimse parasıyla bir evi satın alsa onu geri döndürmek satıcıya iyi olmaz. Böyle olunca zulüm ve cevr olur. Cenabı Hak ise zulüm ve haksızlıktan münezzehtir. Cenabı Allahın «O, evveldir; ve ahirdir.» Kavli için biz deriz ki, evet, o, ebedî olarak mevcuttur. Fakat onun bakiliği başka birisini baki bırakmasıyla değildir. Mahlûkat ise Allahın bakì kılmasıyla bakidir. Böylece yaratıcıyla yaratan arasında fark açıklanmış oldu. Hadisi şerîfin manasına gelince, asîler cehennemden çıkıp cennete gidince orası hiç bir kimse kalmaksızın boş kalacaktır. Hadîsin manası budur.

Kırkikinci fasıl :

Mutezileye göre, rıza ve gazab her ikiside Allahın sıfatlarından değildir. Çünkü Allah Teâla halden hale değişmez. Her ne zaman rıza ve gazab söylense bundan cennet ve cehennem murad edilir.

Ehli sünnet ve cemaate göre, rıza ve gazab Allahın bir halden diğerine değişmeyen teşbihsiz ve keyfiyetsiz ezelî sıfatlarındandır. Diğer irâde, semi',

(147 — Tevbe: 110

basar, kelâm sıfatları gibi. Rızanın cennet olmadığına Cenabı Hakkın şu kavli delâlet eder :

«Onların mükâfatı, Rableri katında altından ırmaklar akan and cennetleridir; içlerinde ebedî olarak kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlarda ondan hoşnud...» (148)

Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Rableri, onlara, kendinden bir rahmet ve rıza ile, içinde tükenmez nimetler bulunan cennetleri müjdeler.» (149)

Gazab hakkında Cenabı Hak şöyle buyurur:

«Kimde bir mümini kasten öldürürse, onun cezası, içinde devamlı kalmak üzere, cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, lânet etmiş ve büyük bir azab hazırlamıştır.» (150) Cenabı Hak burada cennet ile rıza, cehennem ile gazab arasını açıkladı. Müfessir Nasr b. Cerîre Allah teâlanın sıfatlarının değişimi hakkında sorulmuş, o da, bu sual yersizdir. Çünkü Cenabı Hakkın bütün sıfatları kadîmdir. Eğer Cenabı Hakkın sıfatlarından biri değişmiş olsa o sıfat sonradan yaratılmış bir mahlûk olur. Halbuki Allahın sıfatları mahlûk değildir. Ve yine Allah kendisi gibi bir varlık yaratmağa kaadir midir? diye sordular. Onların bu sorusuda yersizdir. Çünkü Allah kaadirdir. Zira bir şey yaratsa o da mahlûk olur. O, kendisi gibi nasıl olur? Allah ezelde olduğu gibidir. Kendisi gibi başkasının olmaması lâzımdır.

(148) — Beyyine: 8
(149) — Tevbe: 21
(150) — Nisâ: 93

Kırküçüncü fasıl :

Cehmiyyenin cennet ve cehennem ehlinin sayılarını Allah bilirmi bilmezmi? Sorusuna bilmez derseniz Allahı cehaletle vasfetmiş olursunuz. Bilir derseniz cennet ve cehennem ehli yok olacaktır.

Buna cevaben biz deriz ki, Allah Teâla cennet ve cehennem ehlinin sayısını bilir. Fakat aded ve kesiksiz olarak değil. Siz cennet ve cehennem ehli yok edilmiyecektir derseniz o zaman Allahla mahlûkat arasını müsavi kılmış olursunuz. Biz deriz ki, allahla mahlûkat arasında müsavilik yoktur. Çünkü Allah başlangıcı olmayan kadîm bir evveldir. Sonu olmayan bir ahir olduğu gibi. Cennet ve cehennem ehli ise sonradan yaratılmışlardır. Onların baki ve olmamaları Allahın onları baki kılmasıyladır. Allah ise hiç bir kimsenin baki kılmasıyla baki değildir. Öyle olunca yaratıcı ile yaratılan arasında müsavilik yoktur.

Kırkdördüncü fasıl :

Şeyhül İmam (R.H.) Mutezile mezhebinde ilk **konuşan Hasanı Basri (R.H.) nin talebelerinden Va**sıl ibni Ata ona tabi olan Amr ibni Ubeyddir, dedi. Harun Reşid zamanında Ebû Huzeyl el-Allaf isminde biri Çıkarak onların mezheblerini açıklayan ve ilimlerini toplayarak bir kitap tasnif etti ve bu kitaba «Usûlü Hamse» ismini verdi. Onlar bir kimse gördülermi gizlice «Usûlü Hamseyi» okudunmu? derler şayet evet derse onun kendi mezheblerinden olduğunu bilirlerdi. Usulü Hamse adâlet, tevhid, va'd ve vaid ve büyük günah işleyen kimsenin imandan çıkıp küfre girmediğini beyan eden mevzûlardan meydana geliyordu.

1 - Adâlet : Onlara göre, Cenabı Allah şerri yaratmadığı gibi onunlada hükmetmez. Çünkü O, şerri yaratıp onunla hükmetse, sonra bunun ürine azap etseydi bu, onun üzerine zulüm olurdu. Zira Allah adildir. Ondan zulüm câiz değildir.

2 - Tevhid : Onlara göre, kur'ân-ı kerim mahlûktur. Diğer sıfatlarda böyledir. Eğer biz o, mahlûk değildir desek Allahın birliği olmazdı.

3 - Va'd : Onlara göre, Allah kullarına sevap vadettiği zaman o va'dine muhalifeti câiz değildir. Çün kü Cenabı Hak va'dine muhalefet etmez.

4 - Vaîd : Onlara göre, Allah azab edeceğini vadettiği vakit azab etmemesi ve vadine muhalefet etmesi câiz değildir. Çünkü Allahın kelâmında muhalefet câiz değildir.

Ehli sünnet ve cemaate göre, (Allah onlara yardım etsin) Cenabı Hak azab etmeği vadettiği zaman azab etmesi câiz olur. Fakat onları afedip azab etmemeside câizdir.

Mutezilenin delili Cenabı Hakkın şu kavlidir :

«Kimde bir mümini kasden öldürürse, onun cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir.» (151)

Yine böylece :

«Kim zulüm ve tecavüz yolu ile bu yasakları işlerse, yakında biz onu cehennem ateşine atacağız.» (152)

(151) — Nisâ: 93

(152) — Nisâ: 30

Onlara cevap olarak biz deriz ki, Cenabı Hakkın vadinden zikrettiği bütün şeyler Cenabı Allahın şu âyetiyle müstesnadır :

«Muhakkak ki, Allah, kendisine ortak koşanları bağışlamaz. Bu günahtan başkasını, dilediği kimseden ma'firet buyurur.» (153)

Onların Allahın vadinde hulfetmez sözlerine cevap olarak biz şöyle deriz: Vaîd hakkında hulfetmek olmaz bilakis bu Cenabı Hakdan kerem ve fazilet olur. Ancak sevap vadedipte muhalefet ederse o zaman vadinde muhalefet câiz olmaz. Çünkü bu sevap kulun hakkıdır. Eğer bu câiz olsaydı kerem olmayıp levm olurdu. Bu durumda Allaha kötü zan edilmez.

«Kimde bir mümini kasten öldürürse, onun cezası içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir.» âyetine cevap ise, burada İbni Abbasa (R.A.) göre, onun cezası cehennemde uzun bir müddet kalmaktır. Eğer cezalandıracaksa buna Cenabı Hakkın şu kavli delâlet eder :

«Ey İman edenler! Öldürülmüşler için size kısas farz kılındı.» (154) Cenabı Allah kasten ölümden sonra öldüren kimseye mümin diye hitap etti. Ancak müminin katlini bu kimse helâl kabul ettiği müddetce cehennemde ebedîdir. Rivâyet olunur ki, bu âyeti kerime Mekis ibn-i Zababe el-Kenanî hakkında nazil olmuştur. Kardeşi Haşim ibni zababenin ölümünden sonra Fihir kabilesinden bir müslümanı öldürüp dininden dönerek dari harbe sığınır. Bunun irtidadına delil ise kendi şiirindeki sözüdür :

(153 — Nisâ: 116

(154) — Bakara: 178

Benî Fihri öldürdüm ve onun diyetini yüklendim

Beni neccarın ekserisi boş kimselerdir

Nefsim onunla asi oldu ve ölümüm yaklaştı.

Ve putlara ilk dönen ben oldum.

Mekıs ibni Zababenin helâl kıldığı gibi bir kimse bir mümini kasten öldürüp onun katlini helâl kılarsa kâfir olur. Ve o diğer kâfirlerle beraber cehennemde ebedî kalır.

Onlara göre, büyük günah işleyip imandan çıkar, küfre girmez. Bilakis iki menzil arasında kalır meselesine gelince şu âyeti kerimeyi delil getirirler :

«Öyle ya! Mümin olan, hiç fasik olan gibi olur mu?» (155)Cenabı Hak burada fasık ile mümini ayırdı. Sabittir ki, büyük günah işleyen ne mümindir nede fasıktır. Bu âyeti kerimeye cevabımız ise, bu âyeti kerime münafık Velid ibni Utbe hakkında nazil olmuştur. Velid ibni Utbe Hz. Ali (R.A.) ye şöyle demiştir : Senin dilin ve kuvvetin, gösterişin varsa benimde dilim, kuvetim ve gösterişim vardır. Sen kâfirsin sus demiştir. Bu âyeti kerime Hz. Ali (R.A.) nın sözüne muvafık olarak nazil olmuştur.

Kırkbeşinci fasıl :

Şefaat hakkında Mutezile çeşitli gruplara ayrılmışlardır. Onlardan bir kısmı tamamen şefaatı inkâr etmişlerdir. Diğer bir kısmı ise şefaatın olduğunu isbatlıyarak üç kısma ayrılmışlardır :

(155) — Secde: 18

Birinci kısma göre, Büyük günahlandan kaçınıp, küçük günahları işleyenler bunun ma'fireti için Enbiy'a (A.S.) ve melâikenin şefaatına muhtaçdırlar.

İkinci kısma göre, büyük günahlar işleyip sonra bundan tevbe edenler Allah Teâla tarafından tev belerinin kabulü için peygamberlerin ve melâikelerin şefaatına muhtaçtırlar.

Üçüncü kısma göre, büyük ve küçük günahlar dan sakınıp amelleri üzerine derece almaları için peygamberlerin ve meleklerin şefaatına muhtaçdırlar. Bunlardan başkası için şefaat yoktur.

Birinci kısma cevap :

Onların kendi görüşlerine göre iddiaları sahih değildir. Çünkü bir kimse büyük günahlardan sakınsa gerçekten Allah Teâlanın onların günahlarını affetmesi lâzımdır. Buna delil ise, Cenabı Hakkın şu kavlidir:

«Eğer siz, yasak edildiğiniz günahların büyüklerinden sakınırsanız, sizden diğer kabahatlerinizi örteriz.» (156) Öyle ise şefaate ihtiyaç yoktur.

İkinci kısma cevap :

Onlara göre, bir kimse büyük günah işleyip tevbesinin kabulü için peygamber ve meleklerin şeffaatına muhtaçdır. Bu görüşleride kendilerine göre sahih değildir . Çünkü onlara göre, büyük günah işleyenin tevbesini sonra tevbe eden kimsenin tevbesini şüphesiz Cenabı Hakkın kabul etmesi gerekir. Böylece Allah Teâlanın tevbeyi kabul etmesi üzerine gerekince şefaate ihtiyaç yoktur.

---

(156) — Nisâ: 31

Ehli sünnet ve cemaate göre, Şefaat haktır. Buna Cenabı Hakkın şu kavli delildir :

«Onun izni olmadıkça katında kim şefaat edebilir.» (157) Allahın şefaate izin vermesi onun fazilet ve rahmetidir. Buda peygamber ve evliyâların derecelerini göstermek içindir. Bunun hakkında Resûllullah (S.A.) şöyle buyurur : **«Benim şeffaatım ümmetimden büyük günah işleyenlen içindir.»**

Cenabı Hak şöyle buyurur:

«Kâfirlerin ne bir yakini var, ne de şefaatı makbul bir şefaatcisi» (158) Büyük günah işleyen zalimdir. Çünkü Cenabı Hak :

«Onlardanda kimi, nefislerine zulüm edicidir.» (159) buyurur denilse onlara cevap olarak deriz ki, Allahın âyeti kerimedeki zalimden muradı kâfir ve müşriklerdir. Cenabı Hak onlardan haber vererek şöyle buyurur:

«Artık benim için ne şefatçılar var ne de yakın dost...» (160)

Şirkte zulümdür. Cenabı hak şöyle buyurur :

«Allaha ortak koşma ; Çünkü Allaha ortak koşmak çok büyük bir zulümdür.» (161)

«Nebî (S.A.) ümmetimden büyük günah ehline şefaatım ulaşmaz.» buyurur denilse bu hadis sahihse biz deriz ki ,büyük günah işlemesini helâl sayarsa şefaat ulaşmaz demektir.

---

(157) — Bakara: 255

(158) —) Gâfir: 18

(159) — Fâtır: 32

(160) — Şuârâ: 100-101

(161) — Lokmân: 13

Siz, müminler için şefaat olduğunu söylediniz peygamberin kavliyle büyük günah işleyen ise iman dan çıkmıştır. Resûllullah şöyle buyurur : «Zina eden kimse zina ettiği zaman mümin olduğu halde zina etmez.» denilse biz deriz ki, zinayı helâl saydığı zamandır . Nebî (S.A.) den şöyle rivâyet olunmuştur: **«Resûlullah Ebûdderdaya şöyle buyurur : İnsanlara duyur. Kim ki, LAİLAHE İLLALLAH derse cennete girecektir. Ebûdderda şöyle buyurur : Ey Allahın Resûlü zina ve hırsızlık etsedemi? dedi. Allahın Resûlü : Üçdefa tekrar ederek hırsızlık ve zina etsede. buyurdu.**

Kırkaltıncı fasıl :

Mutezileye göre ,mizan, hesab, sırat, havz ve şefaat yoktur. Mîzana asiler muhtaçdır. Cenabı Allah mizan ve hesabdan zikrettiği her yerde adaleti murad etmiştir. Çünkü mizan iyilik ve kötülüğün miktarıdır. Bilmek için ona ihtiyaç olunur. Allah Teâla ise bunların hepsini bilir. Kimin iyiliği çok ise cennete girmekle emrolunur. Kimin kötülüğü çoksa cehenneme gönderilir. Kimki ehli cennet ise kıyamette durdurulmaz ve şefaate muhtaç olmaz .

Ehli sünnet ve cemaate göre, onların hepsi hak tır. kıyamette havuz, cennette kevser ve sırat haktır. Buna Cenabı Hakkın şu kavli delâlet eder :

«Kıyamet gününde amellerin tartılması, haktır. Kimin iyilikleri kötülüklerinden ağır gelirse, işte onlar kurtulanlardır.» (162) İbni Abbas (R.A.) efendimiz mizanın iki kefesi vardır. Birisi doğuda diğeri batıda dır, buyurdu. Mizanın hikmeti nedir? niçin iyilik ve

(162) — Arâf: 8

kötülükler tartılıyor? Halbuki Allah Teâla onları bilir, denilse, bizde evet Allah onları bilir fakat onu kul bilmez deriz. İyilik ve kötülük kulun kendisinin cennetlik veya cehennemlik olduğunu bilmesi için tartılır. Kitabın okunması mı yoksa mizan mı? evvel'den se biz deriz ki, bunun için nâs yoktur. Fakat ulemâ istidlâl yoluyla kitabın okunmasının önce olduğuna Cenabı Hakkın şu kavlini delil getirirler :

«Kimin iyilikleri kötülüklerinden ağır gelirse, işte onlar kurtulanlardır.» (163) Bu âyeti kerîme delâlet eder ki, mizandan sonra hiç bir iş kalmıyor. Denil se ki, Hesap ve mizan nerededir? Deriz ki, mizan ve hesab sırat üzerindedir. Herkezin iyilik ve kötülüğü orada tartılır. Kimin mizanı ağır gelirse cennete gider. Kim ki kötülerden ise cehenneme düşer. Nebî (S.A.) den rivâyet edilmiştir ki, Resûllullah (S.A.) şöyle buyurur : **«Ümmetimden bir kısmı yağmur gibi cehenneme düşecektir.»** Diğer bir hadîsi şerîfde : **«Kul sırat üzerinde yedi yerde durdurulur. Birinci durakta imandan sorulur. ikinci durakta gusul ve abdestten sorulur. Üçüncü durakta namazdan sorulur. Dördüncü durakta hacdan sorulur, Beşinci durakta oruçdan sorulur. Altıncı durakta zekattan, yedinci durakta ebeveyne (anna ve babaya) iyilikten sorulur.»**

Mizan cemi lafzı ile zikredildiğine göre, nasıl bir olur? denilse biz deriz ki, herkezin bir mizanı var dır. Bununla iyiliği ve kötülüğü tartılır. Cemi zikredilirde ondan bir murad edilir. Zekeriya (A.S.) mın kıssasında olduğu gibi :

(163) — Arâf: 8

«Bunun üzerine Zekeriya (A.S.) mihrabda namaz kılmağa durduğu sırada hemen melekler ona şöyle seslendi.» (164) Burada meleklerden murad yalnız Cebrail (A.S.) dır.

Bunun gibi diğer bir âyeti kerimede :

«Ey müminler, size verdiğim rızıkların temiz ve helâlinden yeyin.» (165) Burada yalnız murad olunan Hz. Muhammed (S.A.) dir. Nasıl tartılır? denilse biz deriz ki, ulemâdan bazıları kul ameliyle beraber tartılır derler. **«Nebî (S.A.)min talebesi Abdullah ibni Mesud (R.A.) bir ağaca çıktı .Onun bacaklarının inceliğine sahabeyi kiram güldüler. Allahın Resûlü onlara siz onun bacaklarının inceliğine hayret mi ediyorsunuz. Allaha yemin ederim ki, mizanda yer ve gökten daha ağır olacaktır.»** buyurdu Bunlarla sabit oldu ki, kul ameliyle beraber tartılır. İbni Abbas (R.A.) den rivâyet olunmuştur ki, iyilik bir sahifeye yazılır ve bir kefeye konur. Kötülükte bir sahifeye yazılır diğer bir kefeye konur. Ve tartılır. Muhammed ibni Aliyyüt Tirmizî (RH.) yalnız ameller tartılırda o, nûr, güneş ve ay gibi görülür. Bu müslümanlar içindir. Kâfirlerin amelleri ise gecenin karanlığı gibi dir. Ameller arzolunduğunda Cenabı Hak onu tartılacak bir hale korda o görülür. Müfessirlerin imamı ve şeyhi (R.H.) şöyle buyurur : Kulun imanı tartılmaz. Çünkü onun diğer bir kefeye konacak bir zıddı olmadığı için. Zira imanın zıddı küfürdür. İnsan ise bir olup o kimsede bir arada her ikisininde bulunmasI mümkün değildir.

(164) — Âli İmrân: 39

(165) — Bakara: 172

Kırkyedinci fasıl :

Mutezile ve Cehmiyenin bazılarına göre, Cenabı Hak şimdiye kadar cennet ve cehennemi yaratmadı. Çünkü Cenabı Allah Cennet ehlini yaratmadan önce onu yaratması hikmetine uygun değildir. Cehennem ve sırat ehlini yaratmadan önce bunlar yaratılmış olsaydı yer ve göklerin yok olmasıyla beraber bunlarda yok olurdu. Cennet ve cehennemde bu nun gibidir.

Ehli sünnet ve cemaate göre (Allah onlara yardım etsin), Cenabı Hak cennet ve cehennemi yarattı. Bunlar ebedî olarak yok olmayacaklardır. Çünkü bu ikiside sevab ve azab içindir. Azab ve sevap ise yok olmayacaklardır. Çünkü Allah şu kavli ile bunları istisna etti :

«Sûr'a üfürülmüştü de Allahın dilediği müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi ölmüştür.» (166) Yani cenabı Hakkın müstesna kıldığı şeyler cennet, cehennem, onların ehli olan azab melekleri ve hûrilerdir. Bunun üzerine delâlet eder ki, İnsanın savabı yaratıldığı zaman ibadet üzerine daha hırslı olur. Onun azabı yaratıldığı zaman daha çok korkar, sakınır ve daha çok günahlardan imtina eder. Buna Cenabı Hakkın şu kavli delâlet eder :

«Rabbinizin mağfiretine ve eni, göklerle yer kadar olan cennete koşun: o cennet takva sahibleri için hazırlanmıştır.» (167)

(166) — Zümer: 69

(167) — Âli İmrân: 133

Cenabı Hakkın diğer kavlinde :

«Artık o ateşten sakının ki , onun tutuşturucu odunu insanlarla ateşlerdir. O kâfirler için hazırlanmıştır.» (168) Bu ikisi eğer mahlûk olmamış olsalardı Cenabı Hak tarafından yalan olmuş olurdu. Allah ise bundan beridir.

Ona delâlet eder ki, Allah Teâla cenneti yedi semanın üzerinde yarattı. Gökler arasında değil. Bu, yer ve göğün yok olmasıyla yok olur denemez. Nasıl semada denebilir. Çünkü o göklerden milyon defa büyüktür. Cenabı Allah şöyle buyurur :

«Şidretül münteha (yedinci göğün)nın yanında...»

«Me'va ceneti onun yanındadır.» (169) Sidretül Münteha yedi gögün üstündedir. Böylece cehennem de yedi arzın altındadır. Cenabı Hak şöyle buyurur:

«Hayır, çünkü kâfirlerin defterleri, bir kütükte tesbit edilmiştir.»

«Bildinmi sicin nedir?» (170) Siccin yedi kat yerin altındadır. Kâfirlerin rûhları «Siccine» gider. Müminlerin ve şehidlerin rûhları ise «İlliyyine» gider.

Cennet ve cehennemin ceza ve mükâfat için yaratıldıklarına delil ise Peygamberimiz tarafından rivâyet edilen şu hadîsi şeriftir : Resûlullah (S.A.) şöyle buyurur : **«Miraç gecesinde cenneti ve cehennemi şöyle gördüm.»** Bunlar hakkında çok hadîsi şerif vardır.

(168) — Bakara: 24

(169) — Necm: 14-15

(170) — Mudaffifin: 7—8

Kırksekizinci fasıl :

Mutezile, Neccariyye ve cehmiyyeye göre, kabir azabı, münker ve nekir süâlini akıl kabul etmez. Çünkü eğer azab olsa ya rûh olmadan yalnız ceset, veyahut rûh cesede girer onunla beraber sonra Cenabı Hak azab eder. Allahın rûhsuz olan cesede azab etmesi yersizdir. Çünkü rûhsuz olan ceset elem duymaz. Rûh cesede tekrar girdikten sonra azab etmekte yersizdir. Çünkü rûh cesede girdiyse ikinci bir ölüme ihtiyaç vardır. Bu da câiz değildir. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Her nefis ölümü tadacaktır.» (171) Cenabı Hak onlara bir defa ölümü tadacaklarını haber verdi. Çünkü «KÜL» kelimesi bir defaya mahsus olmak üzere bütün eşyayı içine alır. Bilinmezmi ki, bir kimse evleneceğim bütün kadınlar boştur dese, bu kelime bütün kadınlara şâmil olur. Onlardan her hangi birisiyle evlense boş olur. Bundan sonra tekrar evlense boş olmaz. İki kısım batıl olunca üçüncü kısım tebeyyün eder. O da hiç bir kimsenin kabirde azab olmamasıdır.

Ehli sünnet ve cemaate göre, (Allah onlara yardım etsin) Kabir azabı, münker ve nekir süâli ve kabrin sıkması haktır. İster mümin ister kâfir olsun onun azabı kıyamete kadar devam eder. Yalnız Nebî (S.A.) min hurmetine ramazan ayında onlardan azab kaldırılır. Çünkü onlar hayatta oldukları müddetce dünyada nebî (S.A.) min hurmetine azab olmadıklarına göre bunun gibi kabirde de böyledir. Onlardan her ramazan ayında Nebî (S.A.) min hurme-

(171) — Âli İmrân: 185

tine azab kaldırılır. Rûh cesede muttasıl olarak azab görürde rûh cesetle elem görür. Her nekadar ceseden ayrı olsada.

Müminler iki kısma ayrılır :

1 — Muti olanlar: Onlar için hiç kabir azabı yoktur. Yalnız kabir sıkması vardır. Allahın nimetlerine hakkıyla şükretmediğinden dolayı onun korku ve acısını duyar.

2 — Asi olanlar: Onlar için kabir azabı ve kabir sıkması vardır. Fakat cuma günü ve gecesi onlardan azab kesilir ve kıyamet gününe kadar dönmez. Eğer bir kimse cuma günü veya gecesi ölürse onun kabir sıkması ve azabı bir an için olur. Sonra ondan azab kesilir kıyamet gününe kadar dönmez. Bu azab rûh ve cesedle olur. Böylece toprak olduğu zaman rûhu toprağa muttasıl olur. Toprakla beraber rûh elem görür. Buna Resûlullahtan rivâyet olunmuş bir hadîsi şerîf delâlet etmektedir. Ne**bî (S.A.) Aişe R.A.) ya şöyle buyurdu: «Münker nekir suâli olduğu ve kabir sıktığı zaman senin halin nasıl olur? dedi. Sonra şöyle buyurdu: Ya Hümeyra, kabrin mümini sıkması annenin çocuğunu cimbizlemesi gibidir. Mümin için münker nekir suâli göz ağrıdığı zaman göze çekilen sürme taşı gibidir.»**

Diğer bir hadîsi şerîfte: **«Peygamberimiz Hz. Ömer (R.A.) e şöyle buyurdular: Kabir meleği sana geldiği zaman senin halin ne olur dedi. Ömer (R.A.) şöyle dedi: Ben bu haldeyken aklım benimle beraber olacak mı? Peygamber (S.A.) evet dedi, Ömer (R.A.) öyle ise ben buna aldırmam dedi.»**

Kabir azabını aklın kabul ettiğine delil ise : Bilinmezmi ki, uyuyan bir kimsenin rûhu kendisinden çıkar cesedine muttasıl olurda cesedi elem veya rahatlık duyar. Bazanda uykuda konuşur. Çünkü rûh cesedine muttasıldır. Uyku ölümün kardeşidir. Ölümden sonra elem ve rahatlık görmesi câizdir. Azabedende rahat ettirende Cenabı Haktır. İstediği gibi istediğine azab eder, istediğini rahat ettirir. Ve O, her şeye kaadirdir. Peygamber (S.A.) me denildi ki, rûh olmadığı halde kabirde cesed nasıl acı duyar? Peygamber (S.A.) her ne kadar cesette rûh olmasa bile dişin ağrısı gibi olur. Bilinmezmi Nebî (S.A.) haber verdi ki, her nekadar rûh olmasa bile diş cesede muttasıl olduğundan bazan acı duyar. Bunun gibi rûh cesede muttasıl olduğu halde cesed acı duyar. Kabir azabının hak olduğuna delil; Cenabı Hakkın şu kavlidir: **«... Biz, onları iki defa azablandıracağız. Sonrada büyük bir azaba atılırlar.»** (172) Cenabı Hakkın iki azabtan muradı dünya ve kabir azabıdır. Yoksa dünya ve âhiret azabı değildir. Çünkü Cenabı Hakkın «Büyük azaba atılırlar» kavlinde ise kıyamet azabı murad edilmektedir.

Diğer bir âyeti kerimede :

«Onlar sabah akşam ateşe arzedilecekler.» (173)

Hikaye edilir ki, Ebû Hanife (R.H.) ye, oğlu Hammad kabir azabından sordu. O da Ona hakdır dedi. Hak olmasının delili nedir? dedi. O da şu âyetle cevap verdi :

(172) — Tevbe: 101
(173) — Gâfir: 46

«Muhakkak ki, o zalimlere bundan öncede bir azab var.» (174) Burada cehennem azabından önceki azabtan murad kabir azabıdır. Nebî (S.A.) : **«Kabir azabı üç parçadır. Üçte biri gıybetten, diğer üçte biri nemimeden, üçte biride bevilden. Bevilden sakının kabir azabının ekserisi bundandır.»** buyurdu.

Nebî (S.A.) den şöyle rivâyet olunur: **«Kabir cennet bahçelerinden bir bahçe, veya cehennem çukurlarından bir çukurdur. Cennet bahçesinde lezzet ve rahatlık vardır. Cehennem çukurunda ise meşakkat ve mihnet vardır.»** Bu delillerle sabittir ki, kabir azabı haktır. O, müslüman için câizdir. Kâfir için vâciptir.

Kırk dokuzuncu fasıl :

Rûhlar dört kısımdır :

1 — Peygamberlerin rûhları: Cesedlerinden çıkar, kendi sûretleri şeklinde misk ve kâfûr gibi olur. Cennette yerler ve içerler. Geceleyin arşın asılı olan kandillerine sığınırlar.

2 — Şehidlerin rûhları: Bunlar ise, cesedlerinden çıkar cennette yer ve içerler. Yeşil kuşların içlerinde olurlar. Buna Cenabı Hakkın şu kavli delâlet eder:

«Doğrusu onlar Rableri katında diridirler, cennet meyvalarından rızıklanırlar. Onlar Allahın kendilerine verdiği ihsandan dolayı neşeli haldedirler.» (175) Sonra onlar arşın altında olan kandillere sığınırlar. Nebî (S.A.) den rivâyet olunan bir hadîsi şerifte : **«Şehidlerin rûhları arşın altında asılı yeşil kuşların içlerindedir.»** Onlar cennet meyvalarından faydalanırlar.

(174) — Tûr: 47

(175) — Âli İmrân: 169-170

3 — Müminlerden mutilerin rûhları: Onlar cennet bahçelerindedirler. Yemezler ve faydalanmazlar fakat cennete bakarlar.

Müminlerden asî olanların rûhları: Onlar yerle gök arasındadırlar.

4 — Kâfirlerin rûhları: Onlar cehennemde siyah kuşların içlerindedirler. Cehennem ise, yedi kat yerin altındadır. Yukarıda zikrettiğimiz gibi. O rûhlar cesedlerine muttasıl olup rûhlarına azab olunur, cesedleri acı duyar. Güneşin gökte olup ışığının yerde olduğu gibi.

Müminlerin rûhları İlliyyindedir. Rûhlarının nûru cesede muttasıldır. Güneşin gökte olup ışığının yerde olduğu gibi. Bununda böyle olması câizdir. Böylece uyuyanın rûhu çıkmakla beraber acıklı bir rüya görürse elem duyar. Rüyasında rahat ederse ondan gülmek bile duyulur. Cenabı Hakkın şu kavli buna delâlet eder :

«Allah, nefislerin ölümü zamanında, henüz ölmemişlerinde uyudukları sırada canlarını alır.» (176) Uyuyanın rahatı ve acısı gördüğünü haber vermeden ve uyanmadan bilinmez. Ölümde böyledir. Onun kabirdeki rahat ve azabını Allahtan başkası bilmez. Taki kıyamet gününde kabirde gördüklerini haber verinceye kadar. Bu manada uyku ölümün kardeşidir denilmiştir.

(176) — Zümer: 42

Ellinci fasıl :

Mutezile ve Havarice göre, kıble ehlinin kanlarının akıtılması dört şeyden biriyle helâl olur:

1 — Büyük günah işlerse,

2 — Bidat meydana getirirse,

3 — Padişaha kılınç çekerse,

4 — Farzlardan birini terk ederse. Bir mümin farzlardan birinin terkini helâl görürse onun kanı icma' ile helâl olur.

Ehli sünnet ve cemaate göre, kıble ehlinin kanı (hadîse göre) üç şeyden biriyle olur. Nebî (S.A.) den rivâyet edilir ki: **«Müslüman kişinin kanı üç şeyden biriyle helâl olur. İmandan sonra küfür, evlilikten sonra zina, haksız yere bir kimseyi öldürmek.»** buyurmuştur. Sultana karşı çıkarsa savaştığı müddetçe öldürülmesi câizdir. Şayet terk ederse Allahın şu kavliyle bırakılır:

«Eğer müminlerden iki grup çarpışırlarsa, hemen aralarını düzelterek barıştırın.» (177) Bunun gibi yer yüzünde hırsızlık, yol kesme gibi bir fesad olursa şu âyeti kerimenin hükmüne tabidir :

«Allaha ve Peygamberine karşı savaşa kalkışanlarla yer yüzünde fesada çalışanların cezası ancak öldürülmeleri, asılmaları, veyahut sağ elleriyle sol ayaklarının çapraz vari kesilmesi yahutta bulundukları yerden sürgün edilmeleridir.» (178)

Bize göre, ehli kıblenin kanları yukarıda zikrettiğimiz gibi helâl olur. Yahut yer yüzünde defalarca adam boğan, başkasının malını ve nefsini kasteden, ve bidat yapan bu bitadında da insanları bidata çağırarak ondan fesat meydana getirenlerin kanı helâl olur.

(177) — Hucurât: 9

(178) — Mâide: 33

Elli birinci fasıl :

İmamet-Halifelik hakkında :

Ehli sünnet ve cemaate (Allah onlara yardım etsin) göre, halifelik Hz. Ali (R.A.) a ve evlatlarına bir nasla belirtilmiş değildir.

Rafizlere göre, halifelik Hz. Ali (K.V.)ye bir nasla tahsis edilmiştir. Peygamber (S.A.) efendimiz ona vasiyet etmiştir. Ve O, Allahın Resûlünün vasisidir derler.

Ehli sünnet ve cemaate göre, Ona husûsi bir şey hakkında vasiyet edilmiştir ki, o da borçların ödenmesidir. Husûsi bir şey hakkında ki vasiyet bütün şeyler hakkında vasiyet değildir. Ancak mutlak bir vasiyyet olsaydı bütün şeyler hakkında da vasiyet olurdu. Hz. Ali (K.V.) vasiydi fakat mutlak vasi değildi.

Mutezileye göre, her ölene vasiyet farzdır. Bize göre ise, bir kimse hayatında işlerini tamamlar ve borçlarını öder ise vasiyet farz değildir. O, bunda muhayyerdir. İsterse vasiyet eder, isterse vasiyet etmez. Şayet o kimse işlerini tamamlamamış ve borçlarını ödememiş ise vasiyet farzdır.

Hz. Ali (R.A.) Hz. Hasan ve Hüseyine nâs ile imametliğin olmadığına delil ise, eğer Hz. Aliye halifelik nâs ile sabit olsaydı sahabe tabiine, tabiinde salihlere, salihlerde bize naklederlerdi. Sahabeyi Kiram bunun hakkında kusur ettiler diye onlara

suizan edilmez. Eğer Hz. Aliye imamet nâs ile olmuş olsaydı bize nakledilirdi. Sen bilmezmisin ki, sahabe bize istincanın ahkamını bile naklettiler. O su ile vacip değildi. Bundan başka diğer hükümleri de naklettiler.

Halifelik din ahkamı iledir. Onda evlâ olan kusur etmemektir. Onun üzerine delil ise, Nebî (S.A.) vefat edince Beni Saidenin Sakifesinde toplandılar. Dediler ki, biz Resûlullah (S.A.) den işittik O, şöyle buyurdu: «Bir kimse ölürse o kimse kendi üzerinde bir halife olduğunu görmezse cahiliyet ölümüyle ölmüş sayılır. Bizim üzerimize halifesiz bir gün geçirmek bile câiz değildir. Kim ki, halifeyi hak olarak görmezse o kâfir olur. Çünkü ahkamdan bazılarının icra edilmesi halife ile câiz olur. Cuma, bayramlar ve yetimlerin nikahı gibi. Halifeliği inkâr eden farzları inkâr etmiş olur. Farzları inkâr eden de kâfir olur. Orada ensardan bir kimse kalkarak sizden bir emir, bizdende bir emir olsun. dedi. Ebû Bekr (R.A.) ben zannederimki Hz. Ali ona uygundur. Ona biat etmek istiyorum dedi. Hz. Ali (R.A.) kılıcını çekerek ayağa kalktı ve şöyle dedi: Kalk ey Allah Resûlünün halifesi. Nebî (S.A.) seni takdim etti. Kim seni bu işte geri koyuyor. Ben onun yanında idim bana emretmedi. Allahın Resûlü şöyle buyurdu: «Ebû Bekre söyle insanlara namaz kıldırsın.» Dini işlerimizde Allahın Resulünün razı olduğu kimseye biz dünya işlerimizde de razıyız. Ona Hz. Ali Allahın Resûlünün halifesi diye isim verdi. Çünkü Nebî (S.A.) ömrünün sonunda onu insanlara namaz kıldırmağa vekil kıldı. O da onlara namaz kıldırdı. Bir rivâyette yedi gün diğer bir rivâyette üç gündür. Hepsi buna biat ettiler ve bununla biat akdedildi. Resûlullah (S.A.) min defni ile meşgul olup

O'nun defnini bitirdiklerinde Hz. Ebû Bekr onlara bir hutbe irad ederek şöyle buyurdu: Sizin hayırlınız olmadığım halde size emir oldum. Bana gelin, bana gelin. Ali (R.A.) ayağa kalkarak nasıl olurda seni kabul etmez ve sana istikbal etmeyiz. Çünkü Nebî (S.A.) seni taktim etti. Bunda seni kim geri bırakır.

Bir gün Hz. Ebû Bekr (R.A.) çarşıda ailesinin gömleğini satıp onunla eve yiyecek alırken bulduda bunun üzerine sana beytül malden her gün için iki dirhem maaş verelim dediler. Hz. Ebû Bekr dedi ki, ben zayıf bir kimseyim iki dirheme gücüm yetmez (bu bana fazla gelir), haram olur. Bunun üzerine bir dirhem iki danik (179) tahsis ettiler. Onu alır bir çömleğe koyardı. Evinin eşyalarınıda gizlice satar ve harcardı. Vefat edeceği gün para koyduğu çömleğin getirilmesini istedi ve onun içindekileri döktü. Kızı Hz. Aişeye bunları Hz. Ömer (R.A.) a geri ver dedi. Ve şöyle vasiyette bulundu: BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM mi yazınız. Bu Allahın Resûlünün halifesi Ebû Bekrin dünyanın son gününde ve âhiretin ilk gününde vasiyeti: Ve şöyle dedi: Ben Ömer ibni Hattabı size halife tayin ediyorum. Eğer o adâlet yaparsa o benim zannımdır. Eğer kötülük yaparsa gaybı Allahtan başkası bilmez.

«O zulüm edenler, yakında hangi dönüş yerine döneceklerini bileceklerdir.» (180) Hz. Ali (K.V.) ve sababenin hepsi Ömer (R.A.) ın hilâfetine razı oldular. Hz. Ali (K.V.) buna sonsuz bir rıza gösterdi. Hz. Ömere biat olundu. Çünkü O, Resûlullah (S.A.) den

(179) — Bir danik: Dirhemin altıda biridir.

(180) — Şuârâ: 227

şu hadîsi şerîfi duymuştu: **«Benden sonra o iki kimseye uyun. O kimse, Ebû Bekr ve Ömerdir.»** Ömer (R.A.) orduyu hazırladı, beldeleri, Horasanı fethetti. Ahnef ibn-i Kaysı Belha gönderdi. Orayı sulh ile fethetti. Denildiki Maveıaünnehre gitmiyecekmisin? Dedi ki, o Hz. Osmanın halifeliği zamanında olacak buyurdu. Ahnef Belhten döndükten sonra «Merviruz» da vefat etti. Hz. Ömer (R.A.) nın hilâfeti on sene devam etti. Onu Mugire bin Şubenin nasrani kölesi Ebu Lü'lü öldürdü. Halifelik işlerini altı kişiden meydana gelen bir şûraya bıraktı. O şûrada Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Abdurrahman bin Avf ve Sa'd bin Ebi Vakkas (R.A.) vardı. Yalnız bu şûrada Sa'd yoktu. Talha ile Zübeyr kabul etmiyerek bizim ona ihtiyacımız yoktur dediler. Orada Hz. Osman, Abdurrahman bin Avf ile ve Ali (R.A.) kaldılar. Abdurrahman bin Avfda ben nasibimi size bağışladım bana izin verin de sizden birinizi seçeyim dedi. Onlarda evet dediler. Halifeliği üç gün tehir ettirdiler. Halk gizli ve aşikar biat ediyorlardı. Onların görüşleri Osman (R.A.) da olduğu görüldü, Abdurrahman bin Avfda Hz. Osman (R. A.) ı seçtim dedi. Hz. Ali ve diğer sahabelerde istiyerek ona biat ettiler. Onu esved katletti. Ömer ve Osmanın hilâfeti yirmi iki yıl devam etti. Ebû Bekrin hilafeti ise iki senedir. Hz. Ali (R.A.) nın hilâfeti ise altı senedir. Böylece hepsi otuz senedir. Nebî (S.A.) şöyle buyurdu: **«Benden sonra hilâfetlik otuz senedir. Sonra meliklik arzusu olacaktır.»**

Hz. Ali (K.V.) den sonra halifeliğin Hasan, Hüseyin (R.A.) hakkında olduğuna dair nâs vardır diyemeyiz. Halifelik, Hz. Ebû Bekrin halife kureyşten olacaktır demesinden sonra müslümanların icmaı ile sabit olmuştur.

Rafizilere göre, halifelik, Hz. Aliden sonra Hasan ve Hüseyinindir derler.

Şiaya göre, Allah Resûlünün halifesi Hz. Alidir. Muhacir ve ensar Ebû Bekre biat etmekle küfür ettiler **derler.**

Biz deriz ki, peygamberimizin vefatından önce muhacir ve ensarın müslüman olduğuna icma' vardır. Kimki Nebî (S.A.) min vefatından sonra onlara küfür ederse onlara delil lâzımdır .

Elli ikinci fasıl :

Sahabenin efdali Ebû Bekr (R.A.) dır. Buna delil, Ali (R.A.) nın kufede minberde hutbe okurken söylediği sözlerdir: Ali (R.A.) ın oğlu Muhammed bin Hanefiyye babasına bu ümmetin en hayırlısı kimdir diye sorar. O da: «Ebû Bekr (R.A.) dır, der. Sonra kimdir? Deyince Ömerdir der. Sonra kimdir? Osmandır. Sonra kimdir deyince Ali (R.A.) sukutetti. Daha sonra istersen sana dördüncüyüde haber vereyim dedi. Muhammed bin. Hanefiyye sensin dedi. O da senin baban müslümandan bir kimsedir. Hz. Ali (R.A.) nin sukût etmesinin sebebi kendisini hiç metetmemesindendir. Ali (R.A.) nin böyle sıralamasına delil Nebî (S.A.) min Ebû Bekri sağına, Ömeride soluna oturtmasıdır. Bu durum ise ya tesadüfen veya müstehak olduğu içindir. Nebî (S.A.) min bu işi tesadüf yapması zannedilemez ve onların hiç birinden de çekinmezdi. Böylece her ikiside Onun yanında dururlardı. Peygamber (S.A.) onu ömrünün sonunda bütün sahabenin huzurunda kendisine vekil yaptı. Bir defada İbni Mektumu kendisine vekil yapmıştı. Bu sırada Allahın Resûlü sahabe ile beraber savaşta idiler. Denilseki, Nebî (S.A.) den ri-

vâyet olunur ki, Allahın Resûlü Ali (R.A.) hakkında şöyle buyurdu: **«Sen bana Musa (A.S.) mın yanında kardeşi Harun gibisin. Ancak benden sonra bir nebî gelmiyecektir.»** Harunun hilâfeti ona bir bedel değildi. Burada olduğu gibi, buna cevap Hz. Alinin Muhammed (S.A.) den sonra peygamber olduğunu sizin iddia ettiğiniz gibi değildir. Yani Onun fazileti bu yönüyle değildir. Nebî (S.A.), Ali R.A.)yi Medinede kendisine vekil olarak bırakıp bazı savaşlara gitti. Münafıklar peygamber onu terkedip evde hapsetti dediler. Ali (R.A.) buna üzüldü. Bunun üzerine Nebi (S.A.) ona sen benim yanımda Musanın kardeşi Harun menzilesindensin, dedi. Buna delildir ki, Harun, Musa (A.S.) den önce vefat etti. Eğer Allahın Resûlü sen bana Yuşa ibni Nûn menzilesindesin deseydi sizin bu iddianız sahih olurdu. Yalnız Yuşa ibni Nûn, Musa (A.S.) mın iki gün halifeliğini yaptı.

Elli üçüncü fasıl :

Rafizilerden bazılarına göre, Vahiy, Ali (R.A.) ye gelecekti. Fakat Cebrail (A.S.) vahiyde hata etti. Onlardan bazılarıda Ali (R.A.) peygamberlikte ortaktı derler. Bunların hepsi kâfirdir. Çünkü onlar Kurânı Kerimin nâssını ve icmâ ümmeti inkâr etmişlerdir. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Muhammed Allahın Resûlüdür.» (181)

Onlardan bazısı Ali (R.A.), Musa (A.S.) ma nisbeten Hızır menzilesinde idi. Ve Nebî (S.A.) daha bilgili idi. Buna cevap olarak biz deriz ki, Ali (R.A.) nin ilmi Nebî (S.A.) öğretmesiyle oldu. Nebî (S.A.)

(181) — Fetih: 28

şöyle buyurur: **«Ben ilmin şehriyim, Alide kapısıdır.»** Kapı şehirden daha büyük olamaz. Şu da delildir ki, Ali (R.A.) velîdir. Peygamber (S.A.) ise Nebîdir. Hiç şüphe yokki, peygamber veliden efdaldir. Hızır (A.S.) için Cenabı Hakkın kurânı kerimde bildirdiği gibi ilmi ledünnî vardı.

«... Tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.» (182) Bununla ilmi ilham murad edilmiştir. Musa (A.S.) efdaldir. Çünkü O, şeriat ve kitap sahibi idi. Şeriat sahibi efdaldir. Davûd ile Süleyman (A.S.) gibi. Davûd efdaldir. Çünkü ona zebur indirilmiştir.

Onlardan bazılarına göre, dünya, peygamber ve peygamberlikten hali değildir. Böyle olunca peygamberlik Ali (R.A.) ve çocuklarına miras kaldı. Müslümanlar üzerine ona itaat etmeleri farzdır. Kim ki ,ona itaatı farz olarak görmezse o kâfirdir.

Ehli sünnet ve cemaate göre, Muhammed (S.A.) den sonra bir nebî gelmiyecektir. Buna delil Cenabı Hakkın şu kavlidir :

«Fakat O, Allahın Resûlü ve Peygamberlerin sonuncusudur.» (183)

Nebî (S.A.) şöyle buyurur: **«Benden sonra peygamber yoktur.»** Kimki, nebîmiz Hz. Muhammedden sonra peygamber var derse o kimse kâfirdir. Çünkü kurânı kerimin nâssını inkâr etmiş olur. O da, **«Peygamberlerin sonuncusudur.»** Âyetidir. Ebû Hüreyre (R.A.) den rivâyet olundu ki, Ebû Hureyre şöyle buyurur: «Bir kimse çıkıp peygamberlik iddia etse,

(182) — Kehf: 65
(183) — Ahzab: 40

bir kimsede ondan delil istese o kâfir olur. Zira nâssı inkâr etmiş olur. Bunun gibi şüphe etse yine kâfir olur. Çünkü delil, batıl ile hakkı açıklamak için istenir. Kim ki, Nebîmiz Muhammed (S.A.) ölümünden sonra nübüvvet iddia ederse onun davası batıldır.

Elli dördüncü fasıl :

Rafizilere göre, «İmam» (184) olan kurânı kerim Ali ibni Ebi Talib (R.A.) tarafından toplanmıştır.

Ehli sünnet ve cemaate göre, «İmam» olan Kurânı kerim, Osman (R.A.) zamanında cemedilmiştir. Çünkü Nebî (S.A.) vefat edince Ebû Bekr (R.A.) kurânı kerimi cemetti. Bunu okurdu. Fakat ehli yemame savaşı ile meşgul ve yukarıda geçtiği gibi ömrü hilâfette iki sene olduğundan bunu açıklamağa vakit bulamadı. Hz. Ebû Bekrin vefatından sonra Ömer (R.A.) da Horasanın ve başka yerlerin fethi ile meşgul olduğundan o da açıklayamadı. Hz. Osman (R.A.) zamanında kur'ânda ihtilaf olundu. Osman (R.A.) siz ihtilaf ederseniz sizden sonrakilerin ihtilâfı daha şiddetli olur diyerek Ebû Bekr (R.A.) ın cemetmiş olduğu kurânı çıkardı ve sahabeyi kirama açıkladı. Ancak bu işlem Hz. Osman (R.A.) tarafından açıklandığı için ona nisbet edildi. Bütün sahabeyi kiram bunda ittifak etmişlerdir. Kim ki, Hz. Osmanın mushafından bir âyeti kerimeyi inkâr ederse kâfir olur. Çünkü Osman (R.A.) mushafı üzerinde bütün sahabeyi kiramın hepsi birleşmiştir.

(184) — İmam: Burada kendisine uyulacak, numüne sayılacak eser manasınadır. Cemedilen ilk kur'âna bu isim verilmiştir.

Elli beşinci fasıl :

Cenabı Hakkın enbiya ve Resûl (A.S.) üzerlerine indirdiği kitapların bilinmesi farzdır. Allahın kelâmı mahlûk değildir. Buda yüz sayfa ve dört kitaptır. Sahifelerden ellisi Adem (A.S.) mın oğlu Şite, Otuzu İdris (A.S.) ma, Onu İbrahim (A.S.) ma, onuda Tevratın inmesinden önce Musa (A.S.) ma verildi. Bu on sahifeye «Kitabı Sünnet» adı verildi. Bu Firavunun batmasından önce idi. Bundan sonra ise Cenabı Hak Musa (A.S.) ma Tevratı indirdi. Davûd (A.S.) ma Zebur, İsa (A.S.) mada İncili indirdi ki, buda benî israil peygamberlerinin sonuncusuydu. Cenabı Hak Kurânı kerimide peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed (S.A.) a indirdi. Bir kimse bu kitaplardan bir âyeti inkâr ederse kâfir olur. Eğer bir kimse ben bütün peygamberlere inandım deyip sonra nâs ile sabit olmayanlardan birini inkâr ederse kâfir olmaz fakat bidatçı olur. Bu, dinlerden birine girmediği müddetcedir. Fakat dinlerden birine girerse o kişi mürtet olur. Ve öldürülür. Bütün kitaplara iman şarttır. Buna delil Cenabı Hakkın şu kavlidir :

«Ey müminler! Deyinki: Biz Allaha, bize indirilene, İbrahime, İsmaile, İshaka, Yakûba, ve torunlarına indirilenlere, Musaya, İsaya verilenlere ve peygamberlere rableri tarafından verilenlere iman ettik. Onlardan hiç birini diğerinden ayırt etmeyiz. Biz teslim olmuşuz.» (185)

Bütün peygamberlerede iman şarttır. Cenabı Hak şöyle buyurur :

(185) — Bakara: 136

«Fakat bir Allaha, âhiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eden...» (186)

Yüzyirmi dört bin nebî vardır. Bunlardan rusûl olanların sayısı Ebû Zer (R.A.) ın merfû olarak Nebî (S.A.) den rivâyet ettiğine göre üçyüz yirmi üçtür. Bazı haberlere göre nebîlerin sayısı bir milyon ikiyüz bindir. Burada esas olan Allaha, Allahtan gelene, bütün enbiya ve mürseline iman etmemizdir. Peygamber olmayana peygamber diye itikat etmeyiz. Peygamber olduğu halde peygamber değildir demeyiz.

Rafizilerden bir kısmına göre, Ali (R.A.) ve Onun ashabı dünyaya tekrar dönüp düşmanlarından intikam alarak dünyanın zülümle dolduğu gibi adaletle dolduracaktır.

Ehli sünnet ve cemaate göre, (Allah onlara yardım etsin). Kimki ölürse bir daha dünyaya dönmez. Çünkü buna delil yoktur. Bizim dediğimizin doğruluğuna delil ise, Cenabı Hakkın şu kavlidir:

«Sizi ondan yarattık. Sizi yine ona döndüreceğiz. Sizi bir kere daha ondan çıkaracağız.» (187) Burada iki defa demedi.

Diğer bir âyeti kerimede :

«Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimiz, bunlar bir daha onlara dönmezler olduklarını görmedilermi?» (188)

Bunun gibi Resûlullah (S.A.) de şöyle buyurur: **«Ölümden sonra orada cennet ve cehennem vardır.»**

(186) — Bakara: 177

(187) — Tâhâ: 55

(188) — Yasîn: 31

Elli altıncı fasıl :

Şialardan bir gruba göre, şarap haram değil fakat mekruftur. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«İman edipte güzel güzel amellerde bulunanlar tattıklarında üzerlerine hiç bir şey yoktur.» (189) Böylece livatada helâldır. Çünkü Cenabı Allah ona münker diye isim verdide kitabında nâs olarak haram kılmadı. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Siz her halde erkeklere gidecek, yol kesecek, toplantı yerinde nâsa olmayanı yapacaksınız.» (190) Raks, şarkı, şiir helâldır. Bu Medine imamı Malik b.Enesin sözüdür.

Ehli sünnet ve cemaate göre, bunların hepsi haramdır. Nebî (S.A.) şöyle buyurur: **«Bütün oyunlar haramdır. Ancak üç şey helâldir. Ok atmak, atını terbiye etmek, ve kişinin ailesi ile oynaşmasıdır»** Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Ya sizi ancak boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?» (191) Hamire gelince :

Biz deriz ki, şarap haramdır. Çünkü onun hakkında haber varid olmuştur. O da Resûlullahın şu kavlidir :**«Sizin üzerinize hamrin azıda çoğuda haram kılındı. İçeceklerden sarhoşluk verenler haramdır.»** Cenabı Hak şöyle buyurur :

(189) — Mâide: 93

(190) — Ankebût: 29

(191) — Mümînûn: 115

«De ki: Rabbım ancak hayasızlıktan, onların açığını O, gizlisini, bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allaha herhangi bir şeyi eş tutmanızı, Allaha bilmeyeceğiniz şeyleri isnad etmenizi haram etmiştir.» (192) Burada günah olan şaraptır. Buna, şairin şu kavli delâlet eder: **«Günahı iştim. Aklım saptı. Bunun gibi günah aklı giderir.**

Onların âyetlerle getirdikleri delillerine cevap olarak biz deriz ki, bu âyeti kerîme kendilerine haber ulaşmadan önce şarabı haram kılan âyeti kerimenin nuzulünden sonra şarap içen bir kavim hakkında nazil olmuştur. Onlar bundan üzüldülerde Cenabı Hak bu âyeti kerimeyi indirdi. Fakat biz def çalma hakkında deriz ki, Şafii (R.H.) nikahda düğünü ilan için mubah demiştir. Oyun için değildir. Denilse ki, şarabın mubahlığı ve nikahı muta başlangıçta vardı. Şayet biz neshin cevazını kabul etsek bu durum murat edipte sonra bundan dönmek olur. Cenabı Hakkın bir emir veripte sonra bundan vaz geçmesi olur. İlk defa muradedipte sonra ondan vazgeçmesi sahih değildir. Çünkü musade edipte ondan dönmek cahil olan ve işlerin neticesini bilmeyen kimse tarafından olur. Buna cevap olarak deriz ki, nesih, müsade edipte sonra ondan dönmek olduğunu kabul etmeyiz. Bilakis nesih birinci hükmün son bulması ve diğer bir hükmün başlamasıdır. Çünkü bizim için zahirdir ki, birinci hüküm bitmiştir ve ebedî değildir. Fakat o vakte kadar müddet verilmiştir. Ancak o vaktide bilmeyiz. Böylece birinci hüküm sona ermiştir. Buna delilde Allah Teâla kıyamet gününde ölüleri haşreder. Burada önce öldürdü de sonra ondan dönerek diriltti denemez. Bilakis burada birinci hüküm son bulmuş diğer bir hüküm başlamıştır.

(192) — Âraf: 33

Neshin faydası nedir? denilse, biz deriz ki, neshin faydası iyileştirmek, hafiflettirmek ve kullara rahmettir. Cenabı Hak ilk günlerde müslümanlara kâfirlerden on kişiyle savaşmayı şu kavliyle emretti :

«Eğer içinizden sabır selâmete malik yirmi kişi bulunursa, onlar ikiyüz kişiye kalebe ederler.» (193) Bundan sonra hafileterek her ondan sekizi Allahın şu kavliyle düşürüldü: **«Şimdi Allah sizden (yükü hafifletti.) Bildi ki, sizde muhakkak bir zaaf vardır. O halde eğer içinizden sabırlı yüz kişi olursa iki yüz kişiyi yenerler.»** (194) Burada Allah tahfif yaptı. Böylece nasih halde daha faydalıdır. Çünkü Onunla halde ameli icabettirir. Ve ona imanda vâciptir. Mensûh ise halde ameli gerektirmez. Fakat ona iman etmek gerekir. Yahudilere göre, şeriatın neshi câiz değildir. Ehli sünnet ve cemaate göre câizdir.

Onlar şöyle delil getirirler: Onlara göre, bir şeyi emretmek faydayı, ve bir şeyden nehyetmek kötülüğü gerektirir. Böyle olunca Allahın Tevratta emretmesi ve nehyetmesi, emrolununca faydayı ve nehyolununca da kötülük olduğuna delâlet eder. Eğer Tevratta emrettiği şeyi nehyetmesi câiz olsa Cenabı Hakkın Tevratta zararlı şeyleri emrettiğine götürür. Bu ise câiz değildir. Çünkü Allah hakîm ve bütün işlerin neticesini bilicidir. Cenabı Hakkın yapmış olduğu şeyi kötülüklerle vasfetmek câiz değildir. Bunlara biz cevap olarak deriz ki, Cenabı Hak bir vakitte faydası olan şeyi emreder. Bütün vakitlerde

(193) — Enfal: 65
(194) — Enfal: 66

değil. Yeme ve içme gibi. Bunlar açlık ve sususzluk anında fayda verip bunun haricinde vermez. Doktor hastaya çeşitli ilaçları çeşitli vakitlerde tavsiye eder. Bu çeşitli terimiyle birincisinden fayda ummayarak ikincisine dönmek değildir. Bu birinci tavsiyenin devamlı olmadığını gösterir. İkinci tavsiye ise faydanın sağlanması içindir. Cenabı Hak merhamette bir doktordan kullarına daha merhametlidir. Tevratta Musa (A.S.) zamanında onlara o devir bitinceye kadar uygun bir şeriat kılmıştır. Sonra Zeburda da Davûd (A.S.) mın zamanı bitinceye kadar, sonra incilde İsa (A.S.) zamanı sona erinceye kadar, sonrada Kurânı kerimde Hz. Muhammed (A.S.) zamanında faydalı bir şeriat kılmıştır.

Rafizilerden bir gruba göre, nikahı muta helâldır. O da, birleşmek için kadını ücretle tutmaktır. Cenabı Hak şöyle buyurur:

«O halde onlardan hangisiyle faydalandıysanız ücretlerini takdir edildiği şekilde verin.» (195) Nikahsız mücerret faydalanmada ücret vermek vâcibtir.

Ehli sünnet ve cemaate göre, (Allah onlara yardım etsin) nikahı muta şarap gibi haramdır. Ancak bir seferde zarûret için mubah kılındı. Sonra Allahın şu kavliyle neshedildi :

«Zina eden kadınlar, zina eden erkeklerden her birine yüzer deynek vurun.» (196) Bu âyeti kerime Cenabı Hakkın şu kavliyle neshedilmiştir.

«İçinizden bekarları ve kölelerinizden ve cariyelerinizden salih olanları evlendiriniz.» (197)

(195) — Nisâ: 24

(196) — Nûr: 2

(197) — Nûr: 32

Elli yedinci fasıl :

Rafizelerden bir gruba göre, bir kimse ölüp çürürse, Allah ona rûhunun gireceği bir ceset yaratır. onlara göre, cesed, rûh içindir. Elbisenin beden için olduğu gibi. Cenabı Hakkın şu kavliyle delil getirirler :

«Derileri piştikçe, azabı tadıp durmaları için, onlara başka derilerle değiştireceğiz.» (198)

Biz deriz ki, bu âyeti kerimeyle Cenabı Hak heyetinin ve sıfatlarının değişmesini murad etti. Aynıyla değil. Buna Cenabı Hakkın şu kavli delâlet eder :

«O gün ki, yer başka bir yere, göklerde tepdil olunacaktır. Bir olan kahhar Allahın huzurunda toplanacaklardır.» (199) Cenabı Hakkın bu âyeti onun sıfatının değiştirileceğine murad etmektedir. Aynının değil.

Elli sekizinci fasıl :

Ehli ibahaya göre, (Allah Teâla onlara lânet etsin) sevgide kul muhabbetinin sonuna ulaştığı vakit ondan zahir olan ibadetler düşer. Namaz, Oruç, zekat ve haç ve başkaları gibi. Bundan sonra o kulun ibadeti tefekkür olur. Ve o, nûruyla semaya çıkarlar, cennete girer hûrilerle kucaklaşır ve onlarla birleşirler.

Ehli sünnet ve cemaate göre, (Allah onları çoğaltsın). Kimki buna inanırsa kâfir olur. Çünkü peygamberler semaya nefisleriyle çıkmadılar. Cenabı Hak Nebî (S.A.) hakkında şöyle buyurur :

(198) — Nisâ: 56

(199) — İbrahîm: 48

«Kulunu bir gece Mescidi Haramdan mescidi Aksaya kadar götüren münezzehtir. Biz onun etrafına bereket verdik ona âyetlerimizden bazısını gösterelim diye. Şüphesiz ki o, hakkıyla işiten, kemaliyle görendir.» (200)

İsa (A.S.) hakkında da şöyle buyurur :

«Bilakis Allah O'nu yükseltip kendisine kaldırmıştır.» (201)

Adem (A.S.) hakkında da şöyle buyurur :

«Ey adem, sen eşinle beraber cennette yerleş.» (202)

İdris (A.S.) hakkında da şöyle buyurur :

«Biz onu pek iyi bir yere yerleştirdik.» (203) Bunlardan başkalarının semaya çıkmamaları evlâdır. Çünkü nebîler kendiliklerinden çıkmadılar.

İbahalardan bir gruba göre, Cenabı Hak mal ve kadınları yarattı, bunlar onlar arasında muhabtır. Kim başkasının mal ve ailesine ihtiyacı olursa onları alabilir. Çünkü Adem (A.S.) ve Havva vefat ettiler bunların malı müsavi olarak aramızda kaldı.

Ehli sünnet ve cemaate göre, müslüman bir kişinin malı başkalarına helâl olmaz. Ancak kendi isteğiyle helâldir. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Ey iman edenler, biribirinizin mallarınızı haram sebeble yemeyin. Meğer ki, sizden karşılıklı bir

(200) — İsrâ: 1

(201) — Nisâ: 158

(202) — Bakara: 35

(203) — Meryem: 57

rızadan bir ticaret ola.» (204) Bu mevzuda bir çok hadîs varid olmuştur. Nebî (S.A.) şöyle buyurur : **«Davacıya şahid, davalı münkirede yemin lâzımdır.»** (205)

İbahadan bir guruba göre, bir kul sevgide muhabbetin son derecesine ulaştığı vakit başkalarının kadınları ve cariyeleri ona helâl olur. O kadınlar onun için reyhan gibidir, koklayabilirler. Çünkü bu kimse Allah Teâlanın sevgilisidir. Kadınlar ise Allahın cariyeleridir. Seven sevgilisini istediğinden menetmez. Ali (R.A.) şöyle buyurur: «Kadınlar reyhan gibidir. Bizim için yaratıldılar.» Biz hepimiz reyhan çiçeğini koklamak arzu ederiz.

Ehli sünnet ve cemaate göre, kadınlar ancak nikahla helâl olurlar. Cariyeler ise milkiyetle helâl olur veya cariyesi olduğu halde efendisi başkasıyla evlendirdiği vakit ona helâl olur. Buna delil Cenabı Hakkın şu kavlidir :

«Zina eden kadınlarla zina eden erkeklerden her birine yüz deynek vurun.» (206) Çünkü Maiz zina ettide recmedildi. Eğer helâl olsaydı recim yapılmazdı. Helâl da ise, icma ile ne recm ne de deynek vardır. Ali (R.A.) nin sözünün bunun üzerine ihtimali vardır.

İbahadan bir gruba göre, kul sevgide muhabbetin son derecesine ulaştığı vakit büyük günah işlediğinde Cenabı Allah onu cehenneme sokmaz.

(204) — Nisâ: 29

(205) — Şayet aralarında müşterek olsaydı, davaya lüzum kalmazdı.

(206) — Nûr: 2

Çünkü cehenneme giren ondan çıkmaz. Cennet ehlide bunun gibidir. Bu, bunların görüşleridir.

Buna cevap olarak deriz ki, kul bir günah işlediği vakit ister velî ister velî olmasın o Allahın iradesine bağlıdır. Dilerse fazlıyla affeder. Dilerse adliyle azabeder. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«O kimi dilerse yarlığar, kimi dilerse azablandırır.» (207)

Günah nisbetinde azabeder. Sonra rahmeti veya peygamberlerin şefaatıyla cehennemden çıkar. Bu hal iman ile ölen kimse içindir. Bu, ateşe giripte karışıklığı giden altın gibidir ki, ateşte kalmaz. Bu hal gittikten sonra çıkarılır. Kâfir böyle değildir. Çünkü o odun gibi cehennemi yakmak için hazırlanmıştır .Başka manada değil. Cennet ehli böyle değildir. Çünkü o, cennete günahlarından temizlenmiş olarak girer. Bu da nefsi korumak, tevbe veya şefaatle olur. Bilmezmisin Nebî (S.A.) şöyle buyurur: **«Siz cenneti koyunların bağlandığı yermi zannedersiniz. Allaha yemin ederimki, inci gibi olmadıkça o cennete giremezsiniz.»** Cehennem asi müminin günah pisliğini yakar ve giderirde o günah kiri gittikten sonra çıkar. Cennet böyle değildir. Çünkü o, içine gireni kendisinden çıkarmak için o kimsenin temizliğini gidermez.

(207) — Âl İmrân: 129

İbahada bir gruba göre, kul sevgide muhabbetin son derecesine ulaştığı vakit emir ve nehiler düşer ve ona arzu ettiği şey helâl olur. Allah Teâlanın sevgilisi ölüm ile küfür arasında muhayyer kılınırsa kendisinin ölümünü tercih ederek o, son derece sevgili olur. Her kim ki, münafık değil o, Allahın sevgilisidir.

Ehli sünnet ve cemaate göre, emir ve nehi kuldan düşmez. Her kim Allaha daha yakın olursa o daha fazla tekliflerle mükellef olur. Nebî (S.A.) gibi ki, O, Allahın sevgilisi ve seçkin dostudur. Hatta Onun Allaha ibadette ayakları şişerdi. O, bir çok emirlerle emrolunmuştur. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«Ey peygamber Allahtan kork.» (208)

Diğer bir âyette :

«Gecenin birazından gayri saatlerinde kalk (Namaz kıl).» (209)

Diğer bir âyette :

«Ey resuller, temiz ve helâl olan şeylerden yeyin, güzel amellerde bulunun.» (210)

Diğer bir âyette :

«... Emrolunduğun vechile, dosdoğru hareket et.» (211)

(208) — Ahzâb: 1
(209) — Müzzemm: 2
(210) — Müezzemîl: 51
(211) — Hûd: 112

Böylece Âdem (A.S.) da Allahın sevgilisi ve seçkin dostuydu. Fakat onu ağaçtan yemeden şu kavliyle nehyetti :

«... **Şu ağaca yaklaşmayın.**» (212) İkiside ondan yeyince Cenabı Hak onlara itab edip cennetten çıkardı. Aişe (R.A.)den rivâyet edilmiştir ki, O şöyle dedi: Resûlullahın aile efradı iki defa üç gün biribiri ardına buğday ekmeğinden doymamışlardı. Ve böylece dünyadan geçmişlerdi. Yine böylece Resûlullah (S.A.) den rivayet edilmiştir ki: «**Bir günde açlık ve bitten yetmiş peygamber ölmüştür.**» buyurmuştur. Çünkü bizden teklifsiz faydalanmak cennette vaad olunmuştur. Cenabı Hak şöyle buyurur:

«**Dünyada geçmiş günlerden (oruç tuttunuz) takdim ettiğinizin karşılığı olarak afiyetle yeyin için.**» (213) Cenabı Allah kullarına oruç tutmakla emretti ve şöyle buyurdu :

«**Öyleyse içinizden kim o aya erişirse onu tutsun.**» (214) Cenabı Hak şöyle buyurur :

«**Ey iman edenler, sizden evvel ki ümmetlere yazıldığı gibi sizin üzerinize de yazıldı.**» (215) Kul, mümin, âkil ve bali olduğu müddetçe Ondan oruç düşmez. Bunun gibi zekât, namaz ve diğer farzlarda Cenabı Hakkın şu kavliyle düşmez :

«**Dostdoğru namaz kılın, zekât verin.**» (216) Müsafir ve hasta olan böyle değildir. Onlara yemek

(212) — Bakara: 35
(213) — Hakka: 24
(214) — Bakara: 185
(215) — Bakara: 183
(216) — Bakara: 43

mubah kılındı. Fakat oruç tutmak efdaldir. Cenabı Hak şöyle buyurur :

«**Artık sizden kim hasta, yahut sefer üzerinde olursa tutmadığı günler sayısınca başka günlerde tutar.**» (217)

Diğer bir âyette :

«**Oruç tutmanız sizin hakkınızda hayırlıdır.**» (218) Hayzlı ve lohusa olan için hüküm böyle değildir. Onlar namaz kılıp oruç tutmazlar. Fakat orucu kaza eder namazı etmezler. Çünkü namazın kazasında zorluk vardır .Orucun kazasında ise zorluk yoktur. Kim ki, kul muhabbette sevginin son derecesine ulaşınca emir ve nehi ondan kalkar fakat her ikisi peygamberlerden düşmez derse ,velî derecesini velî derecesinden ve velîyi nebîden efdal görmüş olur ki, o vakit büyük olan Allaha küfretmiş olur. Onun için elîm bir azab vardır.

Elli dokuzuncu fasıl :

Nucum ehline göre, dünya ehlinin işleri on iki burç ile yedi yıldızda asılıdır. O da: Zuhal, güneş, ay, merih, utarit ,müşteri, ve zühredir. Onlara göre, şüphesiz bu burçlar ve yıldızlar dünya ehli için müessirdir. Her kim nucum ilmini bilirse nefsine uygun ve iyi olanı ve kendisine hayırlı olana meyletmek ve şerli olandan sakınmayı bilir. Ve ne zaman öleceğinide bilir.

Ehli sünnet ve cemaate göre, yıldızlar, burçlar, güneş ve ay ve bütün ışıklı olanlar Allahın emrindedir. Onlar için bir tesir yoktur. İşleri idare eden ancak Allahtır. Cenabı Hak şöyle buyurur :

(217) — Bakara: 184
(218) — Bakara: 184

İÇİNDEKİLER

Önsöz 3
Tevhid, İmam, İslâm Nedir? 6
İlmin Tarifi 7
İlmin Akıldan Üstünlüğü 8
İmam Mahlûkmudur Yoksa Değilmidir? 9
Cebriye Mezhebinin Reddi 11
Mîsâkın Alınması 13
Kendisine Vahiy Ulaşmayan Kimsenin
Hükmü 15
Tabiatcıların Reddi 17
Sıfatı Zatiyye ve Fiiliyye 18
Allahın Birliği 20
Allahaha «Şey» Kelimesinin Itlakı 21
Cisim Olmaksızın Allaha «Nefis»
Kelimesinin Itlakı 21
Nûr Kelimesinin Itlakı 22
Mükşabihlerin Hükmü 23
Rû'yetullah (Allahı Görmek) 33
Kur'ânın Mahlûk Olup Olmaması 36
İsim ve Müsemma Birdir 40
Rızıklar Ne Çoğalır Ne de Noksanlaşır 42
Kulun İş Yapma Gücü 44

Efali İbâd (Kulların Fiilleri) 44
İman 46
İman Ne Azalır Nede Çoğalır 49
Büyük Günahların İşlenmesi 51
Günahların Kısımları 53
Mürciyenin Reddi 55
Cebriyyenin Reddi 57
Müşriklerin Çocukları 59
Mükellefinin Sınıfları 59
Şeytanın Üremesi 61
Zenginlikmi Yoksa Fakirlikmi Efdaldir 62
Kaderiyenin Reddi 64
Peygamberler İçin Hesap, Azab, Münker
Nekir Suali 65
Eşyanın Yaratılması 66
Kerâmet ve Mûcize .... 67..
İnsana Şeytanın Tesiri Varmıdır? 69
Rîsâletin İsbatı 70
Nebînin Vefatından Sonra Nübûvvetin
Baki Kalması 72
Nebî (S.A.) Miracı 73
Hafaza Melekleri 77
Cehennem Azabının Kesilmesi Hakkında
Cehmiyyenin Reddi 79
Rıza ve Gazab 80
Hizat Mezhebinde İlk Konuşan Kimse 82
Şefaat 85
Hesap, Mizan, Sırat 88
Mutezile ve Cehmiyyenin Cennet
Ve Cehennem Yaratılmadı Demeleri Hakkındaki
Reddi 91
Kabir Azabı 93
Münker Nekir Suali 93
Ruhların Kısımları 96
Kıble Ehlinin Kanı 98
İmâmet (Halifelik) 99
Sahabenin Efdali 103
İmam (Cemedilen İlk Kur'ân) 106
Bütün Kitaplara İmam 107
Şîanın Reddi 109
Rafizilerin Reddi 112
İbahanın Reddi 112
Ehli Nucumun Reddi 119